

Головний редактор:
Тамара Вилегжаніна

Редакційна колегія:
Л. Бейліс, заст. головного редактора, канд. іст. наук; В. Бабич, канд. іст. наук; С. Басенко; Ю. Ворона (секретар); В. Загуменна, канд. пед. наук; С. Зворський, канд. іст. наук; Л. Нікіфоренко, В. Пашкова, д-р пед. наук; Л. Петрова, д-р пед. наук; Н. Розколуца; З. Савіна; В. Скарнь, канд. пед. наук; М. Слободяник, д-р іст. наук, чл.-кор. Міжнародної академії інформатизації; І. Цурина; І. Шевченко, канд. пед. наук

Комп'ютерний набір:
Леонід Бейліс, Юрій Ворона

Редактори: Світлана Басенко,
Наталія Маслова-Зоріна

Художник: Роман Чудновський

Верстка: Вікторія Пасічна

Фото на обкладинці і вкладці:
Роман Чудновський

Схвалено до друку
редакційною радою НПБУ
12.05.11

Журнал заснований
Національною парламентською
бібліотекою України

Реєстраційний № KB 3254

Посилання на видання обов'язкові.
Редакція залишає за собою право
літературного редагування і скорочення
статей. Редакція може опублікувати
матеріали, не поділяючи точки зору автора

Рукописи не рецензуються і
не повертаються

Адреса редакції:
01001, м. Київ-1, вул. Грушевського, 1
Тел.: (044) 278-84-21
Факс: (044) 278-85-12
E-mail: planeta@nplu.org

© Державний заклад
"Національна парламентська
бібліотека України", 2011
Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
ДК № 2 866 від 31.05.07

Підписано до друку 23.05.2011
Формат 60x84/8. Папір офсет.
Друк офсетний. Обл.-друк. арк. 12,1
Наклад 1 715 прим. Зам. 53

Віддруковано в
Державному закладі
"Національна парламентська
бібліотека України"
Обкладинка ТОВ «ПОЛІГРАФ»

Зміст

Колонка головного редактора

4 **Вилегжаніна Т.** Бібліотеки і право

Проекти і розвідки

5 **Кириченко Г.** Політика, право, Інтернет. Проектна діяльність НПБУ

Бібліотека в правовому полі

7 **Розколуца Н.** Правові аспекти реорганізації публічних бібліотек

9 **Цурина І.** До питання децентралізації публічних бібліотек: стан та проблеми

Книжкові скарби

12 **Афанасьєва Л., Гуржій С.** Київські періодичні видання XIX сторіччя: історичний огляд

17 **Кунанець Н.** Формування фондів наукових книгозбірень Львова шляхом книгообміну в кінці XIX – на початку XX століття

З досвіду роботи

20 **Сокульська С.** Роль публічної бібліотеки в житті місцевої громади

22 **Пігур І.** Від творчих пошуків до творчих здобутків

24 **Мартюшова О.** Інформаційно-ресурсний центр для людей із обмеженими можливостями в публічній бібліотеці

Бібліотечні кадри

26 **Білик О.** Бібліотеки та питання професіоналізації кадрів

Інформаційні технології

30 **Татарчук Л.** Впровадження інноваційних технологій в обслуговування користувачів Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України

33 **Воропаєва В., Ключко А.** Завдання і проблеми впровадження нових систем автоматизації бібліотечної діяльності на прикладі НТБ Донецького національного технічного університету

Рецензуємо

35 **Ярошенко Т.** Предметний доступ до бібліотечної колекції: Дослідження нашої землячки за океаном

Книжкова полиця

36 **Політова О.** До виходу в світ науково-допоміжного бібліографічного покажчика «Українське бібліотекознавство (1991-2008)»

38 **Ворона Ю. Життя** Кобзаря – уроки для нащадків. **Видання,** що не має аналогів у світовій культурі. **Таємниці** письменницьких шухляд. **Улюблені** поети Сергія Жадана

Сільська бібліотека

41 **Дейнега О.** Бібліотека – центр духовності селища

Події. Факти

42 **Вітаємо** з відзнакою Львівський навчально-бібліотерапевтичний центр «Ковчег»

42 **Кабмін** визначив переможців Премії імені Лесі Українки

*Т. Вилегжаніна, генеральний директор
Державного закладу
«Національна парламентська бібліотека України»,
заслужений працівник культури України*

БІБЛІОТЕКИ І ПРАВО

У сучасних умовах побудови правової держави різко зростає потреба суспільства в правовій інформації, яка є складним і багатоглядним видом соціальної інформації та використовується в комунікаційному середовищі з метою підвищення правової свідомості й правової культури населення.

Необхідну інформацію про право, його систему, джерела, реалізацію, правовідносини та правопорядок тощо громадяни отримують у процесі правового інформування. Його вагомою ланкою все помітніше стають бібліотеки, основним завданням яких є забезпечення конституційного права громадян на інформацію.

Сьогодні провідні бібліотечні заклади України володіють багатими фондами документів правничої тематики як на традиційних, так і на електронних носіях, завдяки чому стають дієвим каналом правового інформування соціально активної частини суспільства.

З метою оперативного задоволення запитів користувачів ряд національних та обласних бібліотек відкрили центри правової інформації, в яких концентруються фонди правничої тематики, забезпечується відкритий доступ до них; надається комплекс довідково-інформаційних послуг; проводяться заняття, спрямовані на підвищення правової культури громадян; надаються безкоштовні юридичні консультації тощо. Кількість цих центрів ще незначна (у НПБУ, Дніпропетровській, Вінницькій, Херсонській ОУНБ, Севастопольській ЦМБ), але за час їхнього функціонування вже напрацьовано певний досвід у сфері правового інформування, є чим поділитися, що переїняти.

Про це, зокрема, йшлося на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Бібліотека і книга в контексті часу» (детальніше див. http://www.nplu.org/ua/events/2011/biblioteka_i_kniga.html), яка вже п'ятий рік поспіль проводиться ДЗ «Національна парламентська бібліотека України» за підтримки Міністерства культури України напередодні Міжнародного дня книги та авторського права. Цього року вона проходила 12–13 квітня і присвячувалася темі «Бібліотека і право». В центрі уваги були питання, пов'язані зі змінами нормативно-правового забезпечення бібліотечної справи, діяльністю публічних бібліотек як джерельних баз правової інформації, формуванням електронних бібліотек, функціонуванням системами обов'язкового примірника документів.

Участь у науковому обговоренні взяли понад 200 провідних фахівців бібліотечної справи, представників Міністерства культури України, Книжкової палати України, громадських організацій. Своє бачення актуальних питань бібліотечної справи висловили також міністр освіти і науки, молоді та спорту Д. Та-

бачник, заступник міністра культури і туризму України В. Лісничка.

У рамках конференції відбулися пленарне засідання та засідання на тему «Електронні бібліотеки і авторське право»; розширене засідання Ради з питань розвитку бібліотечної справи; фокус-семінар «Зміни у правовому забезпеченні діяльності бібліотек: проблеми та шляхи їх вирішення».

Ролі і місце публічних бібліотек у правовому інформуванні населення присвятили свої виступи директори ХДНБ ім. В. Г. Короленка В. Ракитянська, Івано-Франківської ОУНБ Л. Бабій, Дніпропетровської ОУНБ Н. Тітова, заступник генерального директора НПБУ Г. Кириченко, заступник директора Державної бібліотеки України для юнацтва Т. Сопова, провідні фахівці НПБУ Т. Богуш, Н. Бойко та Національної бібліотеки України для дітей А. Гордієнко, Н. Дзюба.

Одним із дієвих способів впливу громадськості на прийняття рішень органів державної влади є функціонування дорадчих, консультативних органів. Саме з метою залучення провідних фахівців до формування державної політики в бібліотечній сфері Міністерством культури і туризму України було створено Раду з питань розвитку бібліотечної справи (наказ МКТ від 04.08.2010 № 552/0/16-10). До складу цього дорадчого органу ввійшли директори національних, державних бібліотек сфери управління МКТ та директори найбільших регіональних бібліотек.

На розширеному засіданні Ради, що відбулося в рамках конференції, обговорювалися питання, пов'язані зі станом та функціонуванням мережі публічних бібліотек країни. Зокрема, розглядався проєкт Порядку формування базової мережі закладів культури відповідно до Закону України про культуру. Було відзначено, що останнім часом у різних регіонах країни почалися процеси реорганізації бібліотек без урахування державних соціальних стандартів та без погодження з Міністерством культури України. Тому члени Ради звернулися до Міністерства з клопотанням підготувати доручення Прем'єр-міністра України щодо призупинення закриття та реорганізації публічних бібліотек.

Питання «Бібліотека і право» можна розглядати ще з однієї точки зору – діяльності власне бібліотек у правовому полі. І тут слід відзначити суттєвий вплив прийнятих останнім часом нормативно-правових актів – законів України «Про культуру», «Про здійснення державних закупівель», ряду наказів Державного

казначейства України. Зокрема, в процесі виконання окремих нормативних актів виникли певні труднощі.

Аналіз найбільш проблемних правових норм і був у центрі уваги під час проведення фокус-семінару «Зміни у правовому забезпеченні діяльності бібліотек: проблеми та шляхи їх вирішення». У ньому взяли участь провідні фахівці Міністерства культури України, які надали консультації з питань: бухгалтерського обліку бібліотечних фондів (облік без копійок, строки проведення інвентаризації, нарахування зносу); формування штатного розпису бібліотеки та оплати праці її працівників; застосування нового Класифікатора професій ДК 03:2010; уникнення бюджетних правопорушень у діяльності бібліотек.

Звичайно, такі заходи, як V Всеукраїнська науково-практична конференція «Бібліотека і книга в контексті часу», сприяють вирішенню актуальних проблем. Однак без ініціативи самих бібліотекарів на місцях розвиток галузі неможливий.

На наш погляд, сьогодні слід привернути увагу органів державної влади до низки проблем, що потребують розв'язання, серед яких:

- прийняття нової редакції Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», яка б враховувала світові тенденції розвитку галузі;
- розроблення державної цільової програми розвитку бібліотечної справи в Україні;
- внесення змін до Закону України «Про обов'язковий примірник документів», передбачивши механізм контролю за доставлянням обов'язкового примірника документів;
- перегляд переліку платних послуг, котрі можуть надаватися бібліотеками;
- внесення змін до нормативно-правових актів, що регулюють державні закупівлі в Україні, щодо

спрощення процедури закупівлі бібліотеками книг, періодичних видань;

- розробка соціальних нормативів надання населенню бібліотечних послуг.

Перераховані законодавчі акти, безумовно, будуть сприяти правовому врегулюванню діяльності бібліотек. Але керівники бібліотечних закладів добре знають, що, крім так званих галузевих нормативно-правових актів, у повсякденному житті використовуються норми Цивільного, Бюджетного, Податкового, Адміністративного та інших кодексів. Відповідно до Конституції України, всі закони мають однакову юридичну силу, однак у правозастосовчій практиці склалася ситуація, що, в разі виникнення протиріччя у правових нормах (а це на практиці відбувається дуже часто), пріоритет віддається нормам кодифікованих законів – кодексам. І як тут не згадати всім відомий вислів: «Незнання законів не звільняє від відповідальності». Сьогодні керівнику бібліотеки треба бути і юристом, і економістом, і психологом, і... багато чого слід знати та вміти.

Це спонукало нас змінити концепцію нашого журналу і ввести постійні рубрики, які стануть тематичною основою видання. Одна з них – «Бібліотека в правовому полі», де будуть публікуватися офіційні, нормативні документи і коментарі до них; консультації та поради юриста. Вже в цьому номері ми обговорюємо питання децентралізації публічних бібліотек, правові аспекти їхньої реорганізації.

Розраховуючи на зворотний зв'язок, просимо надсилати проблемні запитання до редакції журналу «Бібліотечна планета» і пам'ятати, що, якщо ми не будемо байдужими, то зможемо спільними зусиллями навести лад у бібліотечній галузі.

ПРОЕКТИ І РОЗВІДКИ

*Г. Кириченко,
заступник генерального директора
Державного закладу
«Національна парламентська бібліотека України»*

ПОЛІТИКА, ПРАВО, ІНТЕРНЕТ. ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ НІБУ

НАЦІОНАЛЬНА парламентська бібліотека України вже самим своїм найменуванням – ПАРЛАМЕНТСЬКА, приречена бути причетною до законотворчих процесів, а своїм статусом національної зобов'язана бути найповнішим джерелом інформації з права, політики, новин законодавства, економічних реформ тощо.

Виконуючи функцію центру інформаційного забезпечення Верховної Ради України та здійснюючи інформаційний супровід реалізації культурної політики в Україні, Бібліотека щорічно готує близько 500 аналітичних матеріалів до законопроектів; 300 випусків оперативної інформації за тематикою галу-

зі культури та бібліотечної справи; 30 інформаційних випусків для комітетів Парламенту; виконує понад 1 000 довідок за запитамі народних депутатів України і членів Кабінету Міністрів України; здійснює вибіркоче розповсюдження інформації та диференційоване забезпечення керівництва Адміністрації Президента України, Апарату Верховної

Ради України та Міністерства культури України.

З 2000 року в НПБУ ведеться унікальна база даних «Політика і політики в дзеркалі періодичних видань України», обсяг якої наближається до 300 тисяч записів, третина з них має посилання до повних текстів статей.

Враховуючи зростання попиту користувачів на документи з питань права, у 2009 році в Бібліотеці відкрито Центр правової інформації. Тут користувачам надається можливість вільного доступу до відповідних джерел інформації та здійснюється організаційне і ресурсне забезпечення діяльності правової Громадської приймальні, створеної за сприяння Всеукраїнської колегії з питань боротьби з корупцією та організованою злочинністю для надання безоплатної юридичної допомоги незахищеним верствам населення.

НПБУ здійснює широку просвітницьку діяльність щодо розповсюдження правових знань, зокрема щорічно, в рамках відзначення Всеукраїнського тижня права, проходять зустрічі з відомими юристами, представниками законодавчої та виконавчої влади, круглі столи, юридичні всеобучі, громадські обговорення, презентації тематичних книжкових виставок.

Активну позицію Бібліотеки підтверджує й її участь у різноманітних проектах, націлених на поширення правових знань, формування високої правосвідомості громадян. Саме задля такої мети у 2007–2008 роках НПБУ разом із Вінницькою, Дніпропетровською, Закарпатською і Полтавською ОУНБ брала участь у реалізації проекту «Ресурси бібліотек у боротьбі з корупцією». В його рамках відбулися: засідання круглого столу, інформаційна кампанія «Формуємо антикорупційну свідомість суспільства – слово бібліотекам», Тиждень антикорупційної роботи, громадські слухання; експонувалася і постійно оновлювалася тематична книжкова виставка «Корупція: сутність та шляхи протидії».

У березні цього року в Бібліотеці під патронатом Комітету Верховної Ради України з питань боротьби з корупцією та організованою злочинністю відбувся конкурс на кращий агітаційний антикорупційний плакат «Молодь проти корупції», метою якого є формування непримиримого ставлення до проявів корупції, подолання правового нігілізму, популяризація добросовісної поведінки та запобігання проявам корупції у сфері освіти. Серед авторів антикорупційних плакатів журі обрало трьох переможців, які були нагороджені цінними призами: I місце посів Ігор Настенко; II місце – Олександр Іванов; III місце – Ірина Демчишин (http://www.nplu.org/ua/events/2011/mol_p_kor.html).

У 2010 р. національні бібліотеки, підпорядковані Міністерству культури і туризму України, обласні бібліотеки для дітей та для юнацтва взяли участь у проекті «Навчально-інноваційна бібліотека», започатковано-му за ініціативою Ради міжнародних наукових дослід-

жень та обмінів (IREX) у рамках програми «Бібліоміст». На думку авторів ініціативи, навчально-інноваційна бібліотека, як заклад нового покоління, сучасний інформаційно-громадський центр, окрім виконання місії збереження книг:

- надає населенню послуги для безперервної освіти і можливості для творчості;

- вивчає потреби не лише тих, хто вже є її користувачами, а й тих, хто ще не знає, які переваги відкривають послуги сучасної бібліотеки;

- постійно підтримує зв'язок із населенням як у своїх стінах, так і за її межами, та формує плани діяльності відповідно до отриманої від громади інформації;

- просуває імідж «бібліотеки нового покоління» в суспільстві та є взірцем для менших книгозбірень;

- щедро ділиться знаннями і досвідом, проводячи заходи з підвищення кваліфікації та структурного розвитку для колег-бібліотекарів.

Поданий на конкурс проект НПБУ «Політика, право, Інтернет», кожна складова якого впродовж багатьох років втілюється в життя, очолив п'ятірку переможців. У процесі його реалізації в Бібліотеці створено Навчально-інноваційний центр, котрий оснащено комп'ютерним та мультимедійним обладнанням, отриманим від IREX. Урочисте відкриття

Центру відбулося 2 березня 2011 року, і за перший місяць його роботи проведено вже шість тренінгів для користувачів та бібліотечних працівників. У ролі тренерів виступають завідувачі відділів, які створюють бібліотечно-інформаційні ресурси. Думка учасників тренінгів одностайна: подібні заходи дуже корисні – і для користувачів Бібліотеки, і для її праців-

ників, оскільки дозволяють ближче познайомитися з бібліотечними електронними ресурсами, дізнатися про історію та особливості їхнього створення, навчитися грамотно складати інформаційний запит.

У дні, коли тренінги не проводяться, в Навчально-інноваційному центрі користувачам Бібліотеки надаються вільний доступ до Інтернету та консультативна допомога щодо пошуку інформації з питань політики і права в бібліотечних базах даних та ресурсах Мережі.

Серед найближчих заходів Центру: заняття фокус-групи «Електронна бібліотека НПБУ: інновації для майбутнього»; Інтернет-семінар для бібліотечних фахівців із питань застосування інноваційних методів у роботі з громадськістю; тренінг «Юридична консультація засобами Інтернету» (у рамках проведення Всеукраїнського тижня права); віртуальна екскурсія по світових електронних бібліотеках, музеях та виставках і т. ін.

*Н. Розколуна, учений секретар
Державного закладу
«Національна парламентська бібліотека України»*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК

МЕРЕЖА публічних бібліотек України сформувалася в 70–80-х роках минулого століття і відтоді зазнала не надто значних змін. Дещо зменшилася кількість цих закладів, відбулася децентралізація частини ЦБС. Але традиційно в системі публічних бібліотек ще з радянських часів функціонують сільські, селищні, міські книгозбірні, районні і міські централізовані бібліотечні системи, обласні універсальні наукові бібліотеки, а також спеціалізовані бібліотеки для дітей та для юнацтва різних рівнів.

Однак останнім часом намітилися процеси, що можуть кардинально змінити мережу українських публічних бібліотек. Пов'язані вони з намаганням органів державної влади та місцевого самоврядування зменшити видатки на утримання бюджетних установ шляхом оптимізації останніх. А поняття оптимізації у свідомості багатьох управлінців асоціюється виключно зі скороченням.

Зміни в мережі публічних бібліотек відбуваються на рівні регіонів спонтанно, без підготовки та вивчення кола проблем, котрі необхідно вирішити. Характерною особливістю цих процесів є те, що Міністерство культури України не було їхнім ініціатором.

Головна риса сучасних змін – спроби об'єднати на рівні району чи міста існуючі бібліотеки для дітей та для юнацтва з бібліотеками для дорослих. У кількох регіонах розглядається питання об'єднання в одну всіх обласних бібліотек.

Майже всі відомі випадки такої «оптимізації» відбуваються з порушенням законодавства.

Загальні правові норми щодо припинення юридичної особи розповсюджуються і на бібліотеки. У разі якщо бібліотека не має статусу юридичної особи, процедура припинення її діяльності менш тривала у часі.

Відповідно до Цивільного та Господарського кодексів, припинення юридичної особи можливе шляхом ліквідації або реорганізації [1; 2].

Ліквідація передбачає повне, остаточне припинення юридичної особи. При цьому ліквідована організація не залишає після себе правонаступників.

А в результаті реорганізації юридична особа передає своє майно, права та обов'язки іншим юридичним особам- правонаступникам. Виділяють такі форми реорганізації: злиття, приєднання, поділ, виділення, перетворення.

У разі злиття кількох організацій усі майнові права та обов'язки кожної з них переходять до організації, що утворилася внаслідок злиття. Злиття має місце тоді, коли дві або більше юридичні осо-

би об'єднуються в одну нову і при цьому припиняють своє існування.

Приєднання – це форма реорганізації, за якої одна юридична особа включається до складу іншої юридичної особи, що продовжує існувати далі, але вже в більшому масштабі. При цьому приєднана організація припиняє свою діяльність.

Поділ означає, що на базі однієї юридичної особи виникають дві або більше юридичних осіб, а перша припиняється.

При виділенні немає припинення юридичної особи, з її складу лише виділяється нове соціальне утворення, яке наділяється правами юридичної особи.

Своєрідною формою реорганізації юридичних осіб є їхнє перетворення. Суть перетворення полягає в тому, що на основі юридичної особи створюється нова організація, що має інший профіль, цілі діяльності, структуру тощо, але приймає всі активи і пасиви попередника. Тобто в результаті відбувається зміна організаційно-правової форми юридичної особи.

У відомих випадках реорганізації публічних бібліотек відбуваються процеси, які, відповідно до законодавства, можуть бути визначені як злиття або приєднання, хоча в рішеннях органів державної влади та місцевого самоврядування щодо реорганізації бібліотек часто відсутні слова «реорганізація», «злиття», «приєднання». Натомість читаємо: «перетворення», «передача» тощо.

Реорганізація бібліотеки, на нашу думку, має здійснюватися з дотриманням таких принципів, як:

- пріоритетність інтересів бібліотеки, її користувачів та працівників;
- забезпечення безперервної роботи бібліотеки під час її реорганізації;
- забезпечення належного рівня управління бібліотекою.

Керуючись чинним законодавством, можна виділити такі етапи реорганізації бібліотеки:

1. Підготовчий етап, під час якого потрібно проаналізувати діяльність публічних бібліотек відповідної території, обґрунтувати необхідність реорганізації, довести, що в її результаті буде досягнуто позитивний ефект (зміцниться матеріально-технічна база бібліотеки, покращиться рівень обслуговування населення тощо).

2. Прийняття рішення про реорганізацію та створення Комісії з реорганізації (злиття, приєднання).

Варто знати, що рішення про реорганізацію бібліотеки може прийняти лише орган, який має на це повноваження. Оскільки практично всі публічні бібліотеки є об'єктами комунальної власності, згідно з Законом «Про місцеве самоврядування в Україні», рішення про їхню реорганізацію можуть приймати відповідні органи місцевого самоврядування [7]. Так, прийняти рішення про реорганізацію міської чи районної ЦБС має, відповідно, міська або районна рада, обласної бібліотеки для дітей – обласна рада і т. ін. Місцева державна адміністрація (районна, обласна) зможе вирішити долю бібліотеки лише в разі делегування їй повноважень щодо реорганізації або ліквідації об'єктів комунальної власності відповідним органом місцевого самоврядування.

3. Погодження реорганізації бібліотеки з Міністерством культури України. Згідно зі ст. 15 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», доцільність реорганізації та ліквідації бібліотек, що є у державній та комунальній власності, визначається відповідними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері культури, яким на сьогодні є Міністерство культури України [3]. А відповідно до ст. 22 Закону України «Про культуру», який набрав чинності 12 січня цього року, існуючі (на 12.01.2011. – Н. Р.) заклади культури автоматично включаються до базової мережі. Виключення закладів культури з базової мережі можливе лише за погодженням з Міністерством культури України [6].

4. Безпосереднє проведення реорганізації. Цей етап розпочинається лише після погодження з Міністерством культури України. В іншому разі реорганізація бібліотеки є незаконною та може бути оскаржена як органами прокуратури, так і в судовому порядку.

Процедура реорганізації регламентована Цивільним та Господарським кодексами, а також Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» [1; 2; 5].

Безпосередньо реорганізацію бібліотеки здійснює Комісія з реорганізації. З моменту призначення Комісії до неї переходять повноваження щодо управління бібліотекою.

Комісія:

- забезпечує подання державному реєстратору всіх необхідних документів для проведення державної реєстрації реорганізації бібліотеки (в разі якщо бібліотека має статус юридичної особи);

- вживає всіх можливих заходів щодо виявлення кредиторів, а також письмово сповіщає їх про реорганізацію;

- після закінчення строку для пред'явлення вимог кредиторів складає проміжний баланс, який містить відомості про оцінку наявного майна бібліотеки, перелік пред'явлених кредиторами вимог, а також про результати їхнього розгляду (в тому числі щодо виплати заробітної плати, сплати податків, зборів тощо);

- після завершення розрахунків із кредиторами складає передавальний акт в обсязі, визначеному для річної фінансової звітності, відповідно до ч. 2 ст. 11 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [4];

- не пізніше ніж за два місяці до завершення реорганізації письмово попереджає всіх працівників бібліотеки про можливе вивільнення та одночасно пропонує їм іншу роботу (в разі наявності) за відповідною професією чи спеціальністю;

- здійснює заходи щодо зняття бібліотеки з обліку в Пенсійному фонді, фондах соціального страхування, закриття рахунків в органах Державного казначейства України тощо;

- визначає місце подальшого зберігання архівних документів бібліотеки;

- здійснює інші заходи, передбачені законодавством.

У разі якщо бібліотека, яка реорганізується, має статус юридичної особи, процес реорганізації не може бути закінчено раніше двох місяців від дати публікації відповідного повідомлення в спеціалізованому друкованому засобі масової інформації – «Бюлетені державної реєстрації».

Список використаної літератури

1. Україна. Закони. Цивільний кодекс України : прийнятий Верхов. Радою України 16.01.2003. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>.

2. Україна. Закони. Господарський кодекс України : Закон України : прийнятий Верхов. Радою України 16.01.2003. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>.

3. Україна. Закони. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України : прийнятий Верхов. Радою України 27.01.1995. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=32%2F95-%E2%F0>.

4. Україна. Закони. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України : прийнятий Верхов. Радою України 16.07.1999. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>.

5. Україна. Закони. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців : Закон України : прийнятий Верхов. Радою України 15.05.2003. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=755-15>.

6. Україна. Закони. Про культуру : Закон України : прийнятий Верхов. Радою України 14.12.2010. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2778-17>.

7. Україна. Закони. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України : прийнятий Верхов. Радою України 21.05.1997. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>.

*І. Цуріна, завідувачка відділу
Державного закладу
«Національна парламентська бібліотека України»*

ДО ПИТАННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК: СТАН ТА ПРОБЛЕМИ

ЗА Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», передбачається існування як централізованих бібліотечних систем (ЦБС), так і самостійних бібліотек. Зокрема, в редакції закону 1995 року прописано, що «бібліотечна система організовується і функціонує на основі створення територіальних, відомчих (галузевих), міжвідомчих (міжгалузевих та інших) бібліотечних систем і об'єднань, підпорядкованих відповідним центральним (або головним) бібліотекам та існування окремих бібліотек різних типів і видів (поза межами своєї системи)» [1]. В останній редакції нашого головного галузевого закону (із змінами та доповненнями станом на 21.05.2009 р.) визначено, що «публічні, спеціальні та спеціалізовані бібліотеки можуть об'єднуватися у централізовані бібліотечні системи».

Проведена в Україні протягом 1976–1980 рр. централізація мережі державних масових бібліотек була не першою спробою створити таке об'єднання. Ще в 1908 році ставилося питання про об'єднання бібліотек в єдину систему. Йшла довга підготовча робота, працівники бібліотечного підрозділу Харківської громадської бібліотеки (тогочасна назва Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка) А. Штенберг та С. Масловський вивчали в США досвід централізації мережі бібліотек, на основі якого було підготовлено пропозиції на I Всеросійський з'їзд позашкільного виховання. За його результатами, в 1919 р. бібліотечний підрозділ Наркомпросу України склав план побудови бібліотечної мережі республіки. Цікаво, що він передбачав існування хати-читальні у селах із населенням до 150 жителів, наявність стаціонарної бібліотеки зі штатним бібліотекарем у селах, де більше 500 жителів, два види районної бібліотеки у волосному центрі. Передбачалося також існування центральної повітової книгозбірні, а також центральної губернської бібліотеки, яка мала стати організаційним центром бібліотечної мережі губернії.

Дійсно, централізація є найбільш раціональним, економічно і технологічно вигідним об'єднанням бібліотек, яке найчастіше застосовується у світовій практиці. Вона передбачає можливість об'єднання бібліотек за адміністративно-територіальним принципом в єдине структурно-цілісне утворення, де єдиними є керівництво, фонд, штат. При такому об'єднанні, навіть із врахуванням дефіциту бібліотечних ресурсів, легше можна знайти ефективні шляхи їхнього формування і використання.

Централізація 1976–1980 рр. відбувалася відповідно до «Положення о централизации государственных массовых библиотек» (1975), затвердженого Міністерством культури СРСР. Об'єднання передбачало створення мережі бібліотек, до якої б входили центральна (районна або міська) та решта книгозбірень

району або міста, що починали функціонувати на правах її філій. Широко використовувалися бібліюбуси, котрі здійснювали обмін літератури на спеціальних стоянках у віддалених сільських населених пунктах або мікрорайонах міст за рахунок новостворених відділів організації та використання єдиного книжкового фонду.

До головної переваги централізації слід віднести дотримання основних напрямів і перспектив розвитку бібліотечної справи, розповсюдження державного керівництва на всю бібліотечну систему країни, прийняття в державних масштабах однакових організаційних рішень. Так, у централізованому порядку здійснювалося проведення єдиної політики формування, розміщення та використання бібліотечних ресурсів; діяли централізовані комплектування, обробка і перерозподіл документів; відбувалася централізація міжбібліотечного абонементу; вирішувалося питання зберігання літератури, що рідко використовувалася; розвивалася технізація; дотримувалась єдина політика в роботі з кадрами, зокрема з підвищення їхньої кваліфікації і т. ін. Великим здобутком централізації стали сформовані бібліотечні колективи в районах, містах України. Особливо відчутну допомогу отримували сільські бібліотекарі.

Проте, попри позитивні сторони централізації, мали місце й негативні явища. Спостерігалися надцентралізація, надмірна директивність управління, недооцінювання (а правильніше – ігнорування, заперечення) самої ідеї самостійності книгозбірень, повсюдне насадження методичного керівництва бібліотеками, хоча реально централізоване управління не може передбачити всього розмаїття бібліотечних процесів та проблем регіону і запропонувати однакове рішення для всіх бібліотек ЦБС.

Таким чином, об'єднання із застосуванням адміністративного впливу без належної підготовки та матеріальної бази вже з самого початку заклало майбутні проблеми і непорозуміння.

Оцінюючи з позицій сьогодення початок децентралізації, можна сказати що саме несприйняття надцентралізації, протидія з боку окремих бібліотек і стали каталізаторами змін. Ці процеси посилювались у зв'язку з децентралізацією управління в усіх галузях народного господарства, в тому числі культури. Передумовою децентралізації мережі державних масових бібліотек стало прийняття 1991 року Закону «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування», відповідно до якого

відбувалася територіальна самоорганізація громадян для вирішення безпосередньо або через органи, котрі вони утворюють, питань місцевого життя в межах Конституції України та законів України на принципах оптимальної децентралізації. Економічні функції місцевого самоврядування передбачають управління майном, що є в комунальній власності; утворення, реорганізацію та ліквідацію комунальних підприємств, організацій і установ, а також здійснення контролю за їхньою діяльністю. Проте найважливішими чинниками масової децентралізації мережі державних масових бібліотек стали Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997) та Бюджетний кодекс (2001).

Другою важливою причиною децентралізації мережі бібліотек слід вважати загальну економічну кризу, яка в той час охопила всі галузі культури, зокрема бібліотечну. Спостерігалися недофінансування бібліотек усіх типів, у першу чергу сільських; скорочення мережі сільських книгозбірень і переведення їхніх працівників на нижчу оплату праці: 0,25; 0,5; 0,75 ставки; різке погіршення матеріально-технічної бази і, чи не найголовніше, – умов праці. Зростала кількість бібліотек, приміщення яких не опалювалися, де не було телефонного зв'язку і навіть освітлення. За відсутності фінансування перестали діяти такі переваги централізації, як формування повноцінного єдиного книжкового фонду, налагодження на його основі взаємного використання фондів бібліотек-філій, забезпечення методичного контролю. Мали місце і внутрішні причини децентралізації, до яких слід віднести правовий нігілізм працівників райдержадміністрацій та районних рад, небажання керівників ЦБС реалізувати право централізованої бібліотечної системи мати статус юридичної особи, незнання законодавчої бази, людський фактор. Достатньо сказати, що директори деяких ЦБС самі ініціювали процеси децентралізації, не бажаючи опікуватися бібліотеками-філіями в сільській місцевості. У свою чергу, були й керівники філій, які прагнули уникнути надмірної опіки з боку ЦРБ, відчували впевненість у своїй професійній спроможності самостійно керувати бібліотекою або мали підтримку місцевої влади.

Дійсно, бібліотека стала ближчою до владних структур, певною мірою їй виявилось простіше доводити свою необхідність, домовлятися на основі особистих контактів (у той час як у ЦБС існує свого роду урівнювання філій), з'явилася можливість реально представляти спільноті свою роботу, стати необхідною складовою місцевої інфраструктури. Поступово почали складатися різні моделі індивідуалізації діяльності окремих бібліотек.

У 1997 р. Постановою Кабінету Міністрів України було затверджено «Мінімальні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні», які визначили, що в населених пунктах з кількістю жителів від 500 чоловік до 3 тис. чоловік повинна діяти як мінімум одна загальнодоступна бібліотека на території сільської (селищної) ради; у населених пунктах з числом жителів понад 3 тис. чоловік – одна бібліотека на 3–5 тис. чоловік [6]. У 2009 р. у цей документ було внесено доповнення, що в населених пунктах з кількістю жителів і до 500 лю-

дей за рішенням відповідного органу місцевого самоврядування здійснюється бібліотечне обслуговування населення різними формами.

Розроблене Міністерством культури і мистецтв (МКіМ) «Положення про централізовану бібліотечну систему» (2001) чітко вказувало, що ЦБС – це єдине цілісне утворення бібліотек, котре складається з головної регіональної книгозбірні та філій, що можуть бути розміщені в сільській місцевості.

Насправді, законодавство зовсім не перекреслює існування ЦБС і в ряді регіонів вдалося зберегти централізовані бібліотечні системи. Практично повністю їх збережено у Волинській, Івано-Франківській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Чернівецькій областях, у містах Києві та Севастополі. У Рівненській області з цією метою було розпочато експеримент з об'єднання публічних та шкільних бібліотек і створення у зв'язку з цим нового типу бібліотек – публічно-шкільних. Слід відзначити, що й досі немає однозначної оцінки такої практики, яка викликає різкий супротив самих бібліотекарів-професіоналів.

Менший резонанс викликала поява таких нових моделей обслуговування, як бібліотека-клуб, клуб-бібліотека. Підставою для їхнього створення були рекомендації щодо об'єднання (лист-роз'яснення МКіМ України № 18-225/17 від 21.01.1998 року), проте сьогодні без серйозного аналізу важко зрозуміти, чи це дійсно нова модель, чи просто одна людина працює на 0,5 ставки у бібліотеці і 0,5 ставки у клубі. Традиційно ця проблема загострюється під час збирання статистичних даних, коли виникає питання, чи варто враховувати до бібліотечної мережі клуб-бібліотеку та дані про її діяльність. Дійсно, відповідно до постанови КМ України від 12 листопада 1998 р. № 1775 «Про нормативи забезпечення населення клубними закладами», до закладів культури клубного типу належать і клуби-бібліотеки. Проте ні в Положенні про клубний заклад, затвердженому наказом Міністерства культури і туризму України за № 35 від 23.05.2007 р., ні в річній формі державної статистичної звітності № 7-нк «Звіт закладу культури клубного типу», затвердженій наказом Міністерства статистики України 31.08.1993 № 195, не згадується про бібліотеку та не вимагаються дані про її діяльність. Таким чином, юридично ці заклади не можуть входити до ЦБС. Це підтверджує й той факт, що працівники клубів-бібліотек (на відміну від бібліотечних працівників) не отримують доплати за вислугу років та за особливі умови праці. Такі утворення діють у Волинській, Вінницькій, Хмельницькій областях.

Картину децентралізації можна побачити на прикладі останньої області, де бібліотеки Дунаєвецького, Ізяславського, Хмельницького районів уже працюють самостійно, в містах Славути, Старокостянтинів, Шепетівка на цих засадах працюють 8 книгозбірень, а 49 сільських бібліотек мають статус клуб-бібліотека. Також у селах Хмельниччини організовано 216 бібліотечних пунктів. Проте більш докладних статистичних даних, котрі дозволили б оцінити роботу цих закладів, на жаль, немає.

Особливо децентралізація зачепила Житомирську область, розпочавшись 10 років тому та прискорившись в останні 3–4 роки. Тут із 921 публічної книгозбірні 749 (81,4%) не входять до складу ЦБС.

На Кіровоградщині децентралізовано 52% бібліотек, Вінниччині – 46%, у Запорізькій області – 24%, Київській – 23%, Хмельницькій – 22%, в Автономній Республіці Крим – 20%. Слід зауважити, що почалась і набирає обертів децентралізація міських ЦБС (у Житомирській області – вже більше 70 закладів, у Донецькій – 33), причому в даному випадку взагалі неможливо пояснити це економічними причинами.

Таким чином на 01.01.2011 р., згідно з офіційними статистичними даними, кількість бібліотек, що вийшли зі складу ЦБС, становила 2 920 од., тобто 16% від загальної кількості. У той же час, число бібліотек поза групою оплати праці складає лише 1 400 од. Щорічно середня вартість утримання однієї сільської бібліотеки становить: у Житомирській області – 19,2 тис. грн., у Кіровоградській – 23,2, у Запорізькій – 16,9. Для порівняння: бюджет сільської бібліотеки Волинської області складає 27 тис. грн., Івано-Франківської – 36,2, Львівської – 30,6 тис. грн.

Під час анкетування бібліотечних працівників Вінницької та Кіровоградської областей щодо результатів децентралізації виявилось, що є ЦБС, котрі повністю розпались, а є такі, зі складу яких вийшли лише кілька бібліотек-філій. Таким чином простежується поява принципово нових структур у результаті «прихованої» (латентної) ліквідації ЦБС, коли районні рада чи адміністрація приймають рішення про передачу фондів і штатних одиниць ЦБС сільським, селищним радам без ліквідації самої централізованої бібліотечної системи.

Ще одним варіантом стала децентралізація бібліотечної мережі, що пройшла в Костянтинівському районі Донецької області. В результаті сільські бібліотеки були передані в підпорядкування сільських рад. Починаючи з січня 2011 р., центральну районну бібліотеку було реформовано в бібліотечну методичну службу.

Варто реалістично підійти до питання дієздатності та професіоналізму сільських бібліотекарів. За роки централізації до книгозбірень на селі надходили нові, вже оброблені книжки, існувала система підвищення кваліфікації, до бібліотек-філій з методичною допомогою виїжджали головні спеціалісти районної бібліотеки. Потім через нестачу коштів досить довгий період люди працювали на 0,5 ставки, а коли з'явилася фінансова можливість виплачувати повну ставку, з'ясувалося, що працівників вже влаштовує цей графік. Тепер, внаслідок децентралізації, виникає запитання: чи достатньо професійної підготовки бібліотекарів на місцях для самостійної роботи, адже їм потрібно знаходити гроші на комплектування, вміти обробити документи, вести каталог, працювати з читачами, шукати інформацію, бути обізнаними з правовою базою, бо публічна бібліотека має допомагати вирішувати соціальні проблеми, що хвилюють населення. Тобто на самостійну книгозбірню покладаються всі функції, які до цього часу виконувала центральна бібліотека, зо-

крема, дотримання технології організації бібліотечної роботи при відсутності професійної допомоги, соціальної захищеності.

Деструктивні моменти, пов'язані з розвалом ЦБС, безумовно, призводять до розлагодженості існуючої системи бібліотечного обслуговування населення, а також суперечать законам України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» та «Про культуру» [2; 3]. Існує реальна небезпека неузгоджених дій бібліотек, ігнорування державних стандартів та недотримання технології роботи, недооцінки чинників перспективного розвитку. Це набуває особливого значення в період інформатизації суспільства, створення єдиного інформаційного простору, що дійсно має дозволити бібліотекам забезпечувати доступ населення до інформації.

Хоча в процесі децентралізації начебто не стоїть питання скорочення кількості бібліотек, проте створюються передумови для цього процесу. Про це свідчать і дані щодо зменшення чисельності книгозбірень у 2008, 2009, 2010 рр., коли було закрито, відповідно, 49, 106 та 275 закладів, причому саме в тих областях, де продовжується децентралізація ЦБС.

Дати однозначну оцінку процесам децентралізації неможливо. Є і досить вдалі приклади діяльності самостійних сільських бібліотек. Наприклад, одна з таких – книгозбірня Перевальського району Луганської області – стала переможницею програми «Бібліоміст». Передача бібліотек на утримання сільських рад має один важливий момент. Роботу оцінюють голова сільської ради та громада, які й вирішують, куди в першу чергу вкласти кошти і чи потрібна жителям книгозбірня.

Постає багато запитань щодо механізму децентралізації (їх часто ставлять на віртуальній фаховій довідці методичного сайту НПБУ; <http://profu.nplu.org/guestbk.php?lng=uk>). Хто видає накази, розпорядження, які документи готуються (доповнюються), терміни її проведення, порядок передавання бібліотек та зразки відповідних актів, проблеми передавання книжкових фондів, зокрема перерозподілу і обліку книг, що були об'єднані в єдиний книжковий фонд. Згідно з якими документами передається частина єдиного фонду ЦБС? Чи в рішенні сесії райради прописано про передачу фонду для бібліотечного обслуговування територіальних громад? Як вести облік фонду самостійної сільської бібліотеки (сумарний та інвентарний)? Що робити з обліковим каталогом ЦБС? Які функції залишаються за ЦРБ?

Порядок створення, реорганізації та ліквідації бібліотек визначають такі документи: закони України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (статті 12, 13, 14, 15), «Про культуру», Цивільний кодекс (ст. 107). Це передбачає певні юридичні процедури. Рішення приймають відповідні органи місцевого самоврядування за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері культури, яким на сьогодні є Міністерство культури України.

По закінченні процесу реорганізації мають бути затверджені новий статут чи положення про Центральну районну бібліотеку, які повинні відпо-

відати ст. 9 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», а відповідно до ст. 12 цього закону мають бути визначені її статус, форма власності, джерела фінансування, вид і профіль діяльності.

Сільська бібліотека розробляє положення, в якому також визначаються її статус, форма власності, джерела фінансування, вид і профіль діяльності, години роботи. Цей документ затверджує сільська рада.

Працівники мають бути письмово попереджені за 2 місяці про можливе вивільнення.

Сенс централізації бібліотек і бібліотечних процесів полягає не у формальному адміністративному підпорядкуванні, не в жорсткій прив'язці бібліотек до центру, а у визначенні того раціонального співвідношення централізації й децентралізації всіх ланок, котрі забезпечуватимуть максимум ініціативи та самостійності окремих бібліотек та бібліотечних мереж і, водночас, єдність їхнього функціонування з цілями й завданнями бібліотечної системи.

Право на існування має кожна бібліотека, до якої ходять читачі, яка хоче працювати, на захист якої стане населення.

Список використаних джерел

1. Україна. Закони. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України : прийнятий Верхов. Радою України 27.01.1995 // Законодавство – бібліотекам України : довідк. вид. – К., 2000. – С. 62.
2. Україна. Закони. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України : прийнятий Верхов. Радою України 27.01.1995 [із змінами та доповненнями станом на 21.05.2009 р.] // Бібліотека у правовому полі : довідк. вид. – К., 2010. – С. 8–16.
3. Україна. Закони. Про культуру : Закон України : прийнятий Верхов. Радою України 14.12.2010. – Режим до-

ступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2778-17>. (26.04.2011).

4. Україна. Закони. Цивільний кодекс України : прийнятий Верхов. Радою України 16.01.2003. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15> (26.04.2011)

5. Україна. Президент. (2010– ; В. Ф. Янукович). Про Положення про Міністерство культури України : Указ від 6 квіт. 2011 р. № 388/2011. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/13359.html>

6. Україна. Кабінет Міністрів. Мінімальні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні : Постанова Кабінету Міністрів від 30 трав. 1997 р. № 510. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=510-97-%EF>

7. Положення про централізацію державних масових бібліотек : (затверджено міністром культури СРСР, погоджено з Міністерством фінансів СРСР) // Довідник бібліотекаря. – Х., 1977. – С. 129–133.

8. Положення про централізовану бібліотечну систему (затверджено Наказом Міністерства культури і мистецтв України 20.11.2001 р. № 709. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14 грудня 2001р. №1034/6225). – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

9. Антіпова А. Чи потрібний сільській бібліотеці комп'ютер? / Алла Антіпова // Голос України. – 2011. – 23 квіт.

10. Проблеми сільських бібліотек на сучасному етапі та шляхи їх вирішення. – Режим доступу : http://www.zounb.zp.ua/resource/dovidka/Dovidka_z_a_pidsum-kami.htm

11. Розколупа Н. Правове регулювання діяльності централізованих бібліотечних систем / Н. Розколупа // Бібл. планета. – 2006. – № 4. – С. 8–11

КНИЖКОВІ СКАРБИ

*Л. Афанасьєва, завідувачка відділу,
С. Гуржій, головний бібліотекар
Державного закладу
«Національна парламентська
бібліотека України»*

**КИЇВСЬКІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ ХІХ СТОРІЧЧЯ:
ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД**

НАРИЖНИМ каменем, на якому тримається кожна нація, є її історія. Тому кожен громадянин, котрому не байдужі проблеми сучасності, доля й майбутнє його держави, повинен знати минуле своєї землі. У цьому сенсі залишаються актуальними слова великого Сервантеса: «Історія – скарбниця наших діянь, свідок минулого, приклад і повчання для сьогодення, застереження для майбутнього».

Преса кожної країни нерозривно пов'язана з економічними та політичними потребами суспільства. Вона зростає та міцніє в процесі суспільного розвитку як надзвичайно важливий ідеологічний чинник, що відчутно впливає на всі сторони духо-

вного і суспільно-політичного життя народу, країни. Слід підкреслити, що з-поміж історичних джерел періодика (від грецького *περίοδος* – той, що повторюється, чергується) належить до таких, які з'явилися відносно пізно, тобто вже після винайдення друку.

Періодика – джерело своєрідне, багатопланове не лише за змістом, а й за формою, структурою вміщеного в ній фактичного матеріалу. Особливістю періодики як історичного джерела є її поліфонізм. Так, у часописах вміщувалися публікації двох основних видів: матеріали, втілені у газетних і журнальних формах (статтях, замітках, кореспонденціях та ін.), і численні тексти-джерела (законодавчі акти, статистичні

матеріали, мемуарно-епістолярні пам'ятки тощо). Значну цінність при цьому складають фактичні відомості, що містяться в таких публікаціях, але не менш важливим є також суб'єктивне трактування фактів, їхня інтерпретація, оскільки це дозволяє з'ясувати позицію редакції й авторів, які виступають у пресі та нерідко є виразниками різних позицій соціальних верств і політичних течій.

Специфічність процесу розвитку української періодики зумовлено рядом історичних причин і, в першу чергу, політичним роз'єднанням українського народу, входженням у середині XIX століття його окремих частин до різних держав (Росії та Австро-Угорщини). Тому газети і журнали народжувалися й існували в неоднакових суспільно-політичних умовах, у неоднаковому етнічному оточенні, духовно-культурній атмосфері, цензурно-правовому становищі та виходили здебільшого не українською мовою.

У Російській імперії, в т. ч. Києві, який був одним із значних центрів держави, проводилася активна русифікаторська політика. Свідченням утисків української мови стали, зокрема, Валувський циркуляр (1863) та Емський указ (1876).

Київ у XIX столітті стрімко розвивався як велике промислове, торговельне й культурне місто. В ньому з'явилися вищі навчальні заклади. Так, у 1834 році було відкрито Імператорський Університет Св. Володимира, виникали культурно-мистецькі центри. Все це зумовило появу в місті періодики.

Загалом упродовж XIX – на початку XX століття на території Києва побачили світ понад 800 назв періодичних видань. Хоча сучасні наукові дослідження доказово підтверджують, що й ця цифра не є остаточною, бо не всі часописи, зафіксовані в каталогах і довідниках чи згадані у спогадах та пресі, не вся періодика описана в допоміжних джерелах.

Однією з перших газет, що видавалися у Києві, були «Киевские объявления». Вона виходила щодня у січні в 1835–1838 та 1850–1857 роках під час проведення контрактних ярмарків.

Велике значення для становлення преси мав наказ уряду 1838 року про видання в центрах губерній місцевих відомостей. Вони були друкованим органом губернської влади і відображали офіційну точку зору. «Киевские губернские ведомости», які проіснували до 1917 року, спочатку виходили щоденно, з 1865 року – двічі, з 1866 року – тричі на тиждень. Газета складалася з двох частин – офіційної та неофіційної. В першій частині друкувалися постанови й розпорядження уряду та місцевої влади, різні казенні об'яви. Зміст другої частини складали повідомлення про місцеві новини, статті з етнографії, археології, історії, географії, економіки, про політичне життя краю та інших держав. Цікавими були й нотатки з медицини, сільського та домашнього господарства, об'яви. На сторінках «Киевских губернских ведомостей» друкувалися відомі діячі О. Лазаревський, П. Єфіменко, Д. Багалій та ін. Редакція газети розміщувалася на Софійській площі.

1 липня 1859 року на хвилі газетного буму в Росії відставний поручик барон Альфред фон Юнк спільно з редактором «Киевских губернских ведомостей»

М. Чернишовим заснував перший у Києві приватний політичний і літературний часопис «Киевский телеграф». Газета виходила три рази на тиждень (передбачалося 150 номерів на рік). Матеріали публікувалися у 6 розділах: «Внутрішні вісті», «Кореспонденція», «Політичний огляд», «Література», «Фейлетон» та «Бібліографічні і приватні оголошення».

Після смерті у 1870 році А. фон Юнка газета не припинила свого існування. З 1874 року почався новий період в історії видання. Дружина професора Київського університету Св. Володимира А. Гогоцька придбала друкарню та викупила права на часопис. Газета в оновленому оформленні стала основним друкарським органом загальнослов'янського руху в українській культурі. На її шпальтах друкувалися матеріали провідних професорів університету та визначних українських діячів: В. Антоновича, В. Беренштама, Ф. Вовка, М. Драгоманова, П. Житецького, М. Зібера, І. Лучицького, С. Подолинського, О. Романовича-Славатинського, П. Чубинського та ін. Залучилися до співробітництва також діячі з Галичини, з яких особливо активним виявився В. Навроцький. Обов'язки відповідального редактора виконував Ю. Цвітковський, а фактично редакцією керував М. Драгоманов, ведучи часопис за програмою Кирило-Мефодіївського братства. Згодом «Киевский телеграф» почав розповсюджуватися не тільки в Києві, але й у Москві, Білій Церкві, Житомирі та Єлисаветграді.

16 грудня 1874 року газета опублікувала складену М. Драгомановим заяву, в якій йшлося про плани висвітлювати в часописі життя різних верств населення Південно-Західного краю, звертати особливу увагу на потреби та прояви життя народу. З цього часу «Киевский телеграф» фактично перетворився на трибуну новітніх суспільних ідей. Газета приділяла велику увагу висвітленню становища українців у Галичині. Цій темі було присвячено статті С. Подолинського.

Проти такого спрямування оновленого «Киевского телеграфа» виступили урядові газети «Киевлянин» (Київ), «Голос» (Петербург), органи польської преси. Вони відверто сигналізували уряду про появу в Києві українського демократичного видання. Цензура проявляла особливу прискіпливість до матеріалів газети, аби не допустити публікації в ній статей, присвячених питанням життя та історії українцев. Незважаючи на популярність «Киевского телеграфа», видавець А. Гогоцька почала звинувачувати редакцію в націоналізмі та надіслала листа з пропозицією відмовитися від крайнього радикального напрямку, інакше з 1 серпня редакція перейде до інших рук. У відповідь на це всі члени редакції залишили часопис. Сподівання А. Гогоцької на те, що газета в «інших руках» зможе залишатися на тій висоті, на яку піднесла її попередня редакція, не справилися.

1876 року російським імператором Олександром II було видано Емський указ, в якому заборонено друкувати українською мовою оригінальні та перекладні твори (навіть тексти до нот), завозити українські книги й брошури, надруковані за кордоном, ставити українські вистави, влаштовувати концерти

українських пісень та декламацій. Він призвів і до заборони діяльності громад – напівлегальних організацій національно свідомої української інтелігенції, закриття наукового осередку тодішнього українофільства – Південно-Західного відділу Російського географічного товариства – та прихильного до українців часопису «Киевский телеграф». Цього ж року газету було закрито.

Літературна та політична газета Південно-Західного краю «Киевлянин» друкувалась у Києві в період з 1864 по 1919 рік (до 1879 року виходила три рази на тиждень, потім – щоденно). Її засновником був професор Київського університету, історик В. Шульгін, а з 1879 року – професори університету, економіст Д. Пихно та історик О. Андріяшев. Газета фінансувалася царським урядом, сприяла проведенню його русифікаторської політики і була виразником інтересів російських поміщиків в Україні,

Це був один із найбільших часописів у країні з накладом від 2 до 5 тис. примірників. Окрім політичних матеріалів і новин Південно-Західного краю та Росії, тут регулярно друкувалися літературні нариси й есе, полемічні замітки, пропозиції щодо реорганізації господарського та суспільного життя реформаторського характеру. У 1898 році в газеті було вперше опубліковано повість О. Купріна «Олеся». Редакція часопису розміщувалася на розі нинішніх вулиць Льва Толстого та В. Антоновича.

У 1870–1872 роках виходила у світ літературна газета «Киевский вестник». У вересні–грудні 1870 року вона випускалася тричі на тиждень, і всього побачило світ 50 номерів, у 1871 році вийшло 36 номерів, у 1872 році – лише 16 номерів. Редагував газету В. Рокотов. Центральний розділ видання вміщував матеріали про місцеве життя. Газета систематично публікувала на своїх сторінках біржові відомості, друкувала фейлетони.

Щотижневик «Киевское слово» почав випускатися в 1886 р. і вже наприкінці 1890-х років став однією з найбільших газет у Росії (за межами столиць), її наклад складав від 2 до 5 тис. примірників. До 1905 року, відколи вона була заборонена владою, побачило світ 6 425 номерів. Часопис продовжував виходити в січні–березні 1906 року під назвою «Новый век» (90 номерів), після чого був закритий остаточно. В різні часи редакторами газети були А. Антонович, В. Богданов та ін. У ній активно друкувався відомий російський письменник О. Купрін. Саме тут було опубліковано його «Миниатюры» і майже весь цикл «Киевские типы». Часопис виходив у друкарні С. Кульженка, який також видавав газети «Заря» і «Киевскую газету». Редакція знаходилася на Володимирській вулиці.

З грудня 1890 по 1892 рік у Києві виходила щотижнева газета «Профессиональная школа», яка висвітлювала питання науки, ремесел, домашнього господарства, побуту.

Щоденна літературна, політична та художня газета «Жизнь и искусство» випускалась у 1893–1902 роках. Вона відстоювала реалістичний напрям у літературі, театрі, музиці та малярстві, полемізувала з

реакційними виданнями. Редакція газети розташовувалася на Прорізній вулиці, видавцями-редакторами були М. Країнський та І. Мануков.

«Рабочая газета» – таку назву мав нелегальний орган київської групи соціал-демократів. У 1897 році – у серпні та грудні – вийшло два його номери. В них висвітлювались економічне та політичне становище робітників, пропагувалась ідея створення робітничої партії в Росії. Газета підтримувала тісні стосунки з групою «Освобождение труда». І з'їзд РСДРП визнав «Рабочую газету» офіційним органом партії. В результаті розгрому типографії поліцією й арешту в березні 1897 року членів ЦК, вибраних з'їздом, третій номер газети, підготовлений до друку, не вийшов.

Соціал-демократична група «Рабочее дело» заснувала нелегальну робочу газету «Вперед», яка видавалася протягом 1897–1901 років.

У 1898–1900 роках друкувалася «Газета объявлений киевских торговых и промышленных фирм», яка виходила двічі на тиждень.

Щоденна київська газета «Справочный указатель» випускалася з березня по грудень 1898 року. Всього вийшло 86 номерів. 1899 року вона одержала назву «Киевская газета». Змінилося й спрямування видання, в якому почали публікуватися матеріали лівого напрямку. У 1905 році «Киевскую газету» було заборонено поліцією.

У цей період Київ, після Харкова й Одеси, поступово перебирає на себе риси нового центру української науки, культури та духовності. Важливу роль у цьому, як уже зазначалося, відіграв Київський університет Св. Володимира, який був одним із осередків науки та передової суспільно-політичної думки в Україні. Тут навчалися члени Кирило-Мефодіївського товариства В. Білозірський і Г. Андрузький, у 1845–1847 роках в Археологічній комісії на посаді художника працював Т. Шевченко.

Навколо університету гуртуються наукові та літературні сили, які намагаються видавати періодичні видання. Друкуються журнали: «Современная медицина» (1860–1880), «Журнал элементарной математики» (1883–1886; з 1886 до 1916 року виходив під іншою назвою – «Вестник опытной физики и элементарной математики»), «Наблюдения метеорологической обсерватории университета Св. Владимира в Киеве» (1892–1916), а також «Вопросы нервно-психической медицины» (1896–1905), засновником і редактором якого був професор університету І. Сікорський.

У 1861–1917 роках у друкарні університету друкувався журнал «Университетские известия». Серед редакторів у різний час були професори: М. Іванішев, В. Незабитовський, С. Ходецький, М. Бунге й В. Іконніков. Журнал друкував статті вчених університету з історії, археології, етнографії, філософії, політичної економії, фізики, математики, астрономії, біології та медицини, рецензії, протоколи засідань університетської ради, її постанови та розпорядження, бібліографічні покажчики книг. Також повідомлялося про наукову діяльність університету, його зв'язки з іншими навчальними закладами та на-

уковими установами, публікувалися результати наукових досліджень.

«Філософський тримісячник» – перший у Росії спеціальний журнал з філософських наук – видавався в Києві професором університету Св. Володимира О. Козловим. У 1886–1887 роках побачили світ чотири випуски. Автором усіх статей був сам О. Козлов, який стояв на суб'єктивно-ідеалістичних позиціях, заперечував реальність часу і простору, розглядав матеріальне як «позначку духовної субстанції».

У період, що розглядається, через заборону цензури видання журналів було досить проблематичним. Вихід знайшли у випуску альманахів. У Києві їхня поява пов'язана з науковою і видавничою діяльністю М. Максимовича – професора та першого ректора Київського університету. Ним видавався альманах «Киевлянин» (перший том вийшов у 1840 році, другий – 1841 році, третій – у Москві в 1850 році). Також слід згадати альманахи «Луна» (1881), що виходив за редакцією О. Кониського, та «Рада» (1883, 1884) українського письменника, театрално-го і культурного діяча М. Старицького. Альманахи не могли повністю замінити газетно-журнальні видання, але й вони до певної міри відбивали тогочасні явища суспільно-політичного життя українського народу.

Щодо друку журналів у Києві, то активізація їхнього видання припадає на другу половину XIX ст.

Цікавим був щомісячник «Галерея киевских достопримечательных видов и древностей», який виходив у 1857–1859 роках. Його видавцями-редакторами були М. Сементовський та О. Гамершмидт. До речі, М. Сементовський був видавцем-редактором і газети політичного та літературного спрямування «Паровоз» (1869–1871).

Щомісячний історико-літературний журнал *Вестник Юго-Западной и Западной России* виходив у Києві з червня 1862 року по червень 1864 року і друкувався видавцем-редактором К. Говорським (з 1864 по 1871 рік друкувався у Вільно, де мав назву «Вестник Западной России»). «Вестник» був реакційно-шовіністичним виданням, виходив з метою послаблення польського впливу у Литві та в Україні, пропагував колонізаторську політику царського уряду на заході Російської імперії. Журнал виступав проти прогресивної преси, розповсюдження в народі творів Т. Шевченка та інших українських письменників, не визнавав самостійності української мови.

Неабияким попитом користувався у читачів часопис «Записки киевского общества естествоиспытателей» (1870–1929).

У 1873–1875 роках виходив у світ журнал «Записки Юго-Западного отдела Императорского Русского географического общества», в якому друкувалися матеріали, що містили статистичні дані про стан селянського господарства, кустарних промислів, хлібної торгівлі в Південно-Західному краї. Тут публікувалися статті П. Чубинського, стаття композитора М. Лисенка та нарис етнографа О. Русова про техніку гри кобзаря Остапа Вересая і т. ін. Було також надруковано українською мовою думи, пісні, голосіння.

Часописом, що відіграв велику роль у розвитку української культури в умовах Російської імперії, був

щомісячний історико-етнографічний та літературний журнал «Киевская Старина». Він виходив у Києві російською мовою протягом 1882–1907 років (останній рік – українською мовою під назвою «Україна»). Видавцем і першим редактором «Киевской Старины» був відомий громадський діяч, журналіст і педагог Ф. Лебединцев (до 1887). Пізніше часопис редагували О. Лашкевич (1888–1889), Є. Ківлицький (1889–1892), В. Науменко (1893–1907). З журналом співробітничали видатні історики, письменники, етнографи: В. Антонович, Г. Афанасьєв-Чужбинський, Д. Багалій, В. Боцяновський, О. Єфименко, П. Житецький, М. Костомаров, О. Лазаревський, О. Левицький, О. Шрамченко, В. Щербина та ін.

Протягом 1899–1901 років як додаток до «Киевской Старины» видавався часопис «Археологическая летопись Южной России», заснований українським археологом, етнографом, мистецтвознавцем і громадським діячем М. Біляшівським. Згодом – у 1903–1905 роках – журнал набув статусу самостійного видання. Він відіграв значну роль у розвитку археологічної науки та історичного краєзнавства. У виданні часопису брали участь відомі історики, археологи, мистецтвознавці, етнографи, діячі культури та освіти, краєзнавці-аматори. Крім самого М. Біляшівського, тут друкували свої статті В. Антонович, К. Болсуновський, М. Грушевський, В. Данилевич, Г. Павлуцький, В. Перетц, О. Фотинський, В. Хвойка, Ф. Штейнгель та ін. Матеріали журналу сприяли налагодженню систематичних археологічних обстежень регіонів України і слугували координації зусиль фахівців-археологів. Чимало місця на його сторінках було відведено проблемам охорони пам'яток старовини, діяльності найзначніших наукових і краєзнавчих товариств та архівних комісій, оглядам колекцій музеїв і приватних збірок. У бібліографічних розділах містилася багата інформація про видання зазначених інституцій, наукові праці й розвідки відомих дослідників вітчизняної історії та культури.

На той час Київ був значним духовним та релігійним центром, тому велика увага приділялася випуску журналів духовного змісту. Київська духовна академія (КДА), яка славилася значною кількістю визначних учених і професорів, у 1837 р. розпочала видання щотижневика «Воскресное чтение», що був заснований ректором академії архимандритом Інокентієм (Борисовим). До початку 1860-х рр. часопис був практично єдиним друкованим органом Київської єпархії. Крім цього, «Воскресное чтение» було першим популярним журналом Православної церкви не лише на українських землях, але й в усій Російській імперії (проіснував без перерви по 1912 р.). Він входив до групи т. зв. народних журналів, що були призначені для недільного читання. Пізніше подібного плану виходили видання «Воскресный благовест», «Воскресные беседы», «Воскресный день». Серед додатків до «Воскресного чтения» були «Киевские листки», які друкувалися протягом 1883–1912 років 20 разів на рік.

У 1861–1917 роках двічі на місяць випускався журнал «Киевские епархиальные ведомости». У ньому висвітлювалися важливі духовні, освітні, соціаль-

ні, культурологічні проблеми, спорадично зачіпалися й теми, які вважалися забороненими, зокрема, про походження українського народу, самотність його історії. З 1879 року часопис передано КДА, де першим його редактором був відомий історик, протоієрей Києво-Софійського собору П. Лебединцев. Він, та й згодом інші головні редактори, публікував у журналі акти та матеріали з історії Київської єпархії та південно-російської церкви, багато статей історичного спрямування, присвячених історії та культурі України, віддаючи перевагу місцевим старожитностям, етнології.

Видавала КДА і щотижневий журнал «Руководство для сельских пастырей» (1860–1917), що мав щомісячні додатки «Богословский библиографический листок» (виходив з 1866 року), «Проповеди» (з 1883), а також щомісячний журнал «Церковно-приходская школа» (з 1892).

Грунтовним виданням були «Труды Киевской духовной академии» (1881–1899).

Питанням сільського господарства присвячувалися: «Записки Киевского отделения Императорского Русского технического общества по свеклосахарной промышленности» (1871–1917), щотижневий журнал Київського товариства сільського господарства та сільської промисловості «Земледелие» (1884–1907).

Для людей з вадами зору в 1887–1888 роках тричі на рік видавався журнал «Друг слепых».

У 1890–1892 роках у Києві випускався журнал «По морю и суше», котрий являв собою щотижневий огляд літератури, науки та сучасного життя (у 1893–1896 роках виходив в Одесі).

Лише протягом одного року друкувалися гумористичні журнали «Мотылек» (1888) та «Сапоги всмятку» (1895).

У березні 1896 року в Києві побачив світ перший у Росії щомісячний ілюстрований філателістичний журнал «Марки», котрий виходив до 1902 року.

Спортивне життя також не лишалося без уваги київських журналістів. Раз на два тижні з 1897 по 1898 рік виходили ілюстрований журнал «Спорт» та щомісячний журнал «Шашки» (1897–1901). Товариством голузиноного спорту видавався щомісячник «Вестник голузиноного спорта» (1893–1902).

Для дітей та школярів випускався щомісячний ілюстрований журнал «Дитя» (1898–1904).

Зроблений у статті огляд періодичних видань, звичайно, не є повним переліком часописів, що видавалися в Києві у XIX столітті. Проте й він дозволяє побачити, який широкий спектр газет і журналів випускався в місті в даний період. Ці друки як свідки своєї епохи відтворювали живу картину тогочасного життя, стали важливим громадським явищем, а сьогодні дають можливість дізнатися про минуле українського народу.

У наш час ці часописи є бібліографічною рідкістю. У відділі рідкісних і цінних книг Національної парламентської бібліотеки України зацікавлений користувач може знайти деякі з них:

– альманахи: «Киевлянин» (є перший том за 1840 р.);

– газети: «Жизнь и искусство» (окремі номери за 1898 р.); «Киевские губернские ведомости» (номери за 1856 р.);

– журнали: «Вестник опытной физики и элементарной математики» (окремі номери за 1887–1888 рр.); «Воскресное чтение» (окремі номери за 1882 р.); «Киевская Старина» (майже всі номери з 1882 по 1906 р.); «Киевские епархиальные ведомости» (окремі номери за 1878 р.); «Руководство для сельских пастырей» (майже всі номери за 1874–1875 рр.); «Труды Киевской духовной академии» (окремі номери за 1881 та 1899 рр.); «Университетские известия» (майже всі номери за 1885–1899 рр.); «Философский трехмесячник» (окремі номери за 1886–1887 рр.).

Список використаної літератури

1. Библиотечная энциклопедия (свыше 2 000 статей) / Рос. Гос. Б-ка ; науч. ред.-сост.: Е. И. Ратникова, Л. Н. Ульянова). – М. : Пашков дом, 2007. – 1299 с.
2. Бочковский О. Українська журналістика на тлі доби (історія, демократичний досвід, нові завдання) / О. Бочковский, С. Сірополко. – Мюнхен, 1993. – 204 с.
3. Волобуєва А. Православна преса Києва другої половини XIX – початку XX століття / Волобуєва А. // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – Л., 2002. – Вип. 10. – С. 32.
4. Дмитрук В. Т. Нарис з історії української журналістики XIX ст. : посіб. для студ. фак. журналістики / В. Т. Дмитрук. – Л. : Вид-во Львів. ун-ту, 1969. – 146 с.
5. Животко А. Історія української преси / А. Животко. – К., 1999. – 360 с.
6. Животко А. Нарис історії української преси : курс лекцій / А. Животко – Падебради, 1937. – 108 с.
7. Киев : энцикл. справ. / под. ред. А. В. Кудрицкого. – К. : Глав. ред. УСЭ, 1986. – 768 с.
8. Кривецький І. Початки преси на Україні, 1776–1850 рр. / І. Кривецький. – Л., 1927. – 26 с. : іл.
9. Михайлин І. Л. Історія української журналістики XIX століття / І. Михайлин. – К., 2003. – 719 с.
10. Паримський І. Національна преса. Сучасні проблеми теорії : монографія / І. Паримський ; Центр навч. л-ри. – К. : Ін-т журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2007. – 288 с.
11. Романюк М. Науково-дослідницький центр: здобутки, проблеми біографістики і просопографії / М. Романюк // Українська періодика: історія і сучасність. – Л., 2005. – С. 10.
12. Русская периодическая печать (1702–1894) : справочник / под. ред. А. Г. Деметьева [и др.]. – М. : Политиздат, 1959. – 835 с.
13. Федченко П. Преса та її попередники / П. Федченко – К. : Наук. думка. 1969. – 350 с.
14. Емський акт 1876 / Ін-т історії України НАН України. – Режим доступу : http://www.history.org.ua/?l=Emsky&verbvar=Emsky_akt_1876&abcvar=6&bbcvar=16
15. Федюк В., дякон. «Труди Київської Духовної Академії» в історії богословської науки: (до 150-річчя початку виходу у світ). – Режим доступу : <http://www.lviv-orthodox.net.ua/index.php?start=130>
16. Машкин А. Патриарх «КТ». Газета в лицах, которые сохранились только в истории : электрон. версия обществ.-полит. еженедельника «Киевский Телеграф», 2005, № 8. – Режим доступу : <http://telegrafua.com/250/politics/3732/>

*Н. Кунанець, к. іст. н., заступник директора
Науково-технічної бібліотеки
Національного університету «Львівська політехніка»*

ФОРМУВАННЯ ФОНДІВ НАУКОВИХ КНИГОЗБІРЕНЬ ЛЬВОВА ШЛЯХОМ КНИГООБМІНУ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У журналі «Бібліотечна планета» № 3 (49) за 2010 р. йшлося про добродійність як важливий фактор розвитку інформаційних ресурсів львівських бібліотек на зламі ХІХ–ХХ сторіч [28]. Іншим важливим та дієвим джерелом формування бібліотечних фондів був книгообмін. Пристосовуючись до соціально-економічних умов, бібліотеки мусили шукати альтернативних джерел комплектування, змінювати пріоритети при їхньому виборі, вимушено віддаючи перевагу дарам та книгообміну. Щоб не опинитися в умовах інформаційного вакууму, книгозбірні налагоджували широкі міжбібліотечні зв'язки. А для гарантованого отримання наукових видань закордонних установ було необхідно формувати стабільне і доволі широке коло партнерів та своєчасно виконувати перед ними свої зобов'язання. Такий книгообмін був вагомим джерелом комплектування фондів, враховуючи високу вартість видань, що виходили за кордоном. Обмін між бібліотеками здійснювався не лише новими виданнями, але й стародруками.

У книгозбірні Наукового товариства ім. Т. Шевченка (НТШ) та Головної бібліотеці Товариства «Просвіта» було створено обмінні фонди, основу яких склали значний масив дублетів [1, од. зб. 169] та досить велика кількість маловикористовуваних і непрофільних видань, відібраних із основного фонду.

Книгообмін, налагоджений бібліотекою НТШ, був надзвичайно інтенсивним. Завдяки цьому її фонди збагатились українознавчою, а також численною спеціальною літературою з різних галузей науки, в т. ч. картографічними матеріалами. В 1895 р. встановленню книгообмінних зв'язків сприяли М. Грушевський, І. Франко, Ф. Вовк та А. Кримський, звертаючись листовно та особисто до наукових інституцій світу [2] і пропонуючи їм співпрацю. «Хроніка НТШ» регулярно друкувала список інституцій, з якими було встановлено обмінні зв'язки, серед них російська та європейські академії наук, російські університети, українські інституції за кордоном, музеї, університетські бібліотеки, а також видавництва, редакції, друкарні, консисторії, релігійні й громадські організації, урядові заклади [3, од. зб. 140–175, 878–990].

Поступово обмін став одним із головних джерел поповнення фондів бібліотеки НТШ. Уже в 1900 р. таке співробітництво було налагоджено з 168 науковими установами [4]. У 1904 р. товариство вело обмін виданнями з 317 партнерами, серед яких 105 наукових товариств, 16 академій наук, 18 університетів [5]; у 1913 році – з 236 інституціями, з них 20 знаходились у Галичині, 18 – у Наддніпрянській

Україні, 2 – у Закарпатті та Буковині, решта – за кордоном [6, с. 22].

Після створення в 20-х роках ХХ ст. «Міжнародного бюро виміни», до якого ввійшла бібліотека НТШ, значно збільшились обсяги отриманих видань. У 1920 р. кількість партнерів складала 27 установ, у 1922 році вона зросла до 129, з яких 9 – з Галичини, 1 – з Радянської України, 1 – із Закарпаття і Буковини, 118 – закордонних [7]. У 1923 р. книгообмін здійснювався з 174 установами, із них із Галичини – 15, із Радянської України – 5, Закарпаття та Буковини – 1, із-за кордону – 153. У 1924 р. бібліотека підтримувала зв'язки зі 124 партнерами, у 1926–1929 рр. – із 260-ма, з них 27 було з Галичини, 47 – із Радянської України, 2 – з Закарпаття і Буковини, 184 – закордонних [6, с. 23]. 1935 р. книгообмін здійснювався з 206 партнерами.

Активною була співпраця з Книжковою палатою у Харкові, яка з 1922 р., відповідно до постанови Народного комісаріату освіти УСРР, надсилала бібліотеці НТШ по одному примірнику всіх українських видань, що виходили друком на території УСРР. Бібліотека, у свою чергу, зобов'язувалася надсилати українські видання, які виходили на західноукраїнських землях, в Європі й Америці. Спочатку обміну перешкождали польська та радянська цензурні установи і лише з 1928 р. вдалося подолати бюрократичні перепони [9, с. 12–13]. У 1929 р. з Книжкової палати України було отримано 6 924 прим. документів. Та все ж бібліотеці НТШ не вдалося одержати всіх бажаних видань Радянської України [9, с. 13].

Фонд продовжуваних видань та часописів багатьох університетів (Київського, Петербурзького), численних комісій, історичних товариств формувався завдяки обміну з науковими інституціями-видавцями. На сторінках «Хроніки НТШ» систематично вміщувалися списки отриманих бібліотекою видань, у т. ч. продовжуваних.

Шляхом обміну бібліотеці НТШ вдалося одержати низку цінних друків ХVІІ–ХVІІІ ст., серед яких «Анфологон» (К., 1619), «Євангеліє Учительне» (К., 1637), «Апостол» (Л., 1639), «Требник» Арсенія Желіборського (1645), «Служебник» (Л., 1691), «Служебник» (Унів, 1739), «Мартиролог» (Л., 1793) та багато інших.

Бібліотеці Народного дому лише з 1893 р. вдалося налагодити співробітництво зі слов'янськими культурними центрами, серед яких: «Имп. Академия в Петербурге, Чешская Академия им. Франца Иосифа в Праге, Южнославянская академия в Загребе, Варшавский университет та Киевский университет

ты Хорвато-славяно-Далмаческий Земской Архив, Коллегия Павла Галлагана в Киеве, Историко-Филологический Институт, Институт князя Безборотько в Нежине, Музей королевства Ческого в Праге, а також Narodopisna spolecnost ceskoslovenska i narodopisno museum ceskoslovenske» [10, с. 14–15].

Для розширення кола партнерів у 1927 р. у наукові установи було розіслано списки запропонованих для обміну видань із пропозицією налагодження співпраці [11]. Це дало вагомий результат: 96 зарубіжних інституцій (із них 52 польські, 17 австрійських, 15 радянських, 6 англійських, 2 болгарські, 3 німецькі, 1 фінська) розпочали надсилати до цієї бібліотеки свої видання [11]. Завдяки обміну в 1932 р. фонд книгозбірні зріс на 651 примірник видань, у 1933 р. – на 1 420 прим., у 1934 р. – на 828 прим. [12]. Та через обмеженість видавничої діяльності Народного дому, невелику дублетність фонду дієвість цього джерела слабшала [13].

У фонді бібліотеки Ставропігійського інституту також була певна кількість видань, що надійшли сюди шляхом обміну з книгозбірнями інших братств завдяки накопиченню в її фондах дублетів книг, отриманих із різних джерел. Братство мало змогу обмінювати книги чи старі рукописи з інституціями міст і сіл Галичини, а також закордонними. Це дало можливість, як вважав І. Кривецький, сформувати фонд, в якому були представлені видання майже всіх східноєвропейських друкарень [14].

Для бібліотеки Національного закладу ім. Оссолінських книгообмін також був одним із основних джерел комплектування фондів [16, од. зб. 78]. Оскільки, як і в інших наукових книгозбірнях Галичини, у фонді бібліотеки Оссолінеуму було багато дублетних видань [1, од. зб. 56], у 1916–1918 рр. вони були виокремлені. Їхня кількість склала понад 30 000 прим. Роботу з цими друками директор бібліотеки Людвіг Бернацький вважав справою великої ваги та сприяв укладанню на цей масив «Каталогу дублетів», який виходив друком додатком до «Prewodnika Bibliograficznego» [1, од. зб. 335] і слугував для інформування партнерів з обміну щодо цих видань. Постійними партнерами цієї бібліотеки з книгообміну були 15 інституцій у Польщі та 112 закордонних установ [17, од. зб. 62]. Лише у 1925 р. 95 інституціям було надіслано 1 044 видання, а отримано від них 258 книг і 79 назв періодичних видань у 1 708 прим. та зошитах. Дієвість книгообміну сприяло видання закладом «Prewodnika Bibliograficznego». За його примірники вимінювалися часописи інших установ. У період з вересня 1926 року по березень 1928 року вийшло друком і розіслано партнерам по обміну 17 зошитів (номерів) додатку, які містили 1 286 позицій бібліографічних записів книг, що зберігалися в бібліотеці в декількох примірниках.

Книгообмінним зв'язкам бібліотеки Природознавчого музею з 1844 р. всіляко сприяв його керівник В. Дідушицький, використовуючи для цього свої зв'язки в науковому світі. Безперечно, визнання музею колективним членом 10 товариств, а В. Дідушицько-

го – 29 наукових організацій, допомогло значному розширенню кола партнерів із книгообміну, серед яких було багато відомих польських і австрійських бібліофілів [18, спр. 23], велика кількість наукових установ, університетів, товариств [18, спр. 27] Польщі та інших країн [18, спр. 23]. Зокрема, в 1928 р. бібліотека підтримувала зв'язки з 44 партнерами, в 1929 р. – із 53-ма, а в 1937 р. їхня кількість зменшилася до 27 партнерів [18, спр. 30].

До фондів бібліотеки Національного музею ім. А. Шептицького шляхом обміну також надійшло багато цінних видань. Серед тих, з ким підтримувалися активні зв'язки, були наукові установи, бібліотеки Радянського Союзу, насамперед, Всесоюзне товариство культурних зв'язків із закордоном у Москві, Бюро для пересилання книг, Всеросійська академія наук у Ленінграді, видавництво Всеукраїнської АН УРСР у Києві, відомі радянські й болгарські вчені [19].

Бібліотеку Львівського університету на початку ХХ ст. зв'язували книгообмінні контакти з багатьма інституціями світу, однак через події Першої світової війни вони були втрачені, що спричинило появу лакун у фонді продовжуваних видань провідних наукових центрів Європи. У післявоєнний період співпрацю в цьому напрямі було поступово відновлено, що дало можливість отримати значну кількість видань наукових організацій Америки, Центральної та Західної Європи та заповнити лакуни [1]. Всього вдалося налагодити книгообмінні контакти зі 340 інституціями.

Значному збагаченню фонду бібліотеки Львівської політехніки технічною літературою сприяло встановлення контактів із закордонними видавництвами.

Бібліотека Архіву давніх актів обмінювалася виданнями в основному із львівськими установами, пропонуючи на обмін видання, що були в її фонді в декількох примірниках.

Деяко менше це джерело використовувалося в бібліотеках товариств. Проте книгозбірнею Богословського наукового товариства було досить добре налагоджено обмін із видавництвами та бібліотеками завдяки виданню часопису – «Богословія». В 1938 р. партнерами з книгообміну цього товариства були 16 українських, 11 польських та 30 закордонних видавництв богословської літератури [20, с. 30–32]. Накопичення значної кількості продовжуваних видань стало базою для створення читальні наукових богословських часописів, що вже з самого початку діяльності товариства належала до найкращих у Львові [29]. Підтвердженням широких обмінних зв'язків може служити наявність часопису «Богословія» у багатьох бібліотеках Західної Європи [21, с. 29]. Є відомості, що Богословське товариство зверталось до бібліотеки Народного дому з пропозицією щодо партнерства в питанні книгообміну. У відповідь на це звернення було делеговано одного з членів Народного дому, щоб визначити «які саме твори чи журнали найбільш потрібні товариству» [22, спр. 781, арк. 50]. Але результати такого відвідування залишилися невідомими.

Шляхом книгообміну бібліотека Українського лікарського товариства час від часу отримувала книги з Харкова. Бібліотека Польського політехнічного товариства обмінювалася виданнями з аналогічними фаховими спілками.

Бібліотеки студентських товариств також намагалися налагоджувати книгообмінні зв'язки з установами та товариствами, але вони були не такими інтенсивними. Так, на прохання товариства «Основа» виділ «Академічної громади» передавав по 1 примірнику дублетів книг, а також по одному примірнику книг із магазину товариства [23, спр. 3, арк. 68]. Підтримувалися «книжкові» зв'язки з буковинськими студентами.

Із педагогічних книгозбірень лише бібліотека товариства «Взаємна поміч українського учительства» активно співпрацювала з іншими бібліотеками з метою «взаємного обміну книжок і т. п.». Центральна педагогічна бібліотека цього товариства налагоджувала обмінні зв'язки завдяки популярності видань спілки [24, ч. 13, с. 215–217; ч. 19, с. 346–347; ч. 20, с. 347], а його Педагогічно-наукова комісія вважала своїм обов'язком здійснювати книгообмін із «краєвими та закордонними редакціями, інституціями, авторами» [24, ч. 19, с. 347], наголошуючи, що видання мали б надходити в двох примірниках. Але, незважаючи на всі зусилля, шляхом обміну надходила невелика кількість друків, зокрема, у 1927 р. надійшло тільки 4 книги. Фонди бібліотек-філіалів комплектувалися у такий же спосіб, що й головна бібліотека.

Педагогічна бібліотека товариства «Просвіта» отримувала за обміном періодичні видання українською та іншими мовами.

Отже, підсумовуючи, можна зробити висновок, що партнерські відносини та книгообмін між науковими бібліотеками інституцій м. Львова з різними вітчизняними та закордонними закладами, установами відіграли велику роль у формуванні фондів цих книгозбірень, дозволяли отримувати нову, актуальну літературу.

Список використаних джерел

1. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. – Ф. 1, оп. 2.
2. Франко А. Науково-організаційна діяльність І. Франка в НТШ / А. Франко // Українське літературознавство. – Л., 1993. – Вип. 58. – С. 126.
3. Центральний державний історичний архів (ЦДА) України у Львові. – Ф. 348, оп. 1, спр. 6407, 98 арк.
4. Дорошенко В. Бібліотека НТШ у Львові / В. Дорошенко // Записки НТШ. – Л., 1961. – Т. 171. – С. 14.
5. ЦДА України у Львові. – Ф. 348, оп. 1, од. зб. 175, арк. 2.
6. Купчинський О. Дещо про форми та напрями наукової і науково-видавничої діяльності Наукового товариства ім. Шевченка. 1892–1940 роки: Міжнародний аспект / Олег Купчинський // З історії Наукового товариства імені Шевченка : зб. доп. і повідомл. наук. сесій і конференцій НТШ у Львові. – Л., 1998 – С. 16–23.
7. Хроніка НТШ. – 1922. – Ч. 65/66. – С. 77.
8. Купчинський О. Зв'язки наукового товариства ім. Т. Шевченка із зарубіжними науковими установами й центрами (форма співпраці) / Олег Купчинський // Т. Шевченко і українська національна культура : матеріали наук. симпозиуму – Л., 1990 – С. 127.
9. Хроніка НТШ. – 1930. – Вип. 1/2, ч. 69–70. – С. 12–13.
10. Бібліотека «Народного Дома» // Отчет о деятельности Управления Совета русского народного Института «Народного дома во Львове». – Л., 1902. – С. 14–15
11. ЦДА України у Львові. – Ф. 309, оп. 1, спр. 775, арк. 7.
12. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Відділ рукописів – Ф. 9, од. зб. 2083, 15 арк.
13. ЦДА України у Львові. – Ф. 309, оп. 1, спр. 774, арк. 82.
14. Кривецький І. Каталог бібліотеки львівської Ставропігії 1619 р. / І. Кривецький // Укр. кн. – 1937. – Ч. 7–8. – С. 162.
15. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. – Ф. 1, оп. 2.
16. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Відділ рукописів – Ф. 54, од. зб. 78. – 14 папок.
17. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Відділ рукописів – Ф. 54, од. зб. 62. – 1371 арк.
18. Наукова бібліотека Державного природознавчого музею, фонд рукописів. – Ф. 1, оп. 1.
19. Свенціцький І. Бібліотека національного музею у Львові / Іляріон Свенціцький // Книгарь. – Київ, 1918. – № 6. – С. 123.
20. Богословське наукове товариство у Львові в першім десятилітті свого існування (1923–1933) / опрацювали: о. д-р Лев Глинка та д-р К. Чехович. – Л., 1934.
21. Нарис історії Українського богословського наукового товариства : в 45-ліття заснування // Янів В. Студії та матеріали до новішої української історії / В. Янів ; з передм. Н. Полянської-Василенко. – Мюнхен, 1970.
22. ЦДА України у Львові. – Ф. 309, оп. 1.
23. ДАЛО. – Ф. 296, оп. 1.
24. Учителське слово. – 1914.
25. Tyszkowski K. Zakład Narodowy imeni Ossolin-skich / Tyszkowski K., Gębarowicz M. // Publiczne biblioteki lwowskie: zarys dziejow / pod redakcja L. Bernackiego. – Lwow, 1926. – S. 15.
26. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. – Ф. 54, од. зб. 56. – 261 арк.
27. Dublety Ossolineum i innych lwowskich bibliotek // Maresz B. Ze Lwowa do Katowic: Przedwojenne księgosbiory lwowskie i kresowe w Bibliotece Śląskiej / Barbara Maresz. – Katowice, 2002. – S. 23–34.
28. Кунанець Н. Благодійні джерела формування фондів наукових книгозбірень м. Львова в кінці XIX – на початку XX ст. / Н. Кунанець // Бібл. планета. – 2010. – № 3. – С. 12–15.
29. Сліпий Й. Богословське наукове товариство та його статути / Й. Сліпий. – Л., 1924. – С. 9.

*С. Сокульська, директор
Калуської централізованої бібліотечної системи,
Івано-Франківська область*

РОЛЬ ПУБЛІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ В ЖИТТІ МІСЦЕВОЇ ГРОМАДИ

Є в Калуському районі на Івано-Франківщині мальовниче село Томашівці-2 (Кам'яне), а в ньому – сільська бібліотека. Кожний, хто переступає її поріг, поринає в чарівний світ книг. Невеличке, але затишне приміщення з міні-музеєм, прикрашене панорамою бойківських краєвидів, предметами декоративно-ужиткового мистецтва минувшини та нового часу, автентичними зразками національного одягу з «бабусиної скрині», відзначається неповторною атмосферою.

Очолює бібліотеку фахівець із 30-річним бібліотечним стажем Надія Дмитрівна Луців. Доброзичлива, сумлінна, справжній ентузіаст бібліотечної справи вона безмежно любить своє село, робить усе, щоб життя навколо неї виривало, було цікавим та змістовним. Її професійне кредо: йти в ногу з часом, відчувати все нове, оперативно реагувати на всі потреби людей. Під орудою Н. Луців бібліотека стала рідним домом для односельців – від школяра до пенсіонера. Тут можна почитати книгу або газету, поспілкуватися, цікаво провести вільний від повсякденних клопотів час.

Бібліотека обслуговує понад 500 користувачів та організовує свою роботу, виходячи із соціальних та життєвих потреб кожного члена громади. Цьому сприяє тісна співпраця з сільським головою Богданом Безруким, виконавчим комітетом сільської ради та депутатським корпусом.

Книгозбірня впевнено виступає посередником між жителями села та місцевою владою, забезпечуючи «прозорість» прийнятих нею рішень. У бібліотеці створено «Банк пропозицій місцевій владі», в її інформаційному центрі в окремих папках-дос'є зібрано рішення виконкому, постанови сесій місцевих рад, розпорядження сільського голови. У місцевої громади користуються популярністю матеріали з найактуальніших питань сьогодення: «Економіка району», «Охорона здоров'я», «Соціальний захист малозабезпечених сімей», «Запобігання торгівлі людьми», «2010 – Рік ветеранів Великої Вітчизняної війни», «Діти війни», фактографічні дані про діяльність установ, організацій, що діють на території села.

Н. Луців систематично інформує односельців про нові надходження з питань діяльності органів місцевого самоврядування, змін у законодавстві України. Актуальними і корисними є матеріали рубрики «Майбутньому пенсіонеру», де зібрано нові законодавчі документи щодо пенсійної реформи. Книжкова полиця «Фонд соціального захисту повідомляє» знайомить мешканців села зі змінами в соціальній сфері, пільгами для різних груп населення. Тут представлено зразки документів для оформлення субсидій, допомоги на дітей тощо. Завжди викликають інтерес ві-

домості, акумульовані в розділі «Служба зайнятості інформує», з яких відвідувачі можуть дізнатись про вакантні місця на різних підприємствах, в організаціях Калущини та області.

Зосередившись на основних, найважливіших інформаційних потребах громади, бібліотека визначила одним із пріоритетних напрямів своєї роботи надання інформаційно-консультативної допомоги конкретним групам жителів села, особливо молоді, людям похилого віку, безробітним та малозабезпеченим. Враховуючи життєві потреби, стан душі, погляди кожного жителя, Н. Луців шукає індивідуальних підходів у роботі з ними, і це створює їй авторитет доброго й мудрого порадника.

Така багаторічна послідовна праця дає свої результати, і сьогодні бібліотека стала центром духовного спілкування місцевої громади. Свідченням цього є той промовистий факт, що, коли кілька років тому постало питання про закриття бібліотеки через аварійний стан її приміщення, Надія Дмитрівна зуміла захистити цей сільський осередок духовної культури – чи не єдине місце, де кожний мешканець може реалізувати своє конституційне право на вільний розвиток особистості.

Зібравшись на сільський схід, громада вирішила звернутися до керівників району з пропозицією зберегти бібліотеку. Люди висловили свої переконливі аргументи, нагадавши, що ще в давні часи фараони і царі шанували бібліотеки, пишалися ними, піклувалися про них. І сьогодні в Україні прийнято Закон «Про бібліотеки і бібліотечну справу», постанову Уряду «Про мінімальні соціальні нормативи забезпечення публічними бібліотеками в Україні», а ще є професійне свято, проголошене Указом Президента України, – Всеукраїнський день бібліотек.

Рішення сходу мешканців села було підтримано сільським головою, який із розумінням підійшов до розв'язання цієї проблеми. За його ініціативою, постановою сесії сільської ради бібліотеці було надано приміщення колишньої ветеринарної лікарні. З сільського бюджету виділено 10 тис. грн. на проведення ремонту. Не було байдужих і серед мешканців села. Підприємці М. Кузь, Є. Возняк, П. Кравець, В. Тимків безкоштовно завезли будівельні матеріали та виконали внутрішні роботи. Допомогали на будівництві жителі села різного віку. Відділом культури райдержадміністрації та центральною районною бібліотекою було виділено 5 тис. грн. на придбання обладнання. Левову частку коштів – близько 9 тис. грн. – внесла і завідувачка книгозбірні.

Відкриття бібліотеки в новому приміщенні 8 грудня 2008 року стало святом для всіх жителів села. Глибоко зворушений такою подією, голова

районної ради В. Прокопів сказав: «Я вражений всім, що тут побачив. Скільки ентузіазму в цієї жінки! Збережена бібліотека так потрібна наступним поколінням. Коли хотіли знищити націю, починали з духовності. Я радію з того, що наша духовність нами збережена, що бібліотека відродилася». Цей приклад вселяє віру, дає позитивний імпульс не лише бібліотечним працівникам Калушини, але й жителям регіону.

У користувачів бібліотеки є впевненість у тому, що тут їх зрозуміють, дадуть пораду, відповіді на запитання, які їх хвилюють. Особливо це важливо у сільській місцевості, де немає соціальних служб, відповідного зв'язку, телефонів довіри.

Сьогодні в бібліотеці працює дієвий читацький актив. Пропозиції, зауваження користувачів, задоволення їхніх запитів аналізуються членами бібліотечної ради, обговорюються в органах місцевого самоврядування з тим, щоби робота бібліотеки задовольняла людей.

Цьому сприяють і соціологічні дослідження, маркетингові розвідки, що проводяться. За їхніми результатами, основними мотивами звернення користувачів до бібліотеки є: самоосвіта, любов до читання, бажання знайомитися з новими періодичними виданнями, інформація для навчання і роботи, правові проблеми, проведення вільного часу.

Інтерес до книги і преси постійно зростає. В умовах обмеженого фінансування задовольнити інформаційні потреби користувачів дуже складно. Завдяки використанню маркетингових підходів, технології фандрейзингу бібліотека одержує додаткові ресурсні надходження від спонсорів, благодійників, окремих громадян, центральної бібліотеки та бібліотек-філій ЦБС, релігійної громади, часопису «Нова Зоря».

Особливо активними у цій справі є священник о. В. Салій та його родина, які подарували бібліотеці близько 200 видань духовної тематики. Окремі друки надавали політичні партії («Батьківщина», «Свобода», «Наша Україна» та ін.). Дбає про оновлення бібліотечного фонду і берегиня книгозбірні – Н. Луців. Вона щомісячно закупляє літературу за власні кошти. Так, у 2010 році придбала «Енциклопедію народної медицини» у 2-х томах на 504 грн. та літературу для дітей на 1 000 грн.

У результаті акції «Подаруй бібліотеці книгу» до фондів бібліотеки надійшло понад 60 нових видань. Особливо активну участь в акції взяли користувачі В. Славінський, О. Сулима, Г. Онищук, М. Кузь, Г. Бубряк, Н. Попова та ін. Серед подарованих видань – кращі зразки української книги, а саме твори М. Андруссяка, Ю. Андруховича, О. Забужко, Л. Костенко, В. Нестайка, В. Стуса та ін.

Спільними зусиллями з місцевою громадою в бібліотеці с. Томашівці-2 сформовано значний інформаційно-документний потенціал, створено комфортні умови для роботи з книгою. У книгозбірні завжди багатолюдно, читачі мають можливість ознайомитися з новими виданнями, відвідати цікаві заходи, взяти участь у дискусіях за круглим столом тощо.

Розмаїтою тематикою відзначаються соціокультурні заходи, що проводяться в бібліотеці. Розповімо лише про деякі з них.

Батьківщина для кожного починається з рідної домівки, материнської пісні, рідної мови. Щоб посправжньому любити свій край, треба його добре знати, і саме такі знання є своєрідним містком, що єднає покоління. Враховуючи інтерес відвідувачів до подій минулого, бібліотекою ведеться копітка пошукова робота, метою якої є вивчення історії села, бібліотеки, відродження імен визначних діячів краю, збирання легенд, переказів старожилів тощо. В результаті цієї діяльності зібрано унікальні матеріали щодо історичного минулого та сьогодення бойківського села, його звичаїв, традицій. Все це знайшло відображення в альбомах «Історія села Томашівці», «Історія бібліотеки». Багато нових фактів було вперше представлено на презентації першого з названих альбомів, проведеної в рамках Дня краєзнавства. Інтерес учасників заходу викликали версії про походження назви села, розповіді про роботу товариства «Просвіта», події Великої Вітчизняної війни. Йшлося і про списки родин, які були вивезені на спецпоселення до Сибіру, на примусові роботи до Німеччини, а також про визначних людей села.

Вивчити та осмислити свою історію допоміг літературно-мистецький вернісаж «Передзвін квітів». У період його підготовки було організовано конкурс на кращу творчу роботу: «Село моє – краплиночка на карті», «Художнє диво на полотні», «Краща страва села Томашівці». В музейній кімнаті зібрано документальні матеріали у тематичних папках «Тобі розкаже сива давнина, як край наш жив, боровся й розвивався», «Книга пам'яті», а також «стежками бойківського краю», присвяченій односельчанам – ветеранам війни.

Відродженню народних звичаїв, родинних традицій, зміцненню зв'язків між поколіннями сприяють заходи, які проводяться за народним календарем впродовж року, наприклад: благодійне свято «Через поле, через гай, іде наш Томашівський Святий Миколай», народознавча година «Ой на Івана, та й на Купала», краєзнавча подорож «Вулицями рідних Томашівців», конкурс на краще виконання колядок «Від хати до хати йдемо колядувати». Бібліотека активно залучає до народної творчості читачів-дітей. Їхня безпосередня участь у відзначенні національних свят виховує любов до землі своїх предків, рідної мови, України.

Одним із пріоритетів діяльності бібліотеки-філії є виконання соціальної і гуманістичної функцій, а саме: робота з користувачами похилого віку, самотніми громадянами, людьми з особливими потребами. З метою подолання їхньої замкнутості, забезпечення самореалізації та інтеграції в суспільстві щорічно проводиться цикл заходів «Спілкування для душі».

Широкого розголосу набула районна благодійна акція «Повір у себе», присвячена Міжнародному дню інвалідів, що відбулася в Будинку культури. В її підготовці та проведенні взяли участь керівники районної та місцевої влади, працівники територіального центру обслуговування одиноких та непрацевдатних громадян, священник В. Салій. Для присутніх прове-

дено презентацію книжково-ілюстративної виставки з оглядом літератури «Сильні духом».

Викликав інтерес і перегляд творчих робіт людей із фізичними обмеженнями «Краса, відчута серцем». Завідувачка бібліотеки ознайомила учасників з інформаційно-довідковими буклетами «Поради особам з обмеженими можливостями» та літературою про лікарські рослини, що використовуються в традиційній та народній медицині.

Калуська ЦБС має позитивні напрацювання в організації та проведенні різноманітних конкурсів, літературних акцій. У районній акції «Читацька громада Калушини за здоровий спосіб життя, добро і красу» книгозбірня с. Томашівці-2 отримала 2-е місце, а у районному конкурсі «Таланти мого села» стала переможницею серед бібліотек ЦБС. У Всеукраїнському конкурсі дитячої творчості «У вінок Кобзаря ми вплітаємо майбутнє» особливо відзначилися користувачі книгозбірні в номінації «Кращий малюнок до творів Кобзаря».

У центрі уваги сільської бібліотеки питання охорони природи. Сьогодні на теренах Калушини в результаті природних катаклізмів та людської небалості виникло багато екологічних проблем, які вимагають негайного вирішення. Своє завдання бібліотека бачить у тому, щоб відповідними заходами допомогти жителям села відчутти цінність і неповторність природи, що їх оточує. Різним групам читачів адресуються бесіди, інформаційні огляди літератури та періодичних видань, конкурси, вікторини, години поезії, приурочені до Дня довкілля, Всесвітнього дня Землі, Дня заповідників і національних парків.

Питанням стану природи бойківського краю, формування у користувачів бережливого ставлення до неї присвячувався Тиждень популяризації екологічних знань «Природа не терпить неточностей і не прощає помилок». В його рамках інтерес викликав екологічний калейдоскоп «З любов'ю і турботою до природи», що включав презентацію експозиції «В природі все буденне і святкове. І може, просто кажучи, – святе» та екологічну вікторину «Людина і природа».

Значна увага приділяється в бібліотеці розкриттю героїчного минулого краю. Зокрема, було оформлено

тематичну полицю «Доки живемо – пам'ятаємо», проводилися вечір-реквієм, урок історії, година пам'яті, вечір-зустріч «Вічно живі у пам'яті народній», «Подвиг, невідкладний часу», «Зорять у граніті вічні солдати, болями їхніми пам'ять жива».

Пам'ятним для бібліотеки був 2009 рік, коли відзначалася перша річниця її роботи в новому приміщенні. З цього приводу на її базі центральна бібліотека провела районний семінар на тему «Бібліотека – центр громадського життя і культурного спілкування», перед відкриттям якого священник В. Салій здійснив обряд освячення приміщення, побажав Божого благословення на збереження скарбниці знань для майбутніх поколінь.

У вступному слові голови районної ради В. Прокопів прозвучали слова глибокої впевненості в успішному майбутті храму духовності. Зокрема, він сказав: «Наше село має унікальну команду – місцева влада, церква, бібліотека і вся громада. Нам під силу все. Свідченням спільної, невтомної праці є наш осередок культури і спілкування. Сюди йдуть люди, щоб задовольнити свої інформаційні потреби, дізнатися, чим сьогодні живе Україна і світ».

Щирі слова вдячності звучали у виступах мешканців села. Зокрема, зворушливим був виступ місцевої поетеси Н. Атаманчук: «З дитячих років я та моя родина не бачили себе без книги. Ми всі радіємо з того, що сьогодні приємно зайти у відбудоване нове приміщення, яке зігріває нас своїм теплом. Я можу годинами знаходитись тут, не хочеться йти додому. Так вважають більшість наших односельців. І в цьому велика заслуга Надії Дмитрівни. Вона любить книгу, привчає нас до логічного читання, знає наші уподобання, що кому порекомендувати, спілкується з різними категоріями відвідувачів. Особливо тут побільшало дітей».

Атмосферою доброзичливості, добра і душевного тепла оточені всі, хто відвідує цей дивосвіт – бібліотеку. А нагородою для її завідувачки Н. Луців за відданість улюбленій справі стала Подяка голови районної ради.

*І. Пігур, провідний бібліотекар
Новомосковської центральної міської бібліотеки,
Дніпропетровська область*

ВІД ТВОРЧИХ ПОШУКІВ ДО ТВОРЧИХ ЗДОБУТКІВ

ПРИ Центральній бібліотеці м. Новомосковська Дніпропетровської області вже більше 20 років працює відділ літератури з питань мистецтва та культури. Його метою є активне сприяння розвитку творчих здібностей користувачів різними засобами художньо-естетичного виховання та освіти.

Склад користувачів відділу, в основному, становлять учасники і керівники гуртків художньої творчості та факультетів мистецьких напрямів, викладачі культурно-мистецьких і народознавчих дисциплін. Покращання матеріальної бази відділу дало змогу активно використовувати в роботі нові технічні засоби:

відеокамеру, телевізор, відеомагнітофон, що дозволило урізноманітнити форми обслуговування користувачів, збагатити художньо-видовищну якість подання матеріалу під час проведення соціокультурних заходів.

Одним із важливих напрямів роботи стала підготовка різноманітних матеріалів, зокрема таких, як відеорепортажі та відеоінтерв'ю. Зібрано відеоархів, який постійно використовується. Його основу складають матеріали краєзнавчого характеру: інтерв'ю з місцевими поетами, художниками, мистецтвознавцями, відеорепортажі та записи виступів колективів художньої самодіяльності, окремих виконавців, які беруть участь у наших заходах та святах. Ці матеріали мають підвищений попит у керівників народознавчих студій та викладачів історії української культури.

Створення такого архіву дає можливість багаторазового використання його матеріалів. Приміром, під час заходу, присвяченого творчості відомого музиканта і композитора, народного артиста Росії В. Назарова, розповідь доповнюється багатим відеоматеріалом із записами концерту колективу митця в Новомосковську та фрагментами телевізійного фільму про творчу і педагогічну діяльність музиканта, відеокліпами пісень композитора у виконанні Н. Бабкіної та Т. Гвердцители.

Стали традиційними виставки робіт місцевих художників та народних умільців: В. Журавля, В. Котова, О. Малої, П. Тертишникової. Відеорепортажі про цих авторів дають змогу користувачам детальніше дізнатися про творчість земляків.

Чотири роки при відділі працює клуб юних любителів та знавців кіномистецтва «Сузір'я». Основною формою його засідань є показ відеопортретів, які знайомлять із життям і творчістю видатних діячів кіно. Ці відеопокази включають фрагменти телепередач, фільмів та значно збагачують розповідь про митців, що, у свою чергу, сприяє підвищенню попиту на книги та журнали про кіномистецтво. Серед таких заходів особливою зацікавленістю у юних користувачів викликали відеопортрети, присвячені творчості кінокажаря О. Роу («Великий кажар кіноекрана»), актора Є. Леонова («Вінні Пух та всі, всі, всі...»), американського актора Т. Круза («Том Круз відомий і невідомий»), українського актора і режисера І. Миколайчука («Лицар, що уславив Україну»), американського мультиплікатора У. Діснея («Творець дивосвіту»).

Крім участі в пізнавальних заходах, члени клубу мають змогу проявити свої творчі здібності у створенні відеофільму чи відеокліпу. Так, постійними членами клубу В. Біловоденко та В. Балюком було знято фільм «Дорога у безсмертя» про учасницю антифашистського підпілля З. Білу, історію вулиць та архітектурні пам'ятки м. Новомосковська, відеокліп про відомого актора Л. Філатова.

Користувачам, які цікавляться образотворчим мистецтвом та займаються малярством, пропонується

здійснити віртуальні екскурсії. В них використовуються не тільки вже готовий відеоматеріал, але й самостійно знятий відеоряд, який представляє оригінальні роботи окремих художників чи репродукції картин, зібраних у музеях, із музичним супроводом та коментарем. Такий інтегрований підхід до подання матеріалу дає змогу за допомогою кольору, слова і звуку створити цілісний образ, що значно збагачує емоційне та естетичне сприйняття юними глядачами інформації, пробуджує їхнє творче уявлення.

Школярів місцевих ЗОШ та учасників гуртків образотворчого мистецтва особливо зацікавили віртуальні екскурсії: «Яскравий світ Катерини Білокур», «Залами Третяковської галереї», «Титани епохи Відродження», «Від наскальних малюнків до пірамід Хеопса». Багато учнів стали постійними відвідувачами нашого відділу, продовжують більш глибоке знайомство з образотворчим мистецтвом та архітектурою.

Практикується комплексне використання фондів відділу – не тільки книг та періодики, але й багатого аудіо- та відеоматеріалу. Яскравим прикладом цього є комплексний захід «День Моцарта у бібліотеці», присвячений святкуванню у всьому світі 250-річчя від дня народження геніального композитора. Його проведенню сприяла кропітка підготовча робота. Було оформлено розгорнуту книжково-ілюстративну виставку, до якої ввійшли не тільки література про життя і творчість Моцарта, але й нотні видання його творів та аудіозаписи, грамплатівки і кадри з відеофільму М. Формана «Амадей». Також знято спеціальний відеоклаж з ілюстративного матеріалу (портрети Моцарта та його рідних, сучасників у різні роки, зображення місцевостей, де народився і жив митець), який супроводжувався попури з творів композитора. Крім того, підібрано програму музичних творів для калейдоскопа «Музика його душі» і фрагменти з фільму «Амадей», що було використано при створенні відеопортрета «Піднесене й земне у долі Моцарта». Також було проведено інформаційний огляд «Класик мандрує у часі».

Така різноманітна програма дала змогу учасникам заходу реально поринути в атмосферу старого Відня, наочно уявити яскраві образи Амадея та його сучасників, побачити сцени з опер композитора у виконанні кращих світових співаків. «День Моцарта у бібліотеці» викликав загальне захоплення всіх присутніх, пробудив інтерес до постаті видатного митця.

Щирий відгук користувачів та їхня активна участь у проведенні різних заходів націлює працівників відділу літератури з питань мистецтва та культури на подальший творчий пошук, поповнення наявних ресурсів новими аудіо- та відеоматеріалами.

*О. Мартюшова, заступник директора
Сумської міської централізованої бібліотечної системи*

ІНФОРМАЦІЙНО-РЕСУРСНИЙ ЦЕНТР ДЛЯ ЛЮДЕЙ ІЗ ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В ПУБЛІЧНІЙ БІБЛІОТЕЦІ

З останніми даними, в Україні на одну тисячу населення припадає 58 інвалідів. І це досить високий показник. У грудні 2009 року наша держава приєдналася до Конвенції ООН «Про права інвалідів», а згодом Кабінет Міністрів України ухвалив 9 постанов щодо її виконання. В 2011 році в нашій країні планується проведення Конференції Ради Європи з прав інвалідів, на яку прийдуть представники більше 30 країн, щоб заслухати результати виконання Конвенції в Україні.

Серед закладів, які можуть надавати різнобічну інформацію про права і свободи людей з обмеженими можливостями, забезпечити їхнє інформаційне обслуговування, доступ до світу знань, задоволення потреб у спілкуванні, одне з провідних місць посідають публічні бібліотеки. Таку спеціалізацію визначила для себе і бібліотека-філія № 17 Сумської МЦБС. Це відома сумчанам бібліотека, що знаходиться в центрі міста, в зручному просторому приміщенні на першому поверсі. Саме така особливість дала поштовх для реалізації ідеї директора ЦБС Л. Стадниченко щодо обслуговування в книгозбірні людей з фізичними обмеженнями, адже потреба у створенні подібного бібліотечного підрозділу вже була нагальною: в Сумах на обліку в соціальних службах стоять майже 17 тис. інвалідів, а це 6% населення міста, з них 70% – у працездатному віці.

З 2002 року бібліотека-філія № 17 Сумської МЦБС під керівництвом завідувачки Л. Погорелової почала працювати за спеціальною бібліотечною програмою «Радість спілкування», що була затверджена сесією Сумської міської ради. За кошти місцевого бюджету проведено ремонт приміщення та побудовано пандус. Нині тут є простора і затишна зона для спілкування, передбачено інші зручні умови для людей із обмеженими можливостями. Спонсорська допомога дозволяє постійно придбавати різні технічні засоби.

Серед більш ніж 10 тис. користувачів бібліотеки, кожен 5-й чи 6-й має виражені ознаки інвалідності. Але, бачачи рівноправну особистість у кожному з відвідувачів, бібліотекарі завжди тактовно ставляться до них, намагаються, щоб ці люди себе вільно почували і спілкувалися з усіма в бібліотеці, не відчуваючи своєї особливості.

Користування книгозбірнею сприяє інтеграції інвалідів у суспільне життя, що є дуже важливим для цих людей, адже у них збільшується досвід і навички спілкування, зростає коло знайомих та друзів, поступово розширюється світосприйняття. Збільшується і читацький досвід. Цьому також сприяє робота читацьких клубів за інтересами – «Дозвілля», «Пізнайко», «Берегиня», а також проведення спільних

для всіх користувачів заходів, зустрічей, занять в Інтернет-центрі тощо.

Сповідуючи принцип індивідуального підходу, бібліотечні працівники в першу чергу спрямовують свої зусилля саме на допомогу в задоволенні конкретних запитів кожного користувача. У інвалідів та їхніх рідних дуже велика потреба в правовій інформації, в матеріалах із питань соціальної реабілітації, соціальної педагогіки, медицини та ін. Для задоволення цих потреб створено інформаційно-консультаційний центр «Ти не один», в якому зібрано спеціальні електронні бази даних, довідково-інформаційні матеріали, періодичні видання, озвучені книги, теки корисних консультацій та порад тощо. Це дає змогу швидко і якісно задовольняти різноманітні запити, надавати необхідну допомогу людям із обмеженими можливостями.

Бібліотечна програма «Радість спілкування» в першу чергу спрямована на проведення в книгозбірні різноманітних інформаційних та культурних заходів для цієї категорії користувачів. Тут постійно проходять тематичні круглі столи з представниками влади, зустрічі з юристами, психологами, лікарями та іншими спеціалістами, інтегровані заняття, презентації спеціальних видань і цікавих книг. Людям із обмеженими можливостями допомагають проявити свої таланти – прочитати вірші чи представити виставки творчих робіт, серед яких, наприклад, експозиція яскравих і оптимістичних малюнків 14-річної Даші Безкостої, хворої на ДЦП, котра може малювати тільки пальцями ніг.

Усі відвідувачі відзначають, що в бібліотеці створено хороший морально-психологічний клімат. Тут ефективно використовуються методи бібліотерапії, розроблена і успішно діє спеціальна програма «Читання із захопленням». На посаді бібліотекаря працює професійний психолог, який використовує інтерактивні заходи та інші спеціальні методи для підвищення самооцінки інвалідів, їхнього творчого самовираження, об'єднання по інтересах, розвитку різноманітних навичок через публічні виступи та просто спілкування. А скільки веселих вечорів відпочинку з чаюванням, вечорів знайомств, осінніх балів, новорічних ранків та інших святкових заходів радували юних користувачів та їхніх батьків у бібліотеці! Вони поспішають сюди не тільки за літературою та на цікаві заходи, але й для того, щоб відпочити за різноманітними іграми і розвагами, поспілкуватись з іншими відвідувачами, «сповідатись» бібліотекарям про свої радощі й печалі, скористатися послугами безкоштовного Інтернету тощо.

Завдяки гранту LEAP-1 Посольства США в Україні користувачі бібліотеки отримали безкоштовний до-

ступ до Мережі в 2002 році, а через два роки Посольство безкоштовно передало книгозбірні для користувачів із вадами слуху і зору спеціальні комп'ютерні програми JAWS 5.0, MAGIC 9.0 та OpenBook 7.0. Нещодавно завдяки волонтерам і спонсорам на комп'ютери бібліотеки було встановлено більш сучасні версії цих програм. За ці роки всі бажаючі користувачі пройшли навчання комп'ютерної грамотності та з освоєння різних Інтернет-технологій. Бібліотечні працівники філії теж значно виросли в професійному плані, набули впевненості у своїх силах, необхідного досвіду роботи і змогли поділитися ним із колегами на семінарах у Миколаєві та Рівному, а нещодавно провели скайп-конференцію з бібліотечними працівниками Чернігівської міської ЦБС.

За майже 9 років роботи з людьми з обмеженими можливостями бібліотека налагодила постійну і тісну співпрацю з громадською організацією батьків дітей-інвалідів «Наша родина», з організацією інвалідів на візках «Натхнення», із спортивним клубом інвалідів «Фенікс», громадською організацією по допомозі дітям-інвалідам – Мистецько-освітньою студією «Світоч», із територіальним центром соціального обслуговування непрацездатних громадян «Берегиня», Сумським товариством сліпих, радою ветеранів Ковпаківського мікрорайону м. Сум та іншими відповідними організаціями та установами. Бібліотеці допомагають волонтери і просто небайдужі сумчани. Тому заслуговує на увагу унікальний досвід такої плідної співпраці з проведення різноманітних заходів, збирання літератури, коштів для інвалідів та матеріалів для їхніх творчих робіт (див. сайт Сумської міської ЦБС – www.library-sumy.com).

Та як би гарно не працювала бібліотека, на жаль, не всі інваліди за станом свого здоров'я можуть її відвідувати. Зрозуміло, що для них дуже гостро стоїть проблема спілкування, працевлаштування, турбує відсутність доступу до необхідної інформації, до навчання тощо. Перебуваючи роками в чотирьох стінах, ці люди, всупереч бажанню реалізувати себе і приносити користь суспільству, не можуть прийти до бібліотеки, адже непристосованість оточуючого середовища їм цього не дозволяє. Тому виник проект створення на базі бібліотеки віртуального «Інформаційно-ресурсного центру для людей із обмеженими можливостями», основна ідея якого – об'єднати для вирішення всіх питань самих інвалідів, їхніх рідних та близьких, усіх небайдужих людей, а також громадські організації й всі установи, що опікуються проблемами цієї категорії населення. Ставилися завдання надавати завдяки вказаному веб-ресурсу широкий спектр інформаційних послуг; допомогти таким людям адаптуватись у суспільстві, здобути економічну й соціальну незалежність; забезпечити рівний доступ до навчання і працевлаштування; ліквідувати брак спілкування.

У середині 2010 року наш проект переміг у 2-й раунді конкурсу співпраці бібліотек із місцевими громадами програми «Бібліоміст», і бібліотека отримала 2,5 тис. доларів на його втілення в життя. Завдяки цим коштам придбано технічні засоби для створення

спеціалізованого сайту. Бібліотекарями спершу було проведено опитування людей із фізичними обмеженнями щодо його наповнення, відбулися круглі столи і засідання оргкомітету за участю інвалідів, відповідних громадських організацій та установ. Бібліотека уклала з ними договори про творчу співдружність, розробила та погодила всі вимоги до цього веб-ресурсу. Їх було передано професійній фірмі, яка його створювала і яка навчила за кошти гранту технології формування та поповнення сайту (з видачею спеціальних сертифікатів) двох інвалідів – Олександра Грінку (журналіста за фахом) і Олега Габа (юриста), які є керівниками громадських організацій інвалідів. Саме вони разом із бібліотекою в подальшому будуть підтримувати цей веб-ресурс. Завдання навчити на спеціальних тренінгах і консультаціях усіх бажаючих користуватись ним, в першу чергу інвалідів та їхніх рідних, взяла на себе бібліотека.

28 жовтня 2010 року для інвалідів, запрошених представників ЗМІ і представників громадськості м. Сум у бібліотеці відбулась урочиста презентація порталу «Інформаційно-ресурсного центру для людей із обмеженими можливостями» (<http://invascenter.com>). Усім присутнім сподобалася легкість, з якою можна зайти та спілкуватися на різноманітних форумах і блогах цього центру. Тут є можливість завести собі друзів, залишити оголошення чи прохання про допомогу, виставити фото, вести свій щоденник, прочитати будь-які законодавчі документи, цікаві статті, дізнатися про новини та різноманітні заходи громадських організацій, що опікуються людьми з обмеженими можливостями і т. п. Причому всі розділи інтегровані між собою, тому всім бажаючим легко і швидко можна отримати весь спектр інформації. Дизайн сайту максимально зручний та легкий для сприйняття, наприклад, за необхідності, можна збільшити шрифт. Інформацію можливо розміщувати українською, російською та іншими мовами. Зрозуміло, що те, наскільки цікавим буде портал, залежить і від активності самих користувачів.

Жваве обговорення цього ресурсу на презентації, в першу чергу самими інвалідами, підтвердило необхідність його створення. Йшлося про портал як про головну можливість вирішувати свої проблеми, про спільні дії з відстоювання своїх прав і свобод, розкриття власних творчих здібностей через Інтернет, налагодження обміну інформацією з непрацездатними людьми з інших міст України і зарубіжжя.

Сподіваємося, що в результаті всієї цієї різноманітної роботи, що проводиться в бібліотеці, а особливо завдяки створенню порталу, значну частину проблем людей із фізичними обмеженнями буде вирішено, їхня інтеграція в життя суспільства приведе до позитивних змін, сприятиме толерантному ставленню та підтримці цієї категорії населення з боку влади та співгромадян.

О. Білик, доктор філософії,
головний бібліотекар Державного закладу
«Національна парламентська бібліотека України»

БІБЛІОТЕКИ ТА ПИТАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ КАДРІВ

ПОДАЛЬШИЙ економічний і соціальний розвиток нашої країни неможливий без висококваліфікованих кадрів у всіх сферах. Зі зміною вимог до суб'єкта діяльності змінюються вимоги до концептуального, теоретичного та технологічного забезпечення процесу його професіоналізації, що, у свою чергу, викликає необхідність відповідного проектування професійного й освітнього середовища. Отже, розроблення концепції професійного розвитку суб'єкта діяльності стає сьогодні актуальним науково-практичним завданням.

Мета статті – дослідження процесів професіоналізації кадрів бібліотек у сучасних соціокомунікативних умовах.

Нове інформаційне середовище вже суттєво позначилося на діяльності бібліотечних працівників і зумовило появу нових тенденцій у підході до професії бібліотекаря.

Бібліотеки завжди були лідерами в питаннях організації документів, пошуку інформації, допомоги в отриманні знань. Але інтелектуалізація бібліотечної діяльності – процес безперервний, який вимагає високоерудованих бібліотекарів, бібліографів, інформаційних фахівців – носіїв нових професійних знань. Мінливість технологій, видів і засобів виробництва, професійної діяльності, службових функцій, інтенсивний розвиток духовної сфери життя, розширення творчого змісту праці, швидке старіння «освітнього капіталу» висувають принципово нові вимоги до кваліфікації працівника, його моральної зрілості, загальнокультурного й інтелектуального рівнів. Все це досягається шляхом систематичного вдосконалення самоосвітніх умінь і навичок.

У результаті аналізу різних поглядів вчених на процес професіоналізації, можна виділити два підходи до визначення його сутності. Перший підхід пов'язаний з розвитком і саморозвитком особистості, а другий – зі «вписуванням» людини в ту чи іншу систему професійної діяльності або, іншими словами, з «оволодінням», «привласненням» даної системи діяльності. Однак об'єднуючим різні підходи до процесу професіоналізації є положення про її етапність, взаємний вплив індивідуальних особливостей людини і соціокультурного середовища, залежність особистісного розвитку та професійного становлення.

Професіоналізм має широкий спектр проявів, починаючи від дилетантства (тобто поверхневих фахових знань, умінь та навичок) і закінчуючи формуванням жорстких професійних стереотипів (тобто гіпертрофованим розвитком професіоналізму). Для виявлення змістовних характеристик процесу професіоналізації необхідно, перш за все, визначити такі поняття, як «спеціаліст», «професіонал», «професіоналізація».

Спеціаліст – це підготовлена людина, яка володіє певними професійними знаннями, вміннями та навичками. Процес його підготовки і формування – це набуття цілого комплексу професійно важливих якостей.

Професіонал – характеристика людини, що виражається в його здатності вийти за межі власної діяльності для її аналізу, оцінки та подальшої організації.

Перехід у ряди професіоналів, оволодіння якою-небудь професією як своїм постійним заняттям називається **професіоналізацією**.

Професіоналізація суб'єкта діяльності є процесом динамічним і відбувається протягом усього професійного життя та не обмежується будь-яким одним періодом.

Багато дослідників виділяють різні стадії, рівні, етапи професіоналізації особистості, це: *формування професійних намірів*: усвідомлений вибір особистістю професії на основі врахування своїх індивідуально-психологічних особливостей (на цей процес впливають багато факторів: престиж професії та потреба в ній суспільства, вплив сім'ї, засобів інформації і т. ін.); *професійна підготовка*: освоєння системи професійних знань, умінь і навичок, формування важливих для цього фаху якостей особистості (даний етап – це, перш за все, навчання у ВНЗ); *професіоналізація*: входження (адаптація) і освоєння професії, набуття досвіду, розвиток якостей, необхідних для кваліфікованого виконання своєї роботи; *розвиток майстерності*: якісна, творча професійна діяльність, інтеграція сформованих професійно важливих якостей особистості в індивідуальний стиль діяльності [2; 5].

Готовність персоналу бібліотеки до досягнення максимально можливого кваліфікаційного рівня пов'язана як із особливостями особистості спеціаліста, розвитком його моральних і трудових установок, професійно значущих індивідуально-психологічних якостей, так і зі змістом праці та її форм. Усе це свідчить про реально існуючі зовнішні та внутрішні чинники, що є передумовою успішної професіоналізації кадрів.

Процес професіоналізації є суто індивідуальним, оскільки на швидкість формування фахових умінь, навичок і якостей спеціаліста впливають як об'єктивні фактори, зокрема складність певної діяльності, так і безліч суб'єктивних факторів, в першу чергу особистісні якості учня і того, хто його навчає. Дані щодо темпів освоєння посадових обов'язків, отримані на досить широкому матеріалі, свідчать, що, приміром, спеціалізація каталогізатора триває зазвичай протягом року і набагато більше часу потрібно для підготовки комплектатора, систематизатора. А для освоєння обов'язків працівника книгосховища або відділу

обслуговування користувачів достатньо приблизно трьох-чотирьох місяців.

Потрібно відзначити, що важливими чинниками є вік фахівця, його здатність сприймати інновації та зміни, комп'ютерна грамотність, володіння технологіями, що поєднують сучасні методи інформаційного пошуку й аналітичного оброблення інформаційного масиву в межах бібліотечної сфери і поза нею. З цієї точки зору до числа найбільш складних нами віднесено роботу комплектатора, методиста і фахівця в галузі довідково-бібліографічного обслуговування. Потрібно зазначити, що ступінь складності того чи іншого виду діяльності відображається на характері й кількості найбільш типових технологічних помилок. Їхній аналіз дозволяє коригувати навчання або спрощувати технологію в тих випадках, коли вона не враховує людських можливостей.

Нове інформаційне середовище зумовлює суттєві зміни в діяльності бібліотечних працівників і виявляє нові тенденції в їхньому підході до професії. Цьому повинні сприяти **система безперервної освіти** (підготовка та перепідготовка кадрів, підвищення професійного рівня, управлінська підготовка); **навчальні інноваційні тренінги та самоосвіта фахівців бібліотечної справи; участь у науково-практичних конференціях, семінарах, практикумах.**

Проведений в останні роки аналіз показав, що, незважаючи на розвинену систему бібліотечної освіти в країні, рівень професійної підготовки бібліотечних кадрів залишається досить низьким. Існуюча практика підвищення кваліфікації з виїздом на курси, семінари не забезпечує реальної актуалізації знань. Спостерігається процес старіння найбільш кваліфікованих, професійно підготовлених бібліотечних кадрів. У багатьох випадках на місце професіоналів, які звільняються, приходять співробітники з бібліотечним стажем і досвідом роботи, але без спеціальної освіти. Багато випускників із дипломами професійних бібліотекарів залишають книгозбірні через рік-другий роботи. Нерідко йдуть кваліфіковані, перспективні молоді люди, які знають іноземні мови, вміють працювати на комп'ютері, володіють Інтернетом. Їм легше знайти роботу, вони готові, якщо це буде потрібно, вчитися далі, здобувати нові знання та навички.

Для того, щоб підняти свій професійний рівень, кожному бібліотекареві треба змінити ставлення до підвищення кваліфікації. Звідси випливає необхідність попереднього вивчення потреби у підвищенні кваліфікації кадрів. Залежно від чотирьох ознак — *рівня кваліфікації, профілю освіти, стажу бібліотечної роботи і стажу роботи в даній бібліотеці* — утворюються декілька груп працівників, кожна з яких потребуватиме застосування диференційованих методів навчання.

Підвищення кваліфікації в бібліотеці — окремий, дуже відповідальний напрям її діяльності, яким повинен займатися бібліотекар-професіонал. У його посадовій інструкції має бути зазначено персональну відповідальність за організацію і проведення цієї діяльності. Залежно від структури бібліотеки

та кількості штатних одиниць цю відповідальність може бути покладено, наприклад, на заступника директора, керівника підрозділу, окремого співробітника.

Планова робота з підвищення кваліфікації співробітників мусить вестися в рамках загальнобібліотечних планів, а також планів підрозділів та індивідуальних планів співробітників, якщо вони розробляються.

Щодо документаційного забезпечення підвищення кваліфікації, то в основному документі — *Положенні про систему підвищення кваліфікації* — мають знайти відображення такі питання: стратегічні цілі та тактичні завдання; на кого покладено відповідальність (посада, структурний підрозділ); принципи планування і фінансування; система заходів (за рівнями і кадровими категоріями, про які йшлося вище), послідовність та періодичність їхнього проведення; принципи відбору працівників для підвищення кваліфікації; система оцінювання та заохочення за підсумками проведеної роботи і т. ін. Кваліфікаційні вимоги повинні вказуватися в характеристиці кожного робочого місця. Підкреслимо: ці документи розробляються на основі штатного розпису, прийнятої в бібліотеці технології та оптимальної системи розподілу функціональних обов'язків (за принципом «як має бути»).

Нерідко трапляється, що у співробітників немає необхідної кваліфікації (освіти та досвіду), яка потрібна на даному робочому місці. Доводиться брати зі сторони. Якщо співробітник не може виконувати окремі процеси, оскільки у нього немає відповідних знань, умінь, навичок (тепер все це замінюється словом «компетенцій»), то заходи для вирішення цієї проблеми мають бути відображені в персональному плані підвищення кваліфікації. Інакше кажучи, система повинна працювати, зокрема так, щоб між вимогами та компетенціями не було протиріч, щоб кожен працівник підвищував свою кваліфікацію до рівня вимог, зафіксованих у характеристиці робочого місця.

Якщо в бібліотеці є колективний договір, то питання підвищення кваліфікації повинні обов'язково знайти в ньому відображення.

Реалії сьогодення свідчать, на жаль, що обмежений бюджет бібліотеки дозволяє витратити на підвищення кваліфікації лише незначні суми. Водночас, наприклад у США, в структурі бюджету головне місце займає не формування фондів (комплектування, передплата), а кошти на оплату праці штатних співробітників. Персонал (а не фонди!) вважається основним потенціалом бібліотеки. Кваліфіковані, добре навчені працівники знаходять кошти, а фонди не комплектують, а розвивають, не тільки поповнюють, але й своєчасно очищають.

Підвищення кваліфікації можна і потрібно відображати в різного роду проектах, спрямованих на отримання грантів. Варто використовувати й спонсорську допомогу. Існує чимало благодійних фондів, діяльність яких може бути спрямована на підвищення кваліфікації.

Підвищення кваліфікації – складова частина безперервної освіти. Ясно, що за межами бібліотеки не можна організувати таку діяльність, тому що надто велику кількість бібліотекарів доведеться відірвати від їхньої роботи. Переважна частина колективу має навчатися безпосередньо в бібліотеці. Але далеко не кожна велика бібліотека може організувати і обладнати навчальний центр з кількома аудиторіями. Для групових занять можна використовувати будь-яке читацьке приміщення (в такий час, щоб підвищення кваліфікації працівників не позначилося на обслуговуванні користувачів).

На загальнобібліотечному рівні здійснюються *підвищення кваліфікації керівного складу кадрів*, а також *нових співробітників*.

Саме введення *молодих спеціалістів та осіб без спеціальних знань* в бібліотечну професію потребує ціленаправленої **підготовки та перепідготовки** залежно від функціональних обов'язків. Знайомство з бібліотекою, вивчення нового матеріалу, нормативної документації, оволодіння необхідними прийомами і навичками, участь у підготовці оглядів спеціальних періодичних видань, нової літератури, що проводяться в рамках відділу або бібліотеки, в науково-практичних конференціях, семінарах, практикумах – все це гарний початок, що визначить розвиток бібліотекаря на багато років вперед.

Окремо слід зупинитися на **підвищенні кваліфікації керівників бібліотечних закладів**, від якості та ефективності роботи яких залежить прогрес бібліотечної справи. Бібліотека – складний соціальний організм, що має свої закономірності розвитку, морально-психологічний клімат. Керівник бібліотеки повинен володіти певною сумою знань у сфері як економіки, права, психології, так і соціального управління, вміти прийняти правильне рішення, створити команду однодумців та помічників, оцінити професійний рівень кожного співробітника. Тому, безперечно, для ефективного виконання своїх посадових обов'язків управлінцям необхідні безперервна освіта та самоосвіта, саморозвиток. Цьому сприятиме й участь у міжнародних науково-практичних конференціях, семінарах із проблемних питань окремих бібліотечних спеціальностей, віртуальних конференціях, а також екскурсії та відрядження з метою вивчення передового досвіду колег, дистанційне навчання тощо. Повинно бути зрозуміло, що вчитися слід усім і протягом усього життя.

Самоосвіта бібліотечних кадрів – це діяльність, що здійснюється шляхом набуття, накопичення, впорядкування, систематизації і відновлення знань з метою більш кваліфікованого та успішного розв'язання професійних завдань. Здійснення самоосвіти передбачає вміння:

- самостійно орієнтуватись у фаховій літературі, проводити бібліографічний пошук необхідних джерел;
- цілеспрямовано виділяти, систематизувати і критично осмислювати положення, факти та висновки, які містяться в джерелах, що самостійно вивчаються;

- проводити аналіз і узагальнення наукових даних із теми, літературно обробляти та оформляти їх, складати бібліографію до виконаної роботи;
- знаходити прогалини у своїх знаннях і заповнювати їх.

Також важливо систематично слідкувати за розвитком бібліотекознавства, бібліографознавства, інформатики, педагогіки, психології, бути обізнаними з останніми дослідженнями; підвищувати свій рівень комп'ютерної грамотності, оволодівати сучасними методами інформаційного пошуку та аналітичного оброблення інформаційного масиву; поліпшувати мовну культуру, і, нарешті, творчо застосовувати самостійно надбані знання на практиці. Без цього важко уявити сьогодні творчо працюючого бібліотекаря.

Формами поглибленої професіоналізації можна вважати **науково-практичні конференції, семінари, практикуми, ділові ігри**. Вони, як правило, охоплюють різні аспекти діяльності як бібліотеки в цілому, так і її відділів.

У великих бібліотеках **наукові конференції** здебільшого проводяться щорічно, доповіді на них мають підсумковий характер і відображають тематику, етапи наукової роботи відділів. У рамках постійних **семінарів** можуть організовуватися цикли занять, розраховані на певний період. Важливою умовою результативності навчання є регулярність занять.

У формі **практикумів** здійснюється функціональна спеціалізація на робочих місцях. Цей метод застосовується, головним чином, по відношенню до нових співробітників. Програма практикуму включає виробничий інструктаж; паралельне вивчення конкретних обов'язків і освоєння технологічних процесів. Терміни практикуму та його програма визначаються завідувачами відділів, виходячи з досвіду роботи й рівня підготовки кожного працівника. Важливе значення має диференціація занять з урахуванням особливостей, змісту та форм організації праці різних груп фахівців.

Більш широке застосування повинні знайти сучасні активні методи навчання. Особливо перспективною формою підвищення кваліфікації бібліотечних працівників визнано такі комплексні заняття, як **ділові ігри**. Вони можуть використовуватися як засіб індивідуальної та групової підготовки, розгляду реальних виробничих ситуацій, при необхідності, використані для підвищення комп'ютерної, бібліографічної грамотності та методичної компетентності всіх без винятку фахівців. Головний чинник успішності методу ділових ігор – його максимальне наближення до реальних умов конкретної бібліотеки. Ігрові ситуації можуть стати основою професійних конкурсів, які служать цілям підвищення майстерності.

Отже, бібліотечна професія сьогодні тісно пов'язана з технологічними та комунікаційними досягненнями соціуму, а це вимагає від фахівців бути обізнаними з сучасними технологіями, деякою мірою мати навички програміста, бізнесмена, менеджера, аналітика, маркетолога. Ринок праці висуває висо-

кі вимоги до персоналу. Це, зокрема: необхідність постійного навчання та поєднання його з роботою, адекватний рівень запитів, отримання професійного досвіду, пристосування до мінливих умов діяльності, наявність інтуїції, креативність, організованість.

Але аналіз об'єктивної реальності дозволяє нам виявити ряд тенденцій.

1. Старіння з кожним роком бібліотечних кадрів. Оволодіти сучасними методами роботи вдається не кожному. Тому перепідготовка цієї категорії фахівців потребує індивідуального підходу. Даний процес протікає не скрізь і не завжди безболісно, зважаючи на вік та небажання деяких осіб сприймати нове.

Слід намагатися максимально зберегти досвідчені та кваліфіковані кадри і, у свою чергу, дати проявити себе молоді з можливістю перспективного зростання.

2. Інфантильне ставлення до саморозвитку та самоосвіти. Потрібно стимулювати бібліотечний персонал до самоосвіти, розширення наявних та набуття нових фахових, психолого-педагогічних та методичних знань.

Усвідомлення працівниками важливості самоосвітньої роботи є чи не найголовнішим чинником підвищення їхньої кваліфікації.

3. Інтелектуалізація та автоматизація праці бібліотечних фахівців. Цей процес зумовлюється збільшенням питомої ваги розумових функцій у структурі трудових зусиль працівників на основі науково-технічного прогресу і потребує оволодіння навиками аналітичної діяльності, на застосуванні яких ґрунтується бібліотечне виробництво.

Автоматизація багатьох бібліотечних процесів дозволяє співробітникам «безболісно» працювати на будь якій ділянці бібліотечної роботи, бути взаємозамінними. Це також сприяє підвищенню їхнього професійного рівня, адже така ротація надає можливість оволодівати достатньою кількістю нових знань і навичок. Але скорочення кадрів при цьому не уникає.

Конкурентоздатність бібліотекарів на ринку праці, вміння виконувати висококваліфіковану роботу, спілкуватися з людьми – запорука успіху на професійному терені.

4. Зменшення кількості спеціалістів з вищою бібліотечною освітою. Ця тенденція притаманна тим регіонам, де відсутні професійні навчальні заклади (таких регіонів у країні дві третини). У найближчі 10–15 років із бібліотек підуть співробітники, які закінчили бібліотечні факультети в 1950–1960-х рр. Наразі ж прийом на бібліотечні факультети скоротився настільки, що випускників на всі бібліотеки не вистачить (і реально буде працювати за профілем невелика їхня частина).

Проблеми зміни поколінь у бібліотеках, підготовки молодих бібліотечних кадрів і надалі загострюватимуться. Тому бібліотеки мають активніше ознайомлювати молодих з перевагами бібліотечного фаху, рекламувати себе.

5. Неефективність роботи з кадрами.

Багато співробітників пасивно ставляться до технічних та технологічних змін у діяльності бібліотеки, оскільки їм комфортно працювати в давно знайомих, зрозумілих і легко прогнозованих обставинах. У багатьох підрозділах порушено пропорцію між рівнем складності праці та необхідною кваліфікацією працівників. Зважаючи, що багато творчо мислячих, ініціативних та інноваційно налаштованих фахівців залишають бібліотеку, керівниками структурних підрозділів нерідко стають «висуванці мимоволі», які не мають для цього досвіду, професійних і організаційних навичок.

6. Тенденція до професійної деформації бібліотечного персоналу.

Професійна діяльність людини має вплив на формування її інтересів, установок, рис, манеру поведінки та ін. У зв'язку з цим можна говорити про ідентифікацію особистості з професією, тобто процес адаптації особистості до вимог конкретної діяльності. Негативним проявом цього процесу є так звана професійна деформація спеціаліста, коли професійні звички, стиль мислення і спілкування та інші особливості його як особистості гіпертрофуються, що відбувається на взаємодії з іншими людьми, ставленні до праці. Поглянемо сьогодні на бібліотечних працівників, більшість із яких «пливуть за течією», стандартно мислять. Консерватизм бібліотечної професії веде до появи різноманітних деформацій і станів, що знижують не лише професійні успіхи, але негативно проявляються в «непрофесійному» житті персоналу бібліотеки.

Для виходу з кризи бібліотечної справи необхідна власна ідеологія. Бібліотекознавча ідеологічна концепція повинна враховувати особливості конкретного історичного періоду, оскільки вимоги до бібліотечної професії з часом оновлюються і навіть можуть зазнати серйозної трансформації у зв'язку з новими цілями та завданнями розвитку суспільства. А це, у свою чергу, змінить або уповільнить «негативний вплив» бібліотечної професії на бібліотекаря, сприятиме його самовдосконаленню як особистості.

Сьогодні динамічні перетворення в усіх сферах життя змінюють суспільну роль бібліотек. Життя ставить перед ними нові завдання, зокрема впроваджувати нові форми роботи з метою забезпечення людей інформацією та сприяння гармонізації суспільства. Назріла необхідність у фахівцях, які добре розуміються на новітніх технологіях, спроможні продукувати оригінальні ідеї. З огляду на це, професіоналізація бібліотечних кадрів стане у XXI столітті одним із головних завдань.

Список використаної літератури

1. Давидова І. Стратегічні орієнтири розвитку бібліотечної професії в сучасних соціально-комунікаційних умовах / І. Давидова // Вісн. Книжк. палати. – 2008. – № 9 (146). – С. 17–20.

2. Зеер Э. Ф. Профессионально-образовательное пространство личности: синергетический поход / Э. Ф. Зеер // Образование и наука. – 2003. – № 5 (23). – С. 79–90.

3. Каптерев А. И. Библиотечная профессиология: от научного направления к учебной дисциплине // Кадры культуры и проблемы их подготовки : материалы межвуз. науч.-практ. конф., посвященной 60-летию МГИК. – М., 1990. – С. 48–49.

4. Колечко О. Ф. Професіоналізація як чинник розвитку професійної ідентичності / О. Ф. Колечко // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2009. – № 4. – С. 153–160.

5. Кудрявцев Т. В. Психологический анализ динамики профессионального самоопределения личности / Т. В. Кудрявцев, В. Ю. Шегурова // Вопр. психологии. – 1983. – № 2. – С. 18–21.

6. Ринчинова Ю. С. Конкурентоспособность библиотекарей на рынке труда / Ю. С. Ринчинова // Библиосфера. – 2010. – № 1. – С. 51–54.

7. Скнар В. К. Професійне спілкування та професіоналізація працівників публічних бібліотек / В. К. Скнар // Публічні бібліотеки: сучасність і майбутнє : зб. ст. міжнар. наук.-практ. конф. «Публічні бібліотеки: сучасність і майбутнє» / Укр. бібл. асоц. – К., 1998. – С. 167–170.

8. Сукиасян Э. Р. Библиотечная профессия. Кадры. Непрерывное образование : сб. статей и докладов / Э. Р. Сукиасян. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2004. – 448 с.

9. Трач Ю. В. Сучасні концепції і напрями професіоналізації дипломованих фахівців у системі бібліотечних об'єднань України // Бібліотечна наука, освіта, професія у демократичній Україні : зб. наук. пр. – К., 2000. – Вип. 2. – С. 86–91.

10. Чачко А. С. Библиотечный специалист: особенности труда и профессионализации / А. С. Чачко ; отв. ред. Б. П. Ковалевский. – К. : Наук. думка, 1984. – 192 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

*Л. Татарчук, зав. відділом
Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки
Національної академії аграрних наук України*

УДК 004.02:026.07+021.62]:63(477-25)

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ

СУЧАСНІ інформаційні технології нині активно впроваджуються в бібліотечну практику. Одним із компонентів інформатизації є автоматизація, яка дозволяє поетапно позбавити фахівців бібліотек рутинної праці, а користувачам – надати ефективний і комфортний сервіс у пошуку інформації. Це процес послідовний, поетапний, тобто скоріше еволюція, ніж революція.

Етап автоматизації в Державній науковій сільськогосподарській бібліотеці Національної академії аграрних наук України (ДНСГБ НААНУ) розпочався в 2000 р., коли держава ще не мала стратегії щодо впровадження та розвитку інформаційних технологій. Поступове усвідомлення того, що забезпечення широкого доступу до необхідних користувачеві відомостей можливе тільки за умов максимального використання сучасних інформаційних технологій, змусило бібліотеку розпочати цей процес самостійно, для чого було створено спеціальний структурний підрозділ, основні виробничі функції якого полягали в технічному обслуговуванні комп'ютерів, розробці та впровадженні програмного забезпечення, підтримці баз даних (БД). З часом ці

функції розширилися, з'явилася необхідність у наданні користувачам інформації в електронному вигляді.

У бібліотеці функціонує автоматизована бібліотечно-інформаційна система (АБІС) ІРБІС [1], за допомогою якої формується власний інформаційний ресурс – електронний каталог (ЕК), що є візитною картою бібліотеки і робить доступною для всіх категорій користувачів інформацію про ресурси книгозбірні, надає можливість їхнього ефективного використання та розповсюдження для забезпечення потреб агропромислового виробництва.

Важливим моментом при створенні ЕК є якість процесу каталогізації, адже слід пам'ятати, що «електронна картка» слугує не лише для видачі літератури, але й для її пошуку. Чим повніша буде надана інформація при каталогізації, тим ефективнішим стане результат пошуку.

Електронний каталог ДНСГБ НААНУ представлено на сайті бібліотеки (<http://www.dnsgb.kiev.ua>). Створено локальну мережу, котра налічує понад 44 персональні комп'ютери із власним потужним сервером та виходом в Інтернет.

Застосування новітніх технологій підняло роботу всіх підрозділів бібліотеки на новий рівень. За наявності локальної мережі поетапне впровадження автоматизованого обслуговування в підрозділах закладу стало справою цілком реальною. Автоматизовано всі технологічні процеси у відділах комплектування та наукової обробки літератури, починаючи від замовлення документів і до створення ЕК. Для покращення роботи з ним було підготовлено інструктивно-методичний посібник [2], в якому наведено основні принципи роботи з каталогом, показано алгоритм пошуку інформації, відображено організацію роботи у режимі «пошук» (простий, комплексний вид пошуку, здійснення послідовного пошуку, пошуку за зв'язком, замовлення документів). Також це видання містить інформацію про електронні ресурси, які підтримуються та поповнюються ДНСГБ НААНУ.

Після того, як було зроблено певні кроки в освоєнні інноваційних технологій, стало зрозуміло, що їхній спектр повинен розширюватися. Для цього сучасній бібліотеці недостатньо просто мати обширні фонди. Необхідні дієві важелі управління ними. Таким інструментом є технологія автоматичної ідентифікації. Тому наступним кроком для співробітників бібліотеки став перехід на новий етап автоматизації бібліотечних процесів – впровадження автоматизованого режиму циркуляції фонду та обслуговування користувачів.

Модульна організація АБІС «ІРБІС» дозволяє автоматизувати різні ділянки цього технологічного ланцюжка поетапно: АРМ «Комплектатор» + АРМ «Каталогізатор» (в якому створено всі ЕБД бібліотеки) + АРМ «Книговидача» (дає можливість з'єднати БД «Читачі» і ЕК, а також здійснити автоматизоване обслуговування користувачів) + АРМ «Читачі» (забезпечує доступ користувачів до ЕК та друк замовлення на літературу) [3].

Автоматизовані бібліотечні процеси мають низку переваг над традиційними:

- при одноразовому опрацюванні документа можливе багаторазове та багатоаспектне його використання, швидкість і зручність пошуку та передачі інформації, економічність;

- повніше задовольняються інформаційні запити користувачів бібліотеки, оскільки інформація отримується незалежно від часу і місця її знаходження;

- суттєво збільшується оперативність надання користувачам необхідних документів і даних; для більшості користувачів електронна форма є єдиною можливістю отримати потрібний документ;

- формується новий імідж бібліотеки, яка надає інформацію не лише в друкованому вигляді, але й на нетрадиційних носіях, зростає соціальне значення бібліотечної діяльності;

- підвищується рівень інформаційної культури та комп'ютерної грамотності як користувачів, так і співробітників бібліотеки, а це має не лише прикладну користь, але й ширше значення, оскільки людина з високим рівнем інформаційної культури легше орієнтується в мінливому світі, не боїться нових, змін.

Упровадження автоматизованого документообігу без його автоматизованої ідентифікації не дає належного ефекту. Видача і повернення документів, хоч би й в автоматизованій системі, але в «ручному режимі», за своєю трудомісткістю мало відрізняються від традиційної технології записів у читачий формуляр. Тому постало питання впровадження штрих-кової технології.

З доступних технологій автоматичної ідентифікації штрихове кодування й штрих-кодів мітка набули найбільшої популярності. Штрих-кодування – фундаментальна технологія, що дозволяє контролювати систему обслуговування і забезпечувати зв'язок між інформаційною системою (інтегрованою системою автоматизації бібліотеки) та фізичними потоками бібліотечних матеріалів. При видачі й прийманні літератури штрих-кодування зарекомендувало себе як простий, надійний та ефективний засіб [4].

Процес штрих-кодування фонду, зважаючи на специфіку конкретної бібліотеки, може мати ті або інші особливості. Наша бібліотека розробила технологічну інструкцію [5] на основі нормативних документів, які були видані Держстандартом України в 1995 р. Вона охоплює всі процеси, які проходить документ від нанесення штрих-коду і до кінцевого результату, тобто до видачі книги користувачеві.

Технологія вимагає, щоб кожна одиниця зберігання була забезпечена етикеткою зі штрих-кодом. Штрих-код, разом із інвентарним номером, стає унікальним ідентифікатором документа. Він зчитується сканером, що забезпечує оперативність і безпомилковість введення інформації.

Для формування штрих-кодів книг ми визначили «свої» правила, щоправда, не надто відриваючись від існуючих стандартів (у даному разі EAN-13). З'ясувалося, що тут є два шляхи: присвоювати кожній книзі формальний код (скажімо, у порядку зростання) або розробити схему генерування таких кодів, які б несли в собі певну інформацію про документ. Оскільки в ДНСГБ НААНУ штрих-куються нові надходження документів і водночас здійснюється ретроконверсія, то було вирішено зупинитися на першому варіанті, де основним елементом штрих-кодів для неперіодичних видань стали порядкові номери. Перші дві цифри штрих-кодів для цих видань – це сігла, яка повідомляє про вид і місце зберігання документа. Наступні цифри – порядковий номер штрих-коду. Для періодичних видань перші цифри було замінені на букву «j», далі зазначено рік, номер. Таким чином, штрих-код друкованого засобу масової інформації не прив'язаний до місця зберігання. Це досить зручно, оскільки в нашій бібліотеці фонд періодики дуже мобільний.

При цьому ми керувалися тим, що за таким самим принципом із 2007 р. формується 13-значний міжнародний стандартний номер книги (префікс+10-значний ISBN). Цей підхід співпадає з обраним нами способом виготовлення штрих-кодів для документів. Бар-коди друкуються безпосередньо в бібліотеці за необхідності, з використанням термотрансферних принтерів Zebra TLP2824. Вибір саме цього при-

строю був зумовлений найкращим співвідношенням «ціна – якість», оскільки виготовлені на ньому етикетки штрих-кодів призначено для довготривалого зберігання. Компактні за розмірами та прості у використанні принтери розміщуються безпосередньо у місці їхнього використання – у структурі АРМів «Комплектатор», «Каталогізатор», а також АРМу реєстрації користувачів.

Маркування видань штрих-кодом – дуже проста операція, оскільки для їхнього виготовлення використовується стрічка-«самоклейка», а процес здійснюється одночасно з опрацюванням нових надходжень за правилами технічного опрацювання книги. Наклейка з бар-кодом розміщується на третій сторінці обкладинки документа, але так, щоб при цьому не закривалися значущі елементи – тексти, ілюстрації та ін.

Ретроспективне опрацювання відбувається одночасно з проведенням ретроспективної каталогізації документів, записи на які були відсутні в ЕК, відповідно до вимог держстандартів, різних регламентуючих документів, рекомендацій щодо заповнення полів та підполів. Зчитування сканером штрих-коду в базу даних електронного каталогу відбувається в полі «Відомості про екземпляри, підполе штрих-код».

Паралельно ведеться робота із заміни паперових читацьких квитків на пластикові реєстраційні штрих-кодові документи. Це крок найпростіший, адже електронна база користувачів та система обслуговування з читацькими квитками впроваджуються одночасно з введенням штрих-кодування.

У поточному році розпочалася робота з освоєння АРМу «Читач». Розроблено методику формування електронної бази даних (ЕБД) «Читач», співробітники пройшли навчальну підготовку для роботи з модулем, визначено порядок формування електронного читацького формуляра (ЕЧФ). Пластикова електронна читацька картка має сучасний дизайн і містить ідентифікаційну характеристику користувача.

Наявність штрих-кодових реєстраційних документів дозволяє досить оперативно отримувати доступ до електронних формулярів читача і значно скорочує час оформлення процедури видачі-повернення літератури.

Алгоритми роботи в читальному залі та на персональному абонементі було вивірено часом і відпрацьовано. Ось, наприклад, як сьогодні виглядає процес видачі бібліотечних документів користувачам:

- користувач пред'являє читацький квиток зі штрих-кодом;
- бібліотекар сканером зчитує з нього штрих-код в АРМі «Книговидача» (закладка «Читачі»). Знаходить електронний формуляр читача;
- на екрані з'являється інформація про користувача (його особистий електронний формуляр): фото, прізвище, ім'я, по батькові й адреса та перелік виданих документів;
- вибирається рядок «Відомості про взяті літературу», сканером зчитується штрих-код із кожного замовленого користувачем видання (книги, журна-

лу), кожне сканування фіксує видачу документа. Так само здійснюється й приймання документів.

Трансформація традиційних процесів зумовила нове бачення перспектив і шляхів розвитку відділу обслуговування, організації та технології роботи з обслуговування користувачів. Автоматизована книговидача дає можливість здійснювати електронне замовлення й резервування книг; зменшувати витрати часу користувачів на пошук та отримання літератури; відслідковувати та вчасно виявляти боржників; вести статистику відвідувань і книговидачі. ЕБД «Читач» та індивідуальний штрих-код кожного примірника книги практично виключає помилки при ідентифікації взятої/поверненої книги.

Книговидача за інноваційними удосконаленими технологіями передбачає більш якісне, сучасне та оперативніше задоволення інтересів користувачів. Проте не обійшлося тут і без проблем, найголовніші з яких:

- організаційні (відсутність підпису користувача за взяті літературу на персональному абонементі, навчання співробітників);
- технологічні (в літературі не описано технологію переходу, тим паче в умовах гібридної технології);
- технічні (необхідність забезпечення стабільної роботи мережі, програми, настроювання програми).

Та попри різні проблеми, з якими довелося стикатися під час впровадження нових бібліотечних технологій, з упевненістю можна стверджувати, що автоматизація почала приносити велику користь, а обслуговування користувачів в автоматизованому режимі – один із найважливіших її результатів.

Список використаної літератури

1. Бродовський О. І. Нове покоління системи автоматизації бібліотек ІРБІС-ІРБІС64: від електронного каталогу до повнотекстових баз даних / О. І. Бродовський, К. О. Сбойчаков // Інформ.-реклам. бюл. фірми «Матрікс Прес». – 2006. – № 3. – С. 1–2.
2. Татарчук Л. М. Електронний каталог Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН: інструкт.-метод. посіб. із створення, використання та розбудови віртуал. (цифрової) галузевої б-ки / Л. М. Татарчук; УААН, ДНСГБ. – К., 2009. – 34 с.
3. Система автоматизації бібліотек ІРБІС-64. Общее описание системы. – М.: ГПНТБ России, 2004. – 250 с.
4. Википедия. – <http://ru.wikipedia.org/wiki>. – Назва з екрана
5. Технологія впровадження штрих-кодування в ДНСГБ УААН: технол. інструкція / ДНСГБ УААН; розроб. Л. М. Татарчук // Бюл. ДНСГБ УААН. Вип. 1. – К., 2009. – С. 239–240.

*В. Воропаєва, доцент кафедри автоматики та телекомунікацій
Донецького національного технічного університету,
координатор проекту ELIBUKR,*

*А. Ключко, завідувачка сектору відділу інформаційних технологій
Науково-технічної бібліотеки
Донецького національного технічного університету*

ЗАВДАННЯ І ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ СИСТЕМ АВТОМАТИЗАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРИКЛАДІ НТБ ДОНЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У найближчій перспективі бібліотечно-інформаційний центр (БІЦ) Донецького національного технічного університету (ДонНТУ) отримає нове приміщення, що надасть нові грандіозні можливості для користувачів і, у свою чергу, поставить перед співробітниками науково-технічної бібліотеки (НТБ) цього ВНЗ нові, серйозні завдання. Одним із них є вибір автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи (АБІС) як складової програмно-апаратного комплексу автоматизації діяльності БІЦ [1].

Для вирішення цього завдання фахівці бібліотеки вивчали і аналізували практичний досвід застосування подібних систем в Україні, країнах СНД. Досвід автоматизації бібліотек Європи і США може бути тільки віддаленим орієнтиром.

Таким чином аналізувалися системи українських розробників УФД «Бібліотека» і UniLib, російських – ІРБІС, РУСЛАН, МАРК SQL, французька – LIBERMEDIA та ALEPH – міжнародної компанії ExLibris. Цей вибір також пояснюється достатньо широким використанням названих АБІС у бібліотеках України, зокрема університетських.

Зазначені АБІС побудовані за модульним принципом, застосовують клієнт-серверну технологію, дозволяють здійснювати одноразове введення і багаторазове використання інформації, підтримують WEB-інтерфейс, стандартні бібліографічні формати (MARC); передбачено і штрих-кодування. Вони також мають групи функцій, пов'язані з такими бібліотечними процесами, як:

- комплектування фондів та книгообмін;
- бібліографічне і аналітичне оброблення літератури, ведення електронного каталогу;
- зберігання документів;
- обслуговування користувачів (реєстрація замовлень, забезпечення видачі та контролю повернення літератури і т. ін.);
- довідково-бібліографічне обслуговування на основі власного електронного каталогу;
- завдання, пов'язані з міжбібліотечним абонементом;
- функції керування (облік, контроль, статистика, кадри, бухгалтерія тощо).

Дуже важливим чинником при виборі є вартість продукту. АБІС іноземних виробників вимагають найбільших витрат як на придбання, так і на підтримку продукту, але при цьому надають більше можливостей. Наприклад ALEPH, дозволяє управляти своїми цифровими (мультимедійними) колекціями,

використовувати будь-яку мову для введення через віртуальну клавіатуру, багато що настроювати самим у конфігураційних таблицях, вести обмін бібліографічними записами.

АБІС вітчизняних розробників українізовані, найдешевші та краще адаптовані до наших умов роботи (необхідна статистика, сумарний/інвентарний облік, списання, ієрархія організаційної структури користувачів). Але при цьому немає достатньо прикладів роботи з великими обсягами БД, відсутні деякі сучасні можливості.

Російські розробки займають проміжне положення – як за критерієм вартості, так і за технологічними можливостями.

Історія автоматизації бібліотеки ДонНТУ почалася в 1991 році. За 10 наступних років було випробувано основні технологічні процеси (комплектування, бібліографічні описи) в АБІС «БАРС» Московського технічного університету ім. М. Баумана та АБІС «МАРК», що працювали в середовищі DOS. Для обліку і обслуговування користувачів із 1998 р. використовувався окремий програмний комплекс «TCard» із пластиковою технологією виготовлення читацьких квитків.

З розвитком мережевих технологій, глобальних телекомунікацій і переведенням персональних комп'ютерів на мережеві операційні системи WINDOWS та LINUX виникла необхідність упровадження такої АБІС, яка б забезпечувала роботу в локальній мережі, підтримувала нові операційні системи і надавала доступ до електронного каталогу через Інтернет [2]. У 2001 р. після аналізу різних бібліотечних програм було вибрано АБІС «UNILIB» і почалося її поетапне впровадження.

Найбільш важливим при переході на інше програмне забезпечення був чинник збереження вже накопиченої інформації. Тому значна увага приділялася процесу конвертації електронного каталогу з «МАРК» (DOS); деякий час довелося витратити на виявлення та усунення помилок.

Одночасно освоювалися основні функції модулів «Комплектатор» і «Бібліограф», що дозволяють відстежувати шлях книги від акту приходу до акту списання; забезпечити ведення інвентарних та сумарної книг (модуль «Комплектатор»); зробити бібліографічний, аналітичний опис; друкувати повний набір каталожних карток; скласти бібліографічні, тематичні, науково-допоміжні покажчики.

У системі «UNILIB» – єдиний електронний каталог (передплата, нові надходження, ретрозаписи, аналітичний розпис). Будь-який вид літератури мож-

на вибрати за ключовими словами, шифрами, авторами, назвами і т. ін. Пошук по електронному каталогу може здійснюватися користувачами самостійно як із відділів (у фойє бібліотеки для цього передбачено декілька робочих місць), так і через Інтернет (веб-модуль «UNILIB») з її сайту.

Створено базу даних основного контингенту користувачів (студентів, викладачів, працівників інституту), і відділи обслуговування перейшли на їхнє автоматизоване обслуговування. Впроваджено зону Wi-Fi-доступу до внутрішніх і зовнішніх електронних ресурсів.

Проте АБІС «UNILIB» спочатку розроблялась як закрита система. Тому зміни до неї могли внести тільки розробники. Ними враховувалися наші побажання, але на розв'язання конкретних завдань потрібен був час, а оновлення системи з урахуванням потреб бібліотеки, з різних причин, не завжди було можливим. Тому в 2009 р. було прийнято непросте рішення щодо переходу на нову АБІС – «МАРК-SQL», яка є системою третього покоління і розроблялась за принципом відкритих систем. Розглянемо її основні особливості (у порівнянні з АБІС «UNILIB»).

1. Робота в режимі мультизавдань (багатокористувачський режим роботи з СУБД). Це було й в АБІС «UNILIB».

2. Розширюваність: можливість додавання нових компонентів (наприклад, звітів) або зміна певних наявних компонентів (шаблонів, словників) при незмінних інших функціональних частинах інформаційної системи (ІС) і без повторної інсталяції всієї ІС. В АБІС «UNILIB» доводилось або звертатися до розробників, або інженерами бібліотеки писалися окремі скрипти, котрі дозволяли обробити інформацію з бази даних і видавати результат у HTML-звіті, який до програми «UNILIB» не мав жодного відношення.

3. Масштабованість: можливість адаптації ІС під будь-які обсяги фондів і кількість користувачів. У АБІС «UNILIB» існували проблеми з видачею навчальної літератури, число примірників якої перевищувало 1 500, було неможливо створювати більше 16 інвентарних книг на різні види літератури.

4. Мобільність: можливість перенесення програм і даних із одного операційного середовища в інше та роботи з різними СУБД. Система «МАРК-SQL» функціонує під Windows NT, для клієнта у нас використовуються XP, Seven. Із наявних на ринку SQL-серверів можуть застосовуватися MS SQL 6.5 і 7.0, Oracle, Sybase SQL Anywhere 5.5. У НТБ використовується MS SQL 2005. Можливий доступ до даних через MS Access. Наголосимо, що такі технічні характеристики було вибрано не випадково, адже в останні роки перед інститутом стоять завдання глобальної інформатизації всіх його структурних підрозділів (приймальної комісії, деканатів, кафедр, учбової частини, бухгалтерії, бібліотеки). Для цього інформаційним центром ДонНТУ створюється АСУ ВНЗ. Саме його фахівцями для зручності стикування різних підрозділів було вибрано сервер MS SQL 2005.

5. Інтероперабельність: здатність до взаємодії з іншими ІС нашого вишу (бухгалтерія, відділ кадрів, деканати). Система також може бути інтегрована зі стандартними прикладними програмами на конкрет-

ному комп'ютері – такими, як текстові та графічні редактори програми перегляду і т. д.

6. Дружність до користувача (графічний багатоконний інтерфейс).

7. Модульність структури. АБІС «МАРК-SQL» складається з п'яти модулів: «Адміністратор», «Каталогізатор», «Комплектування», «Пошук», «Абонемент».

Порівнюючи «МАРК-SQL» з попередньою АБІС, можна побачити деякі переваги окремих модулів нової системи. Наприклад, у модулі «Адміністратор» передбачено дуже гнучку систему роздачі прав користувачам по групах.

Слід відзначити і зручну поетапну технологію створення бібліографічного опису документа: на кожному етапі в бібліографічний опис заноситься тільки та інформація, котру визначено саме для цього етапу. Для кожного етапу визначено доступний набір полів, функцій, шаблонів. Документ передається з етапу на етап, а на останньому – формування бібліографічного опису завершується.

Модуль «Пошук» надає користувачам можливість знаходити необхідне джерело по будь-яких полях бібліографічного опису та в їхньому поєднанні.

Реалізуються різні види пошуку: всередині локальної мережі та через Інтернет (WEB-модуль, пошук здійснюється через стандартний WEB-браузер; через цей модуль можна також замовити літературу).

8. Підтримка мережевих протоколів (протоколу Z39.50 з обміну бібліографічними записами).

Впровадження АБІС «МАРК-SQL» у нашої бібліотеці пройшло менше ніж за рік. Зі всіма проблемами – конвертацією бази даних із АБІС «UNILIB», навчанням персоналу – нам допомогли впоратися співробітники фірми – постачальниці програмного забезпечення «Матрікс-прес».

Отже, на сьогодні всі основні функціональні відділи бібліотеки працюють в АБІС «МАРК-SQL». У найближчих планах: стикування з АСУ ВНЗ (підтримка змін контингентів і реквізитів користувачів, навчальних та тематичних планів, графіків навчального процесу); корпоративна взаємодія з бібліотеками (підтримка Z 39.50).

Список використаної літератури

1. Гончаров М. В. Библиотечные интернет-комплексы: особенности разработки и реализации : автореф. дис. ... канд. техн. наук : 05.25.05 / М. В. Гончаров ; Моск. гос. ун-т культуры и искусств. – М., 2002. – 18 с. – Библиогр.: с. 16–18.

2. Воропаева В. Я. Проблема выбора системы автоматизации библиотечной деятельности для библиотечно-информационного центра ДонНТУ / В. Я. Воропаева, А. Ю. Клочко // Система обслуговування користувачів у вузівській бібліотеці : матеріали Всеукр. наук. ювіл. конф. (Дніпропетровськ, 1–3 жовт. 2009 р.). – Д. : НГУ, 2009. – С. 50–52.

3. Воропаева В. Я. Задачи и проблемы внедрения новых систем автоматизации библиотечной деятельности на примере НТБ ДонНТУ / В. Я. Воропаева, А. Ю. Клочко // Проблеми розвитку інформаційного суспільства : матеріали II Міжнар. форуму, 12–15 жовт. 2010 р., м. Київ. Ч. I / Асоц. «Інформатіо-Консорціум», УкрІНТЕІ. – К. : УкрІНТЕІ, 2010. – С. 23–27.

Переклад з російської мови **Ю. Ворони**

Т. Ярошенко, к. іст. н.,
віце-президент з інформаційного забезпечення та
директор наукової бібліотеки Національного університету
«Києво-Могилянська академія», член Президії УБА,
дослідник Колумбійського університету у 2010–2011 рр.

ПРЕДМЕТНИЙ ДОСТУП ДО БІБЛІОТЕЧНОЇ КОЛЕКЦІЇ: ДОСЛІДЖЕННЯ НАШОЇ ЗЕМЛЯЧКИ ЗА ОКЕАНОМ

Заваліна О. Рівні предметного доступу до колекцій : використання та застосування метаданих : дис. ... д-ра філософії / Оксана Львівна Заваліна. – Урбана. – [Іллінойс, США], 2010. – 193 с. – Бібліогр.: с. 153–163. – Англ.¹

У червні 2010 року в Університеті Іллінойсу, м. Урбана-Шампейн (США), відбувся захист дисертації «Рівні предметного доступу до колекцій: використання та застосування метаданих» на здобуття звання доктора філософії в бібліотечних науках пані Оксани Заваліної.

О. Заваліна закінчила Київський інститут культури в 1993 р. за спеціальністю бібліотекар-бібліограф, трохи згодом здобула магістерський диплом з економіки та бухгалтерського обліку в Державній академії керівних кадрів культури і мистецтв в Києві. Працювала в Національній парламентській бібліотеці України з 1992 р. на посаді бібліографа, а з 1996 р. – головного бібліографа. Мала можливість короткотермінового стажування в університетах США (Іллінойському та Єльському), згодом навчалася в першому з названих закладів, де в 2002 р. отримала ступінь магістра бібліотечних та інформаційних наук.

У 2002–2004 роках, повернувшись в Україну, очолювала невеличку бібліотеку Магістерської програми з економіки при Національному університеті «Києво-Могилянська академія». З 2004 р. навчалася в Докторській школі бібліотечних та інформаційних наук Університету Іллінойсу, одночасно працюючи на різних посадах у бібліотеці цього ж навчального закладу. За цей час пані Оксана підготувала ряд цікавих публікацій, виступала на різних конференціях, викладала курс із бібліотечної справи, брала участь у дослідженнях (у т. ч. із 2006 р. у рамках проекту «Електронні колекції та їхнє наповнення» Центру інформаційних ресурсів науки у своєму університеті).

Здобуття докторату в університетах США – це складна і натхненна праця, що триває від 5 до 7 років і включає, крім власне дослідження, причому глибинного та багатоаспектного, ще й здобуття досвіду викладання, оприлюднення результатів своїх розвідок на різних конференціях, професійне вдосконалення тощо. Зазначена дисертація – результат наполегливої праці О. Заваліної, яскраво свідчить, що професіонал, дослідник відбувся!

Проблеми організації предметного доступу до інформаційних систем, у т. ч. бібліотечних, були і за-

лишаються актуальними для бібліотекознавства. Дослідники завжди звертали увагу на труднощі в такому доступі, недосконалість чи нерелевантність їхніх пошукових запитів отримуваним результатами тощо. Бібліотекарі ж, у свою чергу, завжди говорили про недостатній рівень знань, навичок, вмінь користувачів у формуванні своїх пошукових запитів.

Як же вирішити цю проблему, особливо, з урахуванням збільшення цифрової складової в бібліотечних колекціях (електронні журнали та книги, бази даних тощо)? Яким чином метадані можуть стати посередником у доступі до таких колекцій?

Ці питання й лежать у площині дисертаційного дослідження О. Заваліної, в ході якого нею було застосовано три основні методи:

- поглиблений порівняльний контент-аналіз метаданих кількох відомих і значних за обсягами проектів цифрової культурної спадщини чи електронних бібліотек: «Відкрита історія» (Opening History), «Пам'ять Америки» (American Memory) та «Європеана» (European Library);

- аналіз пошукових запитів користувачів (на прикладі цифрової колекції «Відкрита історія»);

- інтерв'ю та спостереження вчених-істориків (щодо цифрових колекцій «Відкрита історія» та «Пам'ять Америки»).

Дослідниця встановила, що предметно-орієнтовані пошуки значною мірою визначаються якістю та багатством метаданих. Такі «збагачені» метадані можуть бути не лише на рівні опису предметів колекції, але й представляють предмет у різних полях метаданих, а також у полі вільного тексту метаданих (free-text Description field), додаючи відомостей не лише про предмет, але й види та типи цифрових об'єктів колекції, їхні жанри, географічні та часові ознаки тощо. Аналіз взаємодії користувачів із цифровими колекціями доводить, що користувачеві найчастіше потрібен не опис усієї колекції, а окремих об'єктів у ній. При цьому він використовує частіше «перегляд», аніж власне «пошук», у т. ч. перегляд предметів. Більшість пошукових запитів потрапляють у третю групу FRBR²: об'єкт, концепція, місце.

¹ Zavalina O. Collection-Level Subject Access in Aggregations of Digital Collections : Metadata Application and Use : Dissertation Submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in Library and Information Science in the Graduate College of the University of Illinois at Urbana-Champaign / Oksana Lvivna Zavalina. – Urbana, Illinois, 2010. – [193] p. – Bibliogr.: [p. 153–163].

² Functional Requirements for Bibliographic Records (Функціональні вимоги до бібліографічних записів).

Отже, пошук у цифрових колекціях найчастіше відбувається саме шляхом перегляду предметних рубрик, тому предметні словники мають містити інформацію не лише про предмет і його часові та географічні ознаки (Temporal Coverage, Geographic Coverage, Subjects, and Objects), але й «витягати» інформацію з полів вільного тексту метаданих, що збагачує пошуки.

Дисертація О. Заваліної насичена фактичним матеріалом і буде корисною всім, хто студіює проблеми каталогізації, предметного пошуку в бібліотечно-інформаційних системах, метаданих, цифрових

колекціях тощо. Повний текст цієї наукової праці знаходиться у відкритому електронному архіві Університету Іллінойсу (<https://www.ideals.illinois.edu/handle/2142/16620>).

Нині О. Заваліна працює викладачем у Департаменті бібліотечних та інформаційних наук Університету Північного Техасу (США), а ми широко вітаємо землячку із отриманням цієї посади та успішним дослідженням, яке стане у пригоді й бібліотечним фахівцям України.

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

О. Політова, к. іст. н., доцент Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, головний бібліограф Державного закладу «Національна парламентська бібліотека України»

ДО ВИХОДУ В СВІТ НАУКОВО-ДОПОМІЖНОГО БІБЛІОГРАФІЧНОГО ПОКАЖЧИКА «УКРАЇНСЬКЕ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО (1991-2008)»

Українське бібліотекознавство (1991–2008) : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Держ. закл. «Нац. парлам. б-ка України» ; уклад.: М. С. Слободяник, О. А. Політова ; наук. ред. та авт. вступ. ст. М. С. Слободяник ; бібліогр. ред. В. О. Кононенко. – К., 2010. – 168 с.

У 90-ті рр. ХХ ст. – на початку ХХІ ст. розвиток української бібліотечної науки характеризується інтенсивним накопиченням нових ідей та фактів, появою різних наукових шкіл і теоретичних концепцій, простежуються якісні зміни й у термінології, науково-методичному та методологічному апараті. Вивчення розвитку вітчизняного бібліотекознавства як складової частини історико-культурного процесу в незалежній Україні нині набуває особливого значення.

Важливою складовою джерельної бази бібліотекознавчих досліджень є ретроспективні бібліографічні посібники, які відбивають дані про видання і публікації в галузі бібліотечної науки. У Державному закладі «Національна парламентська бібліотека України» (НПБУ) підготовлено ретроспективний науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Українське бібліотекознавство (1991–2008)». Мета його авторів – достовірно висвітлити бібліотекознавчий доробок провідних учених та наукових колективів України, показати всі напрями й особливості вітчизняного бібліотекознавства у вказаний період.

Посібник відкривається ґрунтовною вступною статтею, підготовленою провідним вітчизняним бібліотекознавцем, доктором історичних наук, професо-

ром М. Слободяником. Автор, подаючи посилання на наукові праці, вміщені в посібнику, висвітлює зміст основних розділів, аналізує внесок окремих учених, організаторів бібліотечної справи в розвиток бібліотечної науки незалежної Української держави.

Особливістю даного видання є охоплення ґрунтовних наукових праць, які висвітлюють сучасні теоретичні та методичні проблеми в галузі вітчизняного бібліотекознавства. До покажчика ввійшли монографії, підручники, автореферати дисертацій, наукові посібники, публікації з наукових збірників, періодичних і серійних видань.

Посібник має чітку структуру: бібліографічні описи систематизовано в 15 основних розділах, чотирнадцять із яких названо відповідно до наукових напрямів, що сформувались у бібліотекознавстві на сучасному етапі, а останній розділ присвячено персоналіям бібліотекознавців.

Специфіка розташування описів документів всередині розділів покажчика полягає в тому, що їх згруповано за типологічним принципом: спочатку розміщено відомості про монографії, навчальні посібники; далі – автореферати дисертацій; після цього – окремі праці: навчально-методичні посібники, результати аналітичних досліджень, розробки, рекомендації; а в кінці розділу – наукові статті. В межах названих бло-

ків описи розташовано за алфавітом авторів та назв документів.

1-й розділ «Методологія бібліотекознавчих досліджень» присвячено висвітленню ключової проблеми сучасного бібліотекознавства. Відзначаючи досить високий науковий рівень більшості публікацій даної проблематики, М. Слободяник у своїй вступній статті вказує на відсутність монографій і дисертацій з цього визначального напрямку бібліотекознавства.

2-й розділ «Теоретичні засади бібліотекознавства» вміщує значну кількість робіт (4 монографії, 1 підручник, 11 авторефератів і понад 160 статей), що свідчить про посилену увагу дослідників до розробки теорії бібліотекознавства. Зокрема, А. Чачко на монографічному рівні розглянула проблеми трансформації сучасної бібліотеки та значення людського фактора в цьому процесі. М. Слободяник обґрунтував системно-функціональну модель бібліотеки, що працює в умовах інформатизації суспільства. Грунтовними є термінологічні студії Г. Солоіденко, М. Сташко, Н. Стрішенець. Прогностичний характер має концепція розвитку бібліотечної справи в Україні, розроблена М. Сенченком (керівник проекту), Л. Дубровіною, Л. Костенком, М. Слободяником. Через 10 років цей напрям знайшов подальший розвиток у працях фахівців Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки (ДНСГБ) УААН В. Вергунова і В. Дерлеменка.

Публікації, представлені в 3-му розділі, – «Історико-бібліотекознавчі дослідження», складають значну частину документального потоку з історії бібліотечної справи України. Серед цих праць виділяються фундаментальні монографії Т. Ківшар, Л. Дубровіної та О. Онищенко, В. Матусевич. У колективних монографіях репрезентовано історію знаних книгозбірень – НПБУ, Центральної наукової бібліотеки Харківського університету (1805–1917), Харківської державної наукової бібліотеки (ХДНБ) ім. В. Г. Короленка (1886–1966).

У 4-му розділі «Бібліотечний соціальний інститут» відображено наукові розвідки, що висвітлюють діяльність бібліотек різних типів і форм власності: монографічні видання, присвячені розвитку ДНСГБ УААН, Науково-технічної бібліотеки КПІ. Діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського найбільш повно висвітлюється в статтях О. Онищенко, частина з яких підготовлена у співавторстві з Л. Дубровіною та В. Попроцькою. Роботі НПБУ присвячено статті О. Александрової, Т. Вилегжаніної, А. Корнієнка. У підрозділі «Науково-методичне забезпечення діяльності бібліотек» вміщено наукові праці О. Виноградової, Т. Кулаковської та ін.

Проблеми зарубіжного бібліотекознавства і міжнародного бібліотечного співробітництва висвітлено в 5-му розділі – «Зарубіжне бібліотекознавство». Тут подано статті, написані за результатами зарубіжних відряджень та стажувань українських дослідників у США, Німеччині, Великобританії, Фінляндії, Данії.

У розділі 6 «Бібліотечна соціологія та психологія» виокремлено підрозділ «Вивчення читачів та їхніх інформаційних потреб», де згруповано праці відомих фахівців бібліотечної сфери. Психологічній

проблематиці присвячено докторську дисертацію, монографію та основоположні публікації І. Мейжис, кандидатські дисертації і публікації О. Кашкар'євої, О. Грозовської, Я. Хіміч. Значну увагу цим питанням присвятила й відома дослідниця, професор А. Чачко. Найбільш ґрунтовно проблеми бібліотечної соціології вивчали фахівці НПБУ – О. Александрова, Л. Петрова, З. Савіна.

У розділі 7 «Бібліотечний менеджмент та маркетинг» виділено підрозділи «Бібліотека в умовах ринкової економіки», та «Організація діяльності бібліотек», де вміщено бібліографічні описи наукових праць, присвячених проблемам менеджменту в бібліотеках, маркетингового підходу до управління ними, питанням стратегічного планування і нормування тощо.

Наповнення розділу 8 «Краєзнавча діяльність бібліотек» переконливо свідчить про посилену увагу українських дослідників до одного з провідних напрямів бібліотечної роботи. Суттєвим є внесок у його розвиток професора Н. Кушнар'єнка, яка присвятила краєзнавчій діяльності бібліотек свою докторську дисертацію, підручник і навчальні посібники, ряд фундаментальних статей. Серед бібліотечних установ лідируючі позиції в дослідженні бібліотечного краєзнавства займають Національна історична бібліотека України, ХДНБ ім. В. Г. Короленка, Харківська державна академія культури.

Розділ 9 «Бібліотечна професіологія» має підрозділи «Підготовка і підвищення кваліфікації фахівців» та «Професійні видання», в яких зосереджено наукові праці з кадрових питань, проблем іміджу бібліотечної професії, бібліотечної освіти, досвіду з підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів та ролі професійних видань у цих процесах.

У розділі 10 «Бібліотечне фондознавство», у підрозділах «Формування бібліотечних фондів» і «Збереження бібліотечних фондів», представлено низку фондознавчих наукових розвідок. Серед авторів – Ж. Барчук, І. Бондаренко, Т. Булах, О. Воскобойнікова-Гузєва, Н. Самохіна, А. Соляник та ін.

Близько сотні публікацій включено до розділу 11 «Бібліотечні каталоги та інформаційно-пошукові мови». Найбільш активно досліджувалася проблематика формування електронного каталогу (публікації Л. Костенка, М. Сенченка, М. Слободяника та ін.). Форматам бібліографічного запису присвячено праці І. Багрій та О. Ісаєвої. Оригінальні дослідження каталогізації електронних ресурсів здійснено в працях І. Антоненко і О. Баркової, О. Волохіна.

Проблематика розділу 12 «Інформаційна діяльність бібліотек» представлена в монографіях, дисертаціях та статтях докторів наук В. Горового, Г. Шемаєвої, Л. Філіпової, а також кандидатських дисертаціях і публікаціях Л. Северин, М. Сороки, Н. Терещенко.

У розділі 13 «Бібліотечне обслуговування» вміщено інформацію про понад сто праць, у т. ч. 13 кандидатських дисертацій. Поєднанням досить високого теоретичного рівня із практичною значущістю відзначаються роботи Н. Каліберди, В. Маркової, Т. Менько, Т. Павлуші, О. Яковенко, В. Ярошук.

Розділ 14 «Інформатизація бібліотек» має три підрозділи – «Автоматизація бібліотек і бібліотечних процесів», «Електронні бібліотеки», «Інтернет-ресурси і технології в бібліотеках». Аналізуючи у вступній статті наповнення цього розділу, М. Слободяник підкреслює, що «сучасні дослідження <...> варто сконцентрувати на визначенні специфічних особливостей функціонування інтернет у бібліотеці та розробці стратегії діяльності бібліотек в умовах активізації та зростання популярності глобальної мережі як середовища задоволення різноманітних інформаційних потреб суспільства і особистості».

Останній, 15-й, розділ «Персоналії» висвітлює наукові праці про фундаторів українського бібліотекознавства – І. Кривецького, Д. Доброї, М. Ясинського, К. Рубинського, Є. Ківлицького,

Л. Биковського, Л. Хавкіної, С. Сірополка, Ю. Меженка, Д. Балики, С. Пастернака, а також вміщує публікації про відомих бібліотекознавців сучасності – Л. Дубровіну, Н. Кушнарєнко, О. Онищенко, М. Слободяника та ін.

Посібник має передмову, вступну статтю, допоміжний іменний покажчик. Його розраховано на наукових працівників у галузі бібліотекознавства, бібліотечних фахівців, викладачів, аспірантів, студентів вищих та середніх спеціальних навчальних закладів.

На наш погляд, це видання наочно репрезентує основні здобутки вітчизняної бібліотечної науки на межі тисячоліть і дійсно є серйозною джерельною базою для подальших наукових розвідок.

**Ю. Ворона, головний бібліотекар
Державного закладу**

«Національна парламентська бібліотека України»

ЖИТТЯ КОБЗАРЯ – УРОКИ ДЛЯ НАЩАДКІВ

Чалий М. Життя і твори Тараса Шевченка / Михайло Чалий. – К. : Веселка, 2011.

У видавництві «Веселка» за підтримки Фонду Миколи Томенка «Рідна країна» до 150-ї річниці від дня смерті та перепоховання Тараса Шевченка вийшов передрук першої біографії великого Кобзаря, написаної його другом і соратником Михайлом Чалим. Востаннє книга виходила друком у 1882 році російською мовою. Сучасне перевидання здійснено українською мовою з науково-довідковим упорядкуванням. Наклад книги – 2 тис. примірників.

Особливість книги також у тому, що автор з 1859 р. особисто знав Т. Шевченка, неодноразово з ним зустрічався, листувався, допомагав за життя, а потім брав участь у його перепохованні в Україні. Також унікальними є 100 Шевченкових листів та стільки ж адресованих до нього, які містить це перевидання.

У Київському меморіальному будинку-музеї Тараса Шевченка в Києві відбулася презентація книги.

За словами заступника директора Інституту літератури НАН України С. Гальченка, який її редагував, це – одна з найкращих біографій Кобзаря, яку потім брали за основу інші біографи поета. «Жодна нова біографія Тараса Шевченка у XIX–XXI століттях не виходила без використання дослідження Чалого. В цій книзі зібрано колосальну спадщину, яка потім стала основою Шевченкознавства», – зауважив він.

Людина, котра починає читати книгу, як відзначають літературознавці, входить в атмосферу часу Шевченка. Зокрема, доктор філологічних наук В. Смілянська підкреслила, що книга «звучить голоса-

ми тих людей, які жили тоді, бачили Шевченка, багато з ним спілкувалися і дістали незабутні враження про нього, і не могли про нього забути дуже довго. Чалому вдалося навіть інтонацією тексту, інтонацією передачі цих спогадів передати характери цих людей і їхнє ставлення до поета».

Заступник Голови Верховної Ради України М. Томенко відзначив, що «найважливіше в оцінці нашої історичної, культурної спадщини виходить з двох позицій: перша – ставити в основу нашої оцінки те, що зробив той, чи інший діяч для України, а не те, що він не встиг зробити... По-друге, розрізнити його творчу спадщину і перипетії особистого життя. Якщо перефразувати загальновідому сентенцію, то і у випадку з Т. Шевченком, мусимо діяти за правилом: творчість Шевченка належить Україні і є її неоціненним скарбом, а приватне життя – власність самого Шевченка». М. Томенко наголосив, що видання цієї книги є великою подією для всієї країни. З його слів,

надруковані книги будуть передані в усі музейні заклади, дитячі бібліотеки та книгозбірні ВНЗ.

Видання отримало головний приз «За найкращу книгу» на Міжнародному фестивалі дитячої книги, який відбувся у Львові.

Підготовлено за матеріалами сайтів:

<http://ridna.ua/p/perevydannya-pershoi-biografii-tarasa-shevchenka-stalo-naikrashoyu-knygoyu-na-mizhnarodnomu-festyvali-u-lvovi/>

<http://24tv.ua/news/1/1/74993>

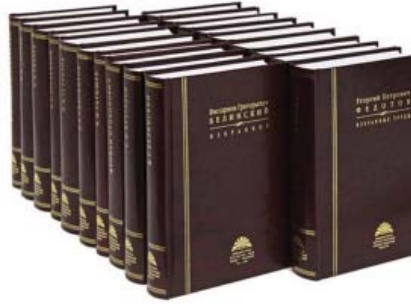
ВИДАННЯ, ЩО НЕ МАЄ АНАЛОГІВ У СВІТОВІЙ КУЛЬТУРІ

Библиотека отечественной общественной мысли с древнейших времен до начала XX века : у 118 т. – М. : Рос. полит. энцикл., 2010.

ЦЕЙ багатотомник містить праці громадських, політичних діячів, письменників, філософів та істориків Росії, в т. ч. вихідців із України або тих, хто плідно працював у ній, за тисячолітній період – з X по XX ст. Серед них такі видатні постаті, як: Ф. Прокопович, М. Бердяєв, В. Вернадський, О. Герцен, М. Гоголь, Ф. Достоевський, І. Ільїн, В. Ключевський, Г. Плеханов, О. Пушкін, П. Століпін, Л. Толстой, П. Флоренський. Усього понад 100 авторів.

Академічний тип видання «Библиотеки» визначив структуру кожного з її томів: аналітичну вступну статтю, в якій представлено основні віхи біографії автора опублікованих текстів, його внесок у розвиток громадської думки Росії і світову духовну культуру; розгорнутий коментар, що відбиває сучасний стан світового гуманітарного знання; бібліографію основних праць та іменний покажчик.

Библиотека надає можливість простежити процес розвитку громадської думки в Росії в усій повноті й різноманітності поглядів, концепцій та теорій

громадського розвитку, маніфестів і соціально-політичних програм, що виражали особисті переконання, ідеали, принципи, світоглядні уявлення кращих російських умів, а нерідко і помилки певних соціальних груп, груп, ідейних напрямів, державних інститутів, громадських рухів та організацій, політичних партій.

Серію опубліковано завдяки творчій співпраці Інституту громадської думки, благодійного фонду «Мистецтво і спорт», видавництва «Російська політична енциклопедія».

Видання розраховано на студентів, аспірантів, викладачів, наукових працівників, які цікавляться проблемами формування і розвитку інтелектуальної думки в Росії та прагнуть максимально ефективно використати її багатотомний історичний досвід в умовах сьогодення.

Підготовлено за матеріалами сайтів:
<http://www.rosspen.ru/catalog/.list/id/boomlimit/0.20.1.../>
<http://www.ozon.ru/context/detail/id/5490572/>

ТАЄМНИЦІ ПИСЬМЕННИЦЬКИХ ШУХЛЯД

Цалик С. Таємниці письменницьких шухляд : детектив. історія укр. л-ри / С. Цалик, П. Селігей. – 2-ге вид. – К. : Наш час, 2010. – 352 с. – (Серія : Невідома Україна).

ВИДАННЯ дає можливість дізнатися про любовні історії, стежити за карколомними детективними перипетіями письменницьких доль. Ідеться про книгу «Таємниці письменницьких шухляд», що побачила світ наприкінці минулого року в інформаційно-аналітичній агенції «Наш час» і стала помітною подією в літературному житті.

Героями 12 розділів цієї «детективної історії української літератури» стали вітчизняні письменники ХХ століття – Павло Тичина, Максим Рильський, Микола Бажан, Остап Вишня, Олесь Гончар та ін. Кільком поколінням навряд чи спадало на думку, що класики радянської доби, канонізовані образи яких нам подавали підручники, теж закохувалися та боялися, робили різні, зокрема й нешляхетні, вчинки, а потім гірко каялися.

Автори книги – Станіслав Цалик і Пилип Селігей – у передмові зазначають, що робота над виданням тривала десять років. Вона мала декілька стадій – записування спогадів мешканців будинку Роліт (кооператив робітників літератури), зведеного 1934 року, в якому проживали персонажі, робота в літературних музеях, архівах, переговори з видавцями.

А почалося все з того, що в авторів, які цікавляться історією Києва, виникла думка написати цикл нарисів про ті будинки української столиці, відомості про які не входять у довідники, а отже – невідомі широкому загалові, але мають неабиякі цікавинки. Один із них – Роліт на вулиці Б. Хмельницького (тоді – Леніна), 68. Дослідники думали, що трохи попрацюють тут і рушать далі, до будинку академіків. Але не так сталося, як гадалося...

Коли С. Цалик і П. Селігей заходилися розпитувати багаторічних мешканців будинку, почули від них такі приголомшливі речі, що зрозуміли: осіли тут надовго. Доля посприяла їхній професійній цікавості і невдовзі їхніми консультантами стали, зокрема, дружина Олеся Гончара – Валентина Данилівна, племінниця Остапа Вишні – Мар'яна Євтушенко, пасербиця Уласа Самчука – Ірина Прахова.

Відомий український філолог та літературознавець Михайлина Коцюбинська у своїй рецензії («Людина в радянському футлярі», або «Биття і буття на літературнім вулкані». – День. – 2010. – 19 листоп.) до цієї книги написала: «Даються знаки дві крайності. Раніше, за радянських часів, всю масу літературних фактів вирівнювали ідеологічною праскою, підганяли під певні канони, з реальних біографій фабрикували життя святих або підступи «ворогів народу» – замість реальної картини поставав такий собі міфологізовано-табуований покроч.

Сьогодні нерідко домінує інша крайність – відкидання будь-яких позитивів і художніх здобутків цього літературного феномену: тільки заідеологізованість і фальшування на догоду радянському канону. Подекуди звучать крайні тези типу „Тичина – ганьба нашої літератури”, а як же бути з контртезою „Тичина –

гордість української поезії ХХ ст.”?! На такому тлі особливого значення набуває вдумлива аналітика на зразок статей Івана Дзюби, який, досліджуючи українську прозу 1930-х років, зумів з урахуванням „коефіцієнту викривлення” (його вислів) розгледіти в ній правдиві сторінки та автентичні свідчення доби. Книга С. Цалика і П. Селігея, на щастя, не вписується в чорно-білу полярність. Тут царює увага до конкретного факту, який уже сам вкладається у свідомості читача в певну, не нав'язану згори систему оцінок, до психології і природи людської, що тільки до певної межі терпить насильство над собою. Увага до багатоманітності та сплетінь життєвих стимулів, мотивів поведінки, імпульсивних реакцій і зважених кроків всупереч одноманітності і безпеліційним „так” і „ні”».

Книжка налічує близько 150 ілюстрацій – портретів, сімейних знімків, зображень документів, шаржів, карикатур. Майже третина ілюстрацій (з родинних і державних архівів) друкується вперше.

Підготовлено за матеріалами сайтів:

<http://www.umoloda.kiev.ua/number/1821/164/64619/>

<http://www.day.kiev.ua/317196>

http://uk.wikipedia.org/wiki/Таємниці_письменицьких_шухляд

УЛЮБЛЕНІ ПОЕТИ СЕРГІЯ ЖАДАНА

Метаморфози. 10 українських поетів останніх десяти років / уклад. Сергій Жадан. – Х. : Клуб сімейн. дозвілля, 2011. – 272 с.

НАВЕСНІ 2010 року вийшла друком збірка «Декамерон. 10 українських прозаїків останніх десяти років», підготовлена до десятиріччя харківського видавництва «Клуб сімейного дозвілля».

У січні поточного року відбулася презентація в Києві ще однієї антології – «Метаморфози. 10 українських поетів останніх десяти років». Упорядником видання став відомий письменник Сергій Жадан. Під однією обкладинкою зібрано твори Андрія Бондаря, Сергія Жадана, Маріанни Кіяновської, Олега Коцарева, Галини Крук, Дмитра Лазуткіна, Богдани Матіяш, Світлани Пovalaєвої, Мар'яни Савки та Остапа Сливинського. Часові рамки поезії, яка ввійшла до антології, – 1990-ті – 2000-ні роки. За словами упорядника, вибір поетичної десятки надзвичайно суб'єктивний, адже він запросив поетів, вірші яких любить і читає сам. «Я не орієнтувався на брендовість. Метою, звісно, не було відкрити якісь нові імена, але й не було орієнтації на тих хто добре продається. Це моя приватна книга, я обрав десять поетів які мені найближчі».

Укладаючи збірку, Сергій Жадан просив авторів надати твори, які ще не видавалися та не з'являлися в Інтернеті. Для «Метаморфоз» дехто з поетів написав

зовсім нові вірші. Презентація видання не обійшлася без читання, присутні насолодилися «Жовтим тхором» Олега Коцарева, біографічними поезіями Андрія Бондаря, ліричними творами Богдани Матіяш та добіркою поезій «Штормове попередження» від Світлани Пovalaєвої.

Післямову до антології написав відомий поет та прозаїк Віктор Неборак, який звернув увагу на те, що «десятька» належить до географічної вісі Харків – Київ – Львів. За його словами, українські поети подорожують, змінюють місце проживання і країни, але повертаються.

Книгу адресовано широкому колу читачів. Для тих же, хто лише починає знайомитися з сучасною українською поезією і ще не має улюблених авторів, антологія є чи не найкращою можливістю ознайомитися з різноплановими за стилем та настроєм віршами десятки українських поетів останніх десяти років та вибрати собі щось до душі.

Підготовлено за матеріалами сайтів:

<http://ru.radioera.com.ua/eranews/?idArticle=27772>

<http://ua.glavred.info/archive/2011/01/18/144017-8html>

http://uk.wikipedia.org/wiki/Декамерон_10_українських_прозаїків_останніх_десяти_років

О. Дейнега,
завідувачка Демури́нської бібліотеки-філіалу № 23
РКЗК «Межівська районна ЦБС»,
Дніпропетровська область

БІБЛІОТЕКА – ЦЕНТР ДУХОВНОСТІ СЕЛИЩА

СТВОРЕННЯ бібліотеки селища Демури́не припадає на післявоєнні роки минулого сторіччя, коли тут на повну потужність запрацював цегельний завод. Спочатку профспілкова організація підприємства закупила 30 книг. А в 1958 році було організовано Демури́нську приклубну бібліотеку, фонд якої вже налічував 5 020 книг. Першим її бібліотекарем стала Віра Явдокі́мівна Танчик.

1972 року бібліотеку передано селищній раді й згодом із аварійного приміщення, що знаходилося на території цегельного заводу, переміщено в Демури́нський будинок культури. Очолила книгозбірню О. Дейнега.

Сьогодні бібліотека – культурний центр селища, берегиня звичаїв та традицій рідного краю, місце, де люди можуть знайти потрібну інформацію. Її фонд становить понад 14 тис. прим. книг, журналів. Тут домашньому затишно: зроблено ремонт, радують зір гарно оформлені книжкові виставки, тематичні полицки, виставка вишитих картин Н. Лях. І які б труднощі не були, книгозбірня завжди зберігала свої найкращі риси і традиції, прагнула доносити до жителів селища здобутки вітчизняної та світової культури, втілені в друкованому слові.

Виховання любові, бережливого ставлення до книги стало основною метою діяльності бібліотеки. Поеднуючи традиційні та інноваційні форми роботи, бібліотекар постійно намагається заохочувати селян до читання, сприяти розвитку у них природних здібностей, нахилів, творчого мислення, формувати національно свідому громадянську позицію, розвивати навик пошуку, використання інформації.

«Ближче до життя» – це девіз роботи бібліотекаря. Кожна подія в країні, області, у селищі, школі неодмінно знаходить відгук у роботі бібліотеки. Тому селяни, учні, вчителі, студенти звертаються сюди, знаючи, що отримають потрібну інформацію.

Читальний зал книгозбірні організовано як літературно-інформаційний центр. До послуг користувачів – алфавітний каталог, систематична картотека статей, «Довідкове бюро читача», постійно діючі книжкові виставки: «Мій рідний край – моя земля», «З глибин історії», «Літопис рідного краю», «Вічне слово Шевченка», «Ти – наша мова солов'їна», «Сторінками нових книг» тощо. Оформлено ряд тематичних папок, в яких зберігається та постійно накопичується інформація з таких тем: «Імена славетних», «Письменники-земляки», «Голодомор–33. Причини і наслідки», «Афганістан – моя кривава рана», «Мужність і біль Чорнобиля», «Стежинами партизанської слави» та ін.

Особливо гарно оформлено кімнату для юних користувачів. Для них створено книжкові виставки, полицки («У зеленому царстві», «Про що не розповів підручник», «Вибір професії – справа державна», «В світі казок» тощо), експонується гербарій «Природа – найкращий лікар», що систематично поповнюється лікарськими рослинами. У цьому приміщенні діти

читають, відпочивають, власноруч виготовляють іграшки, сувеніри, малюють, пишуть шкільні твори, реферати. Пробують вони писати і літературні твори, котрі вражають своєю новизною, свіжістю поглядів. Виявилось, що серед дітей є обдаровані поети, любителі малювання. Всі твори митців-початківців збираються в папках: «Прокидається поезія в мені», «Собори наших душ», «Юні художники».

Працює у бібліотеці й клуб за інтересами «Калинонька», метою якого є залучення дітей до систематичного читання, прищеплення їм любові до української народної творчості, популяризація народних звичаїв та традицій. На засіданнях клубу проводяться години спілкування, уроки історичної пам'яті, народознавства: «Дніпропетровщина – козацький край», «Пісня – душа народу», «Рушниками доля стеле шлях» та ін. Активно діє й літературна вітальня, де проводяться літературні години, присвячені життю і творчості письменників («Художній дивосвіт творів А. Дімарова», «М. Нечай – наш земляк», «Франкова криниця» тощо). Години поезії присвячувалися творчості таких поетів сьогодення, як Ліна Костенко, Борис Олійник, Василь Стус та ін.

У бібліотеці здійснюється проектна діяльність, в основі якої – задоволення інтересів користувачів, розвиток у них пізнавальних навичок, критичного мислення, вміння орієнтуватися в інформаційному просторі. В основному це групові проекти, учасниками яких є вчителі, учні, бібліотекарі. Всі стають єдиною командою в пошуковій роботі. Проекти передбачають проведення бібліотечних уроків, усних журналів, свят книги, мови.

Так, у рамках проекту «Родом з нашого краю» бібліотекарем зроблено огляд легенд про історію заснування навколишніх сіл «Дніпропетровщина – край широкий, степ веселий, люд хрещений». Бібліотека брала активну участь у підготовці та проведенні свят «Сорокарічний ювілей Демури́нського клубу», «50-річчя Демури́нської загальноосвітньої школи I–II ступеня». Під керівництвом бібліотекаря учнями школи написано ряд рефератів: «Історія сарматів», «Реформи XIX сторіччя на Придніпров'ї», «Розвиток культури» та ін.

Проект «Мова – найдорожчий скарб» сприяв розширенню знань користувачів про рідну мову, її досконалість, унікальність, красу.

Проект «Легенди рідного краю» допоміг юним читачам взяти участь у республіканському та обласному конкурсі. А в конкурсі на кращий твір про рідний край Артем Круголь отримав перше місце за твір «Моє Демури́не».

А ще в бібліотеці ведеться папка «З літопису наших днів», де зберігаються статті з періодичних видань, розповіді про людей селища, роботу бібліотеки, про історію та сьогодення краю. Їхнім автором є завідувачка бібліотеки О. Дейнега.

ВІТАЄМО З ВІДЗНАКОЮ ЛЬВІВСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-БІБЛІОТЕРАПЕВТИЧНИЙ ЦЕНТР «КОВЧЕГ»

11 квітня 2011 р. у Національному центрі «Український дім» у Києві відбувся Ярмарок інноваційних бібліотечних послуг та електронного самоврядування. Співорганізаторами акції виступили: Міністерство культури України, Програма «Бібліоміст», Українська бібліотечна асоціація, Програма сприяння Парламенту II (PDP II), Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), а також відділ преси, освіти та культури Посольства США в Україні й компанія Microsoft.

Свої здобутки відвідувачам ярмарку, представникам влади, депутатського корпусу, колегам-бібліотекарям представили 40 найкращих бібліотек України. Приємно відзначити, що в число кращих увійшла Львівська обласна бібліотека для дітей.

Інноваційний проект бібліотеки – навчально-бібліотерапевтичний центр «Ковчег» – посів I місце в конкурсі проектів у номінації «Інновації бібліотек щодо надання соціальної допомоги вразливим верствам населення». Партнерами в реалізації проекту виступають видавництво «Грані-Т», Львівська школа-інтернат № 2, письменниця О. Думанська та польський бібліотерапевт Б. Вознічка-Парузель.

Заступник Голови Верховної Ради України М. Томенко вручив бібліотеці грамоту і цінні призи – сканер та книги для поповнення бібліотечного фонду.

За матеріалами сайту:

<http://bookforum.com.ua/news/20110412/2720.html>

КАБМІН ВИЗНАЧИВ ПЕРЕМОЖЦІВ ПРЕМІЇ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кабінет Міністрів України присудив урядову Премію імені Лесі Українки за літературно-мистецькі твори для дітей та юнацтва за 2010 рік.

У номінації «Літературні твори для дітей та юнацтва» лауреатом стала письменниця Марія Пономаренко (Григоренко) – авторка творів «Жайворонок», «Сонячна країна – моя Україна», «Усміхнений соняшник».

Премію в номінації «Художнє оформлення книжок для дітей та юнацтва» отримала Марина Пузиренко за книгу «Лускунчик» Е.-Т.-А. Гофмана.

Нагадаємо, що літературна Премія імені Лесі Українки була заснована Радою Міністрів УРСР в 1970 році. Премія присуджується в чотирьох номінаціях у розмірі 10 тис. гривень за рахунок засобів, передбачених Держкомтелерадіо на ці цілі в державному бюджеті.

За матеріалами сайту:

<http://news.zn.ua/articles/80802>

Підготовлено **Ю. Вороною**

У 2011–2012 н. р.

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

ОГОЛОШУЄ НАБІР СТУДЕНТІВ

на другу вищу освіту за спеціальністю 7.02010201 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографія» кваліфікація «Менеджер бібліотечно-інформаційної діяльності»

Освітньо-кваліфікаційний рівень: спеціаліст

Форма навчання: заочна

Навчання базується на основі Державного стандарту вищої професійної освіти.

Студенти отримують фундаментальну освіту в поєднанні з глибокою професійною підготовкою в галузі книгознавства, бібліотекознавства, бібліографії.

Умови прийому студентів:

Конкурсний відбір абітурієнтів здійснюється на базі повної вищої освіти (за освітньо-кваліфікаційним рівнем – спеціаліст або магістр) та результатами співбесіди. Термін навчання – 1,5 роки.

Перелік необхідних документів: документ про освіту та додаток; паспорт (мати при собі); ідентифікаційний код; військовий квиток /приписне свідоцтво; медична довідка (форма 086-У);

6 фотокарток розміром 3x4 см

Додаткову інформацію можна отримати на кафедрі інформаційного та виставкового бізнесу за адресою:

01015, м. Київ, вул. І. Мазепи, 21, корп. 18, ауд. 26.

Тел.: (044) 531-94-35 [begin_of_the_skype_highlighting](#) (044) 531-94-35 [end_of_the_skype_highlighting](#)

Приймальна комісія:

01015, м. Київ, вул. І. Мазепи, 21, корп. 7, ауд. 34

Тел.: (044) 288-80-81 [begin_of_the_skype_highlighting](#) (044) 288-80-81 [end_of_the_skype_highlighting](#), 222-51-84

Інститут післядипломної освіти

Тел.: (044) 288-80-81 [begin_of_the_skype_highlighting](#) (044) 280-34-04

Щиро запрошуємо Вас до Академії!